

Studies in European Language Diversity 22.1

AZ AUSZTRIAI MAGYAROK

Az ELDIA esettanulmány összefoglalója

BERÉNYI-KISS Hajnalka, LAAKSO Johanna, PARFUSS Angelika

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

A **Studies in European Language Diversity** az ELDIA kutatási projekt lektorált, internetes kiadványsorozata, amely az előzetes kutatási eredmények, az egyéni esettanulmányok és az ELDIA-adatokból eredő egyéb tanulmányok kiadására szolgál.

Főszerkesztő

Johanna Laakso (Bécs)

Szerkesztőtanács

Kari Djerf (Helsinki), *Riho Grünthal* (Helsinki), *Anna Kolláth* (Maribor), *Helle Metslang* (Tartu), *Karl Pajusalu* (Tartu), *Anneli Sarhimaa* (Mainz), *Sia Spiliopoulou Åkermark* (Mariehamn), *Helena Sulkala* (Oulu), *Reetta Toivanen* (Helsinki)

Kiadó

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhimaa
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2013 European Language Diversity for All (ELDIA)

Funded under Socio-economic Sciences & Humanities

Fedőlap design: *Minna Pelkonen & Berényi-Kiss Hajnalka*

Az ELDIA az Európai Bizottság által támogatott, nemzetközi kutatási projekt. A **Studies in European Language Diversity** sorozatban kifejtett nézetek a szerző(k) kizárólagos felelőssége, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Bizottság nézeteit.

A **Studies in European Language Diversity** minden tartalma az osztrák szerzői jogi törvény alá tartozik. A tartalmak használata kizárólag magán és nem kereskedelmi célokra szolgálhat. Az **Studies in European Language Diversity** sorozattal kapcsolatos egyéb kérdések esetében, kérjük, forduljon a kiadóhoz.

ISSN 2192-2403

Tartalomjegyzék

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK LISTÁJA.....	1
MEGJEGYZÉSEK	3
BEVEZETŐ: AZ ELDIA RÖVID BEMUTATÁSA.....	4
1 AZ AUSZTRIAI MAGYAROK: SZOCIOTÖRTÉNETI ÉS NYELVÉSZETI BEVEZETŐ	6
1.1 SZOCIOTÖRTÉNETI ÖSSZEFOGLALÓ	6
1.2 DEMOGRÁFIAI ADATOK	9
1.3 NYELV- ÉS KISEBBSÉGPOLITIKA A GYAKORLATBAN	10
1.3.1 A nyelv- és kisebbségpolitika keretei	10
1.3.2 A nyelv- és kisebbségpolitikai törvények.....	10
1.3.3 Nyelvhasználat a különböző szintereken	12
1.3.4 Identitáshoz kötődő nyelvpolitikai magatartás	15
1.3.5 A mindennapok nyelvpolitikájának nemhez kötődő aspektusai	15
1.4 NYELVI KONTAKTUS ÉS TÖBBNYELVŰSÉG	16
1.5 NYELVHASZNÁLAT ÉS NYELVMEGŐRZÉS.....	16
1.5.1 A nyelvhasználatra való hajlandóság	17
1.6 NÉHÁNY ZÁRÓ MEGJEGYZÉS	18
2 AZ ADATGYŰJTÉS MÓDSZEREI	21
2.1 BEVEZETÉS A TEREPMUNKÁBA	21
2.2 KÉRŐÍVEZÉS.....	22
2.2.1 A célcsoport kérdőívének szerkezete	22
2.2.2 A célcsoport eredményei.....	22
2.2.3 A kontrollcsoport kérdőívének szerkezete	24
2.2.4 Kontrollcsoport eredményei.....	25
2.3 EGYÉNI INTERJÚK.....	26
2.3.1 Bevezetés	26
2.3.2 Az egyéni interjúk leírása.....	26
2.4 CSOPORTINTERJÚK.....	29
2.4.1 Fókuszcsoport-interjúk a magyar ajkúakkal	29
2.4.2 Fókuszcsoport-interjúk a kontrollcsoporttal.....	34
2.5 SZOCIODEMOGRÁFIAI MEGOSZLÁS.....	36
2.6 AZ ELDIA-ANALÍZIS ALAPJA	37
2.6.1 A kisebbségi nyelv mint a többnyelvű társadalom eleme	37
2.6.2 Az ELDIA célja.....	38
2.6.3 A nyelvi sokszínűség meghatározása és mérése.....	38
2.6.4 Analízis.....	40

3	EREDMÉNYEK: ÚJ ADATOK A JOGI KERETEK, A MÉDIA, AZ OKTATÁS, A NYELVHASZNÁLAT ÉS AZ INTERAKCIÓ TERÜLETÉN.....	41
3.1	JOGI ÉS INTÉZMÉNYES KERETEK ELEMZÉSE	41
3.2	MÉDIAANALÍZIS.....	42
3.3	A KÉRDŐÍVEK ÉS AZ INTERJÚK EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE	45
3.3.1	<i>Nyelvhasználat és interakció</i>	<i>45</i>
3.3.2	<i>Nyelvi attitűdök</i>	<i>61</i>
3.3.3	<i>Többsnyelvűség.....</i>	<i>61</i>
3.3.4	<i>Többsnyelvű nyelvhasználati minták.....</i>	<i>67</i>
3.3.5	<i>Törvényhozás.....</i>	<i>70</i>
3.3.6	<i>Média.....</i>	<i>72</i>
3.3.7	<i>Oktatás</i>	<i>75</i>
4	ESETSPECIFIKUS NYELVI VITALITÁST MÉRŐ BAROMÉTER.....	78
	KAPACITÁS (CAPACITY)	80
	LEHETŐSÉG (OPPORTUNITY)	81
	AKARÁS (DESIRE)	82
	NYELVI TERMÉKEK (LANGUAGE PRODUCTS)	82
	KÖVETKEZTETÉSEK: NYELVSPECIFIKUS BAROMÉTER	83
5	ÖSSZEFOGLALÓ	85
	FELHASZNÁLT IRODALOM	87

Táblázatok és ábrák listája

1. Táblázat: Magyar nyelvhasználat Burgenlandban, 1990–1991	14
2. Táblázat: A kutatást segítő ausztriai magyar egyesületek	23
3. Táblázat: A kisebbségi kérdőív válaszadási arányai (magyar és német nyelvű kérdőívek egyaránt).....	24
4. Táblázat: A kontrollcsoport-kérdőív válaszadási arányai	25
5. Táblázat: Az egyéni interjúk listája.....	27
6. Táblázat: A célcsoport-interjúk és interjúalanyok listája	31
7. Táblázat: A kontrollcsoport-interjúk és az interjúalanyok listája	34
8. Táblázat: Az anyanyelv régiók szerinti megoszlása	47
9. Táblázat: Önértékelés: hallás utáni értés (%).....	52
10. Táblázat: Önértékelés: beszédkésztség (%).....	52
11. Táblázat: Önértékelés: olvasásértés (%)	52
12. Táblázat: Önértékelés: írásértés (%)	52
13. Táblázat: A többnyelvűség jogi támogatottsága	63
14. Táblázat: Hasonlóképpen bánnak a különböző nyelvekkel és beszélőkkel?	64
1. Ábra. Kor és nem szerinti megoszlás: Magyarok Ausztriában.....	36
2. Ábra: Az Ausztriában élő magyarok iskolai végzettség szerinti megoszlása	37
3. Ábra: Az adatközlők által megadott anyanyelv	46
4. Ábra: Az anyanyelv nemek szerinti megoszlása (%).....	46
5. Ábra: A kérdőív nyelve a célcsoport esetében	47
6. Ábra: A burgenlandi adatközlők nyelvi preferenciája	48
7. Ábra: A bécsi adatközlők nyelvi preferenciája	48
8. Ábra: A szülők múltbéli nyelvhasználat (anya és apa)	49
9. Ábra: Nyelvhasználat a legfiatalabb és a legidősebb gyermekkel.....	49
10. Ábra: Családon belüli nyelvhasználat.....	50
11. Ábra: Jelenlegi, generáción belüli nyelvhasználat a családban	50
12. Ábra : Az adatközlők magyar nyelvi készségei: önértékelés	53
13. Ábra: Az adatközlők német nyelvi készségei: önértékelés.....	54
14. Ábra: ÖSSZEGZÉS: A magyar nyelv használata eltérő szintereken	55
15. Ábra: ÖSSZEGZÉS: A német nyelv használata eltérő szintereken	56
16. Ábra: A célcsoport véleménye: Szükséges-e a magyar nyelv használata az egyes szintereken?.....	57
17. Ábra: A kontrollcsoport véleménye: Szükséges-e a magyar nyelv használata az egyes szintereken?.....	57
18. Ábra: A magyar nyelv tényleges használata az adatközlők meglátása szerint.....	58
19. Ábra: A magyar nyelv vélt fontossága a munkaerőpiacon (célcsoport):.....	59
20. Ábra: A német nyelv vélt fontossága a munkaerőpiacon (célcsoport):	59
21. Ábra: A magyar nyelvet beszélőkről alkotott vélemény (célcsoport)	61
22. Ábra: Vélemény a kódváltásról	62
23. Ábra: A különböző nyelvek jövője.....	62
24. Ábra: Támogatja a törvényhozás több nyelv használatát?	63
25. Ábra: Hasonlóképpen bánnak a különböző nyelvekkel és beszélőkkel?	64
26. Ábra: Létezik-e olyan jogszabályzat az Ön országában,	65

27. Ábra: Véleménye szerint a törvényhozás az Ön országában támogatja a magyar nyelv használatát?	66
28. Ábra: Véleménye szerint a törvényhozás az Ön országában gátolja a magyar nyelv használatát?	66
29. Ábra: Kontrollcsoport válaszai a nyelvhasználatról	69
30. Ábra: A kontrollcsoport véleménye a társadalmi sokszínűségről	70
31. Ábra: Léteznek az ország törvényei magyar nyelven is?	71
32. Ábra: Létezik olyan jogszabály, amely a magyar nyelven történő oktatást szabályozza az iskolákban?	72
33. Ábra: Létezik olyan jogszabály, amely azt szabályozza az iskolákban, hogy a magyar nyelvről mit kell tanítani?	72
34. Ábra: Magyar nyelvű médiatermékek fogyasztása	74
35. Ábra: Német nyelvű médiatermékek fogyasztása	75
36. Ábra: A német nyelv elsajátításának színterei	76
37. Ábra: Az oktatás nyelve az iskolában	77
38. Ábra: Radarértékek: az ausztriai magyarok nyelvi vitalitásának összefoglalása	80

Megjegyzések

Az eredeti angol nyelvű szöveget Berényi-Kiss Hajnalka foglalta össze és fordította magyarra. A lektorálást Kolláth Anna végezte. A kérdőív és a kutatásban használt irodalom teljes listája az eredeti angol nyelvű szövegben található, amely a (<https://phaidra.univie.ac.at/o:80726>) hivatkozás segítségével tölthető le

Bevezető: Az ELDIA rövid bemutatása

Az ELDIA (*European Language Diversity for All* – Európai Nyelvi Diverzitás Mindenkinél) olyan nemzetközi kutatási projekt, amelyben nyelvészek, alkalmazott nyelvészek, jogászok és a statisztika szakemberei dolgoznak együtt a többnyelvűség összetett fogalmának megértése érdekében. Alapjában véve az ELDIA arra a kérdésre próbál meg választ adni, hogyan tudnak egyének és közösségek több nyelvvvel, illetve több nyelven élni.

Az ELDIA nem egyetlen nyelvi közösségre összpontosít. A projekt célja olyan eredményekkel szolgálni, melyek összehasonlíthatóak, általánosíthatóak és alkalmazhatóak egyéb többnyelvű közösségek és kisebbségek kutatásához Európán belül és azon túl is. Ebből kifolyólag az ELDIA által tanulmányozott többnyelvű közösségeket úgy választottuk ki, hogy azok a lehető legkülönbözőbb politikai, történelmi, gazdasági és kulturális kereteket fedjék le. Így a kutatásba „rég” vagy őshonos kisebbségeket¹ (például a számi, a karjalai vagy a szetu nyelvközösségek) és újabb migráns csoportokat (mint például az finnországi és németországi észt közösségek), vagy e két típus egy időben létező keverékét (az ausztriai magyarok) is bevontunk. Mindemellett ügyeltünk arra is, hogy a vizsgált nyelvek egyrészt fiatal irodalmi nyelvek legyenek (mint a tornedáli finn/ meänkieli, a karjalai vagy a vepsze, melyek írott formája még alakulóban van), másrészt olyanok, melyek már hosszú ideje használatosak mind az irodalomban, mind pedig az oktatásban (mint például az észt vagy a magyar). Minden kutatott nyelv a finnugor nyelvcsaládhoz tartozik. Ez azért is kifejezetten fontos, mert a többnyelvűségről, valamint a nyelv és a társadalom kapcsolatáról szóló nemzetközi szakirodalom ez idáig meglehetősen kevés figyelmet fordított a finnugor nyelvekre. Amennyiben léteznek tanulmányok az itt említett nyelvekről, azok leginkább csak az adott nemzeti nyelven jelentek meg. Az ELDIA esettanulmányait, amelyek egyikét a jelen riport foglalja össze, egy összehasonlító tanulmányban összegezzük, amely 2013 őszén jelenik majd meg angol nyelven. Ezen eredményekre alapozva szerkesztették meg az ELDIA kutatói az EuLaViBar-t (*European Language Vitality Barometer* - Európai nyelvi vitalitást jelző barométer), mely egy ún. ellenőrző lista, illetve kézikönyv lesz politikai döntéshozók és egyéb érdekelt egyének, valamint csoportok számára.

A jelen összefoglaló célja az ausztriai magyarok esettanulmányának rövid bemutatása. Az eredeti, teljes terjedelmű riport, az ún. „Case specific Report” (CSR), angol nyelven a Phaidra archívumból a következő hivatkozás segítségével tölthető le (<https://phaidra.univie.ac.at/o:80726>). Mint az ELDIA tanulmányok mindegyikének, az ausztriai magyarokat vizsgáló kutatásnak is alapvető célja új információval szolgálni a modern európai többnyelvűség meghatározott szociolingvisztikai², jogi és szociológiai

¹ Őshonosnak nevezzük azokat a kisebbségi csoportokat, amelyek hosszabb ideje az adott állam területén, sokszor már az államalapítás előtt is egy adott régióban éltek és élnek ma is. Esetenként a terület, ahol élnek, egyik állam fennhatósága alól egy másik alá került, ami gyakran erősen kihatott a hivatalos, de a családon belüli nyelvhasználatra is.

² A szociolingvisztika a nyelvészet azon területe, mely a nyelvek és a társadalom kapcsolatát kutatja.

kérdéseire. Az ausztriai esettanulmányhoz adatokat két csoporttól gyűjtöttünk: egyrészt a magyarul beszélő kisebbségi közösségektől, amelyet a burgenlandi őshonos közösség és a bécsi migráns magyarság alkot, másrészt pedig a többségtől, tehát magyarul nem beszélő ausztriai lakosoktól. A következő fejezetek nagy része az így szerzett adatok elemzését és az abból levonható következtetéseket igyekszik bemutatni, különös figyelmet fordítva a többnyelvűséggel kapcsolatos kérdésekre. A következő fejezet az Ausztriában élő magyarok rövid történetét írja le. A további fejezetek egyrészt az ausztriai kisebbségi jogok rendszerét ismertetik, másrészt pedig az ELDIA keretein belül összeállított médiaelemzést foglalja össze. A riport fő részét maga az esettanulmány, ill. annak leírása képezi, melyben az ELDIA által kutatott két magyar közösséget szociológiai, nyelvi és jogi helyzetét igyekszik felmérni.

1 Az ausztriai magyarok: szociotörténeti és nyelvészeti bevezető

A jelen fejezet a Csiszár Rita által írt angol nyelvű analízis erősen rövidített változata³, melynek eredeti szövegét Johanna Laakso módosította és egészített ki újabb adatokkal az esettanulmány riportjához. A fordítás a riport szövegén alapul, és igyekszik a tartalmakat tömörebb formában közölni.

Az ausztriai magyarok nyelvhasználatáról szóló szakirodalom terjedelmesnek mondható (lásd pl., Bodó 2005; Csiszár 2007a, 2007b, 2007c, 2008a, 2008b, 2011; Szoták 2003, 2004a, 2004b; és Zelliger 1995), viszont a publikációk jelentős része kizárólag magyarul és/vagy Magyarországon jelent meg, a legismertebb kivétel ezalól Gal (1979) klasszikus és gyakran idézett tanulmánya a burgenlandi magyarok nyelvcserejéről. A burgenlandi magyar nyelvjárást Imre Samu (1971, 1973 és 1977) kutatta részletesen. Ugyanígy kutatták már a burgenlandi magyarságot népzajzi és történelmi szempontból is (lásd például Baumgartner 1993, 2000; Baumgartner et al. (szerk.) 1989; Éger 1991; Somogyi 2004). Ezzel szemben a bécsi magyarok, illetve az Ausztria más területein élő magyar közösségek nem képezték hasonlóan átfogó tudományos kutatások tárgyát. Ebből kifolyólag ezidáig nem volt olyan tudományos igényű tanulmány, mely arra adott volna választ, hogy az Ausztriában élő magyar beszélőközösségekben hogyan történik a nyelv továbbadása. Továbbá az ausztriai iskolák és más intézmények által biztosított magyar anyanyelvoktatás szerepe és annak formái is különös figyelmet érdemelnek. Az ELDIA igyekezett ugyan választ találni számos itt felsorolt kérdésre, további kutatásokra egyértelműen szükség van.

1.1 Szociotörténeti összefoglaló

Különböző történelmi körülményeikből kifolyólag a burgenlandi és a bécsi magyarság teljesen eltérő jogi státussal rendelkezett a múltban. A burgenlandi magyarokat 1976-ban ismerték el mint őshonos kisebbséget. A bécsi magyarok ezzel szemben csupán 1992-ben szereztek kisebbségi státuszt. Ausztriában a kisebbségek számára kifejezetten fontos a hivatalos státusz, hiszen kizárólag a hat elismert kisebbségi csoport (az hivatalos ausztriai megnevezés *Volksgruppe* 'népcsoport')⁴ részesül állami támogatásban, és szintén csak ezek a csoportok élvezik a törvény által biztosított kisebbségi jogokat.

A két közösség eltérő körülmények között és más-más történelmi időpontokban alakult ki. A burgenlandi őshonos magyar kisebbség a X–XII. században Észak-Magyarországra határőrként betelepített magyarok leszármazottjai. A terület 1921-ben került osztrák

³ Egy rövidített változat már megjelent angol nyelven is, lásd Csiszár 2011 az irodalomjegyzékben.

⁴ Az Ausztriában hivatalosan elismert kisebbségi csoportok a következők: a bécsi és burgenlandi magyarok, a burgenlandi horvátok, a karintiai és a stájerországi szlovének, a bécsi csehek, a romák és a bécsi szlovákok.

fennhatóság alá a trianoni egyezményrel, s azóta folyamatosan fogadott magyarokat Magyarországról, de egyéb magyar nyelvterületekről is, ami egyértelműen megváltoztatta a régió demográfiai összetételét. A mai Burgenland területén élő népesség etnikai összetétele azonban mindig vegyes volt. A magyarokon kívül egyéb etnikai csoportok, a németek, a horvátok és a romák évezredek óta élnek itt. Ennek eredményeképp a területet sajátos etnikai, nyelvi és vallási sokszínűség jellemzi. Az osztrák fővárost multikulturális együttélés és többnyelvűség jellemzi, lakosai közül minden negyedik a német mellett legalább egy további (idegen) nyelvet is beszél. A legnagyobb nyelvi közösséget a volt Jugoszláv Köztársaság nyelveit beszélő bosnyákok, horvátok és szerbek alkotják⁵. A második legnagyobb csoportot a törökök beszélők képezik. A magyar ajkúak közössége számbelileg jóval kisebb ugyan, mégis a nagyobb nyelvközösségek közé sorolhatók.

A magyarok már a XVI. századtól jelen voltak a város életében⁶, mégis azok a letelepedők, akik a mai diaszpórát alkotják több, egymástól független hullámban érkeztek Ausztriába a II. világháborút követő időszakban. Nagyobb csoportok 1944 és 1945 között, 1956-ban, a 1980-as években, valamint a 1990-es évek elején települtek le az országban, míg az európai mobilitásnak köszönhetően az utóbbi húsz évet folyamatos migrációs mozgás jellemezte. Egészen az 1980-as évek végéig a magyarul beszélő migránsok nagy része politikai menekültként érkezett Ausztriába szülőföldjük változó politikai rezsimje miatt, főként Magyarországról, de a Kárpát-medence egyéb tradicionálisan magyarlakta területeiről is, különösképpen Romániából és a volt Jugoszláv Köztársaságból. Ennek eredményeként Bécsben ma számottevő erdélyi és vajdasági magyar közösség él. Az erdélyi magyarok tömegesen 1985 és 1888 között a romániai forradalom idején, valamint az 1989-es rendszerváltás következtében hagyták el szülőföldjüket. Az első vajdasági magyarok vendégmunkásként telepedtek le Ausztriában az 1960-as évek második felében, míg 1992 és 1993 között menekültként érkeztek a volt Jugoszlávia területeiről. Az etnikai magyarok számáról azonban nincs pontos adat. A hivatalos nyilvántartásban szülőföldjük állampolgáraként jelennek meg, bármilyen etnikai hovatartozásra vagy anyanyelvre utaló adat nélkül. Összességében azonban a bécsi közösség kétszer akkora, mint a burgenlandi, mégis, a város többi nyelvi csoportjához viszonyítva alacsony százalékarányukból kifolyólag jelenlétük szinte alig észlelhető a városban. Mindemellett a magyar bevándorlók csoportjára nem jellemzőek az integrációs nehézségek, hiszen jól beilleszkedtek a többségi társadalomba. A többségi társadalom figyelmét a jelenleg elterjedőben levő ún. „egzotikus etno-folklórral” sem terelik magukra (Járosi 2005: 88). Vagyis, Deák (1982) szavaival élve, a bécsi magyar közösség tulajdonképpen egy „láthatatlan kisebbség”, s egyben úgy tűnik, maguk a bécsi magyarok is így tekintenek a magukra. (Ahogyan ezt egy ELDIA-interjúalany megfogalmazta, „mi magyarok itt Ausztriában radar alatt repülünk”, vagyis jelenlétük a többségi társadalom tagjainak gyakorlatilag fel sem tűnik.)

⁵ A nyelvcsoport megnevezésére Ausztriában a BKS (*Bosnisch-Kroatisch-Serbisch* 'boszniai-horvát-szerb') kifejezést van használatban.

⁶ Bécsben 1526 óta létezik magyar közösség. A XVII. század környékén a város a magyarul beszélők kulturális központjává vált, magyar diákok tanultak itt, valamint kézművesek és mesteremberek telepedtek le. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1867-es megalakulásával a Bécsben élő magyarokra mint diaszpórára tekintettek, s a monarchia fennállása alatti időszakban Bécs fontos szerepet töltött be a magyar történelemben.

A két régió a magyar nyelv helyzetét tekintve is eltérőnek mutatkozik. A mai Burgenland többnyelvűségét szociológiai, gazdasági és egyben politikai tényezők alakították hosszú éveken át. A magyar nyelv szerepe a XVIII. századtól mostanáig sokszor megváltozott a régióban: időnként erősebbé vált, míg máskor a német nyelv növekvő fontosságával háttérbe szorult. Az első világháborút (1921) követően a régió nyugati része ausztriai fennhatóság alá került (a tartomány ekkor kapta a Burgenland nevet). Ez a politikai változás nagyban hozzájárult a nyelvek viszonyának alakulásához, s így a múltban többnyelvű csoportok (a horvátok és a romák) lassan kétnyelvűvé váltak. Mind az újonnan megalakult tartomány, mind pedig a későbbi nemzeti szocialista időszak kedvezőtlen politikai légköre hozzájárult a magyar nyelv presztízsvésztéséhez. Ennek következtében a határvidéken élők először érezték magyarságukat tehernek, s így a nyelvváltás tudatos folyamatként indult el. Ezzel szemben a fővárosban a magyar mindig is a bevándorlók nyelve volt, és beszélői sosem rendelkeztek különleges nyelvi jogokkal, így a nyelv nem volt kitéve presztízsváltozásnak.

Az identitás kérdései is rendkívül érdekesek mindkét közösség szempontjából. Csupán néhány évtizeddel ezelőtt a felsőőriek (a helység hivatalos német megnevezése *Oberwart*) még *madzsarnak* nevezték magukat, ma viszont a burgenlandi őshonos kisebbség nagy része magyar nyelvű osztráknak tartja magát. A magyar ajkú lakosság területi, ill. helyi identitásához ragaszkodik. A burgenlandi magyarok legszorosabban szülőfalujukhoz vagy ahhoz a régióhoz kötődnek, melyben élnek ahelyett, hogy egy politikailag meghatározott területhez vagy a magyar „nemzet” egészéhez tartoznának éreznék magukat (Gal 2008: 227). Azok a fővárosban élő magyar ajkúak, akik Magyarországról telepedtek át, magyarnak vagy esetenként bécsi magyarnak nevezik magukat, míg a más magyarlakta területekről érkezett migránsok fontosnak tartják regionális identitásuk hangsúlyozását, így például az „erdélyi magyar” vagy a „vajdasági magyar” megnevezést részesítik előnyben a „magyarral” szemben.

A vallási hovatartozást illetően az őshonos magyar közösség mindig is szigorúan megosztott. A XVII. századtól kezdve a három észak-burgenlandi helység lakosai három különböző valláshoz tartoztak. Alsóőr (*Unterwart*) lakosai római katolikusok, a felsőőriek (*Oberwart*) a református közösséghez tartoznak, az Őrszigeten (*Siget*) lakók pedig az evangélikus egyházhoz (Baumgartner 1995: 96-7). Ez a vallási megosztottság is oka volt annak, hogy a magyar ajkú lakosság sosem alkotott egységet, hiszen a helyi szervezetek és szövetségek a különálló plébániák kezdeményezéseire épültek. A vallási megosztottság ugyan egészen a XX. századig erősen befolyásolta a burgenlandi magyarság mindennapjait, és megakadályozta a helybéli magyarok egyesülését, sosem volt hátrányos megkülönböztetés vagy etnikai csoportok közötti konfliktusok alapja. Ennek ellenére a vallási hovatartozás nagyban segítette az asszimilációt, hisz a helybéliek nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a vallási, mint a nyelvi hovatartozásnak (Baumgartner 1993). Ezzel szemben a bécsi magyarok esetében a vallási hovatartozásnak nincs fontos szerepe az identitás meghatározásában, hiszen a fővárosban élő közösség minden szempontból rendkívül sokszínű. A legtöbben mégis római katolikusnak vallják maguk. Burgenlandban a nyelv fontos szerepet tölt be a vallás szempontjából is, s ebben az összefüggésben a magyar ellenállt a többségi nyelv

nyomásának. Magyar anyanyelvű papok, ill. lelkészek magyar és német nyelven egyaránt miséznek. Ugyanígy a bécsi magyaroknak is lehetőségük van magyar nyelvű misét hallgatni. Ennek azért van nagy jelentősége, mert a magukat vallásosnak mondó magyar anyanyelvűek előnyben részesítik a magyar nyelvű istentiszteletet (Csiszár 2007a: 176).

A burgenlandi és a bécsi magyar közösség egyaránt rendelkezik kulturális szervezetekkel, melyek számos rendezvényt szerveznek a magyarul beszélőknek (így például előadásokat, színházat, koncerteket vagy táncházat stb.). Fontos még megemlíteni, hogy míg a bécsi szervezetek politikailag motiváltak, a burgenlandi egyesületekre ez nem jellemző. Továbbá míg a burgenlandi rendezvényeken leginkább helybéliek lépnek fel, a bécsi eseményeken főként magyarországi művészek szerepelnek. A számos egyesület mellett a burgenlandi magyarok minden helységben szerveznek népzenei vagy néptáncsoportot, illetve színházkört. A tartományi egyesületek különleges jellemzője a helyhez való kötöttségük. Burgenlandban a kis szervezetek gyakran a kulturális találkozók egyetlen helyszínei. A burgenlandi rendezvényeken szinte kizárólag csak magyarul beszélők vesznek részt. Számos szakirodalom foglalkozik az őshonos kisebbség folklórával, többek között Gerhard Baumgartner (1957–) történész, Imre Samu (1917–1990) nyelvész, valamint Takács Jenő (1902–2005) zeneszerző. A bécsi diaszpóra számos aktív és jól szervezett egyesületet működtet. A szervezetek nagy része vegyes programokat kínál (tudományos, kulturális, művészeti és politikai egyaránt). Mind a bécsi, mind pedig a burgenlandi egyesületek aktivitásait nagyrészt az osztrák állam támogatja. Emellett gyakran egyéb forrásokból is igyekeznek magukat fenntartani, így sokszor magyarországi alapítványoknál is pályáznak.

1.2 Demográfiai adatok

A legfrissebb ausztriai népszámlálás (2011) során nem gyűjtöttek adatokat sem a nemzeti hovatartozást, sem az anyanyelv(ek)et, sem pedig a köznyelvet⁷ illetően. Ebből kifolyólag nincs időszerű és pontos adat arról, hogy jelenleg hány magyar, ill. magyarul beszélő egyén él Ausztriában. A 2011. január elsejei adatok szerint 40.088 Ausztriában élő egyén született Magyarországon (ebből 14.643 él Bécsben). Ez a szám azonban nem foglalja magába a Burgenlandban élő őshonos kisebbséget (2001-ben Burgenlandban 6.641 egyén nevezte meg a magyart mint köznyelvet), a bevándorlók leszármazottait, és azokat a kisebbségi magyar bevándorlókat sem, akik a Magyarországon kívüli magyarlakta területekről érkeztek (így például az erdélyi vagy a vajdasági magyarokat sem). A Központi Szövetség (*Zentralverband*) becslései szerint Ausztriában összesen mintegy 55.000–60.000 magyar él. Emellett az uniós csatlakozásnak és az ebből adódó határmegnyitásnak köszönhetően megnövekedett mobilitás lehetővé teszi, illetve megkönnyíti a magyar állampolgárok Ausztriában való

⁷ Az előző évek népszámlálásai során Ausztriában nem az anyanyelvre, hanem arra a nyelvre kérdeztek rá, melyet az egyén a környezettel való kommunikáció során leggyakrabban használ. A német *Umgangssprache* megjelölést leggyakrabban „köznyelvnek” fordítják, [viszont] a kiértékelést követően [...] általában az „anyanyelvvel” azonosítják, az egyes kisebbségeknek szánt kormányzati támogatások megállapításánál pedig a „nemzetiségi hovatartozás” mércéjének tekintik” (vö. Szépfalusi, 1992: 397, idéz. Csiszár 2007a: 98).

munkavállalását, így kifejezetten nagy az ún. „határ menti” ingázók száma is, akik akár tartósan is letelepednek az országban.

A Kárpát-medence egyéb országaiból bevándorolt magyar nemzetiségűek számáról nincsenek pontos, illetve hivatalos adatok. A népszámlálás részben hiányos adatai révén ezeket az egyéneket román vagy jugoszláv állampolgárként tartják nyilván, az anyanyelv vagy nemzeti hovatartozás feltüntetése nélkül, az osztrák állampolgárság megszerzése után pedig már egyáltalán nem követhetők nyomon a statisztikákban. Ezért létszámukra vonatkozóan így csak a kisebbségi szervezetek becslései adnak támpontot. A becslések szerint a volt Jugoszláv Köztársaság területéről megközelítőleg 15.000 magyar vándorolt be Ausztriába, ebből közel 5.000 Bécsben és környékén települt le, még az erdélyi magyarok számát 3.500–4.000 körülre teszik egész Ausztriában.

1.3 Nyelv- és kisebbségpolitika a gyakorlatban

1.3.1 A nyelv- és kisebbségpolitika keretei

Ausztriában a „kisebbségpolitika” kifejezés azon intézkedések összességét takarja, mely a hat hivatalosan elismert kisebbségre vonatkozik. Az országban élő ún. „új kisebbségek”, melyek száma sokszor nagyobb, mint az őshonos kisebbségeké, nem részesülnek a hivatalos kisebbségek számára adott kiváltságokban. Az őshonos és migráns kisebbségek közötti határt az osztrák állampolgárság megléte vagy hiánya jelöli meg. Mindemellett az őshonosnak nevezett kisebbségek jogi státusának egységesítése a máig napig sem történt meg.

A többségi lakosság kisebbséghez való hozzáállásáról kizárólag közvélemény-kutatások szolgálnak adattal. Nagyfokú beilleszkedésük miatt a bécsi és a burgenlandi magyarok ritkán állnak a figyelem központjában. A létező kutatások kizárólag Magyarországra és nem az Ausztriában élő magyar kisebbségre vonatkoznak. A Gallup Közvélemény-kutatás (2000) eredményei szerint a magyarok nagyobb popularitást és bizalmat élveznek az osztrákok (és németek) körében, mint más nemzetek. A megkérdezettek több mint kétharmada tarja a magyarokat őszintének, tehetségesnek és vállalkozó szelleműnek. Az osztrák többség és kisebbség nyelvekhez való viszonyát mindezidáig nem kutatták. Ennek ellenére az osztrákok nagy része (és más európai nemzetek is) úgy véli, a magyar egy kifejezetten nehéz és nehezen tanulható nyelv. A magyarul nem beszélőknek ezt az elképzelését a jelen kutatás is jól tükrözte (lásd a 3. fejezet).

1.3.2 A nyelv- és kisebbségpolitikai törvények

Az Ausztriában élő magyar népcsoportot érintő jogszabályok közül az egyik legjelentősebb a 1976-os *Népcsoporttörvény* (BGBl. Nr. 396/1976), mely mérföldkőnek számít az ország kisebbségjogi rendszerben. Ezen törvény értelmében elismert kisebbségnek (az osztrák

hivatalos megnevezés *Volksgruppe* – népcsoport) számítanak a „szövetségi terület részein élő, helyi honosságú, nem német anyanyelvű, és saját népi hagyományokkal rendelkező osztrák állampolgárok csoportjai”⁸. A törvény megjelenésekor csupán a burgenlandi magyarok számítottak hivatalos népcsoportnak, a bécsi diaszpórát csak évekkel később, 1992-ben ismerték el. A Népcsoporttörvény talán legfontosabb jellemzője, hogy teljes egészében a területi elvet követi, vagyis a benne megfogalmazott jogok kizárólag egy-egy régióra, illetve az ott élő (őshonos) kisebbségekre vonatkoznak. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy a törvényben meghatározott területeken kívül élő magyarok nem rendelkeznek ezekkel a jogokkal, viszont az autochthon területen letelepedett migránsok ugyanúgy élhetnek velük, mint az autochthon közösség tagjai. Tehát például a törvény lehetővé teszi a Burgenlandban élő magyarok számára, hogy anyanyelvüket a hatóságokkal való kommunikációban is használják, ezzel szemben a Felső-Ausztriában vagy Stájerországban élő magyarul beszélő egyéneknek ez a lehetőség nem adott.

A magyar népcsoportot érintő jogszabályozások közé tartozik még az 1994-es *Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény* (BGBl. Nr. 641/1994.), mely „elsősorban a tartományban élő magyarok és horvátok, de érintőlegesen a romák különböző oktatási szinteken és intézményekben történő oktatását is szabályozza” (Csiszár 2007a: 135). A törvény kimondja, hogy a Burgenlandban élő magyar anyanyelvű diákoknak joguk van magyar–német kétnyelvű vagy magyar nyelvű oktatásra. Az 1998-as tantervmódosítások a helyi nyelvjárásokat is figyelembe vették, hisz ezeknek egyebek között identitásépítő jellege is van, emellett figyelmet fordítottak a két nyelv közötti kulturális kapcsok kialakítására. Az 1990-es *Burgenlandi óvodatörvény* (LGBl. Nr. 63/1995) szabályozza a kétnyelvű oktatást a bölcsődékben, az óvodákban és a napközikben. Ahogyan az Ausztriai magyarokra vonatkozó törvények mindegyike, ezek is a területi elven alapulnak, így kizárólag Burgenlandban vannak érvényben. Azonban a magyar nyelv közösségen belüli relatív alacsony presztízséből kifolyólag a burgenlandi magyarság sokszor nem él a jogszabályok által biztosított lehetőségekkel (Gombos 1995 *idézi* Győri Szabó 2000).

A Burgenlandban adott lehetőségekkel szemben a fővárosban nincs a szó szoros értelmében vett kisebbségi anyanyelvoktatás, hiszen nincsenek olyan jogszabályok, melyek ezt biztosítanák. Az 1976-os Népcsoporttörvény értelmében az anyanyelv megőrzését szolgáló programokat az osztrák állam támogatja így a magyar egyesületek megpályázhatják szervezési, illetve fenntartási költségeik egy részét. A jelen gyakorlat szerint a magyar nyelv oktatására kiszabott állami támogatás célszerű felhasználásáról/rendeltetéséről az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége (*Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich*) dönt. A Központi Szövetség működteti a bécsi magyar anyanyelvoktatás két legjelentősebb intézményét: a Bécsi Magyar Iskolát és a Cserkészetet. A Bécsi Magyar Iskola igen közkedvelt, és diákjainak száma egyre nő.

A 2000-ben hatályba lépett *Magyar Hivatali Nyelvtörvény* (BGBl. 229/2000) lehetővé teszi a magyar nyelv (német melletti) használatát Felsőpulya (Oberpullendorf), Felsőőr (*Oberwart*),

⁸ Az eredeti jogi szöveget magyarra Csiszár (2007a: 64) fordította.

Vasvörösvár (*Rotenturm an der Pinka*) és Alsóőr (*Unterwart*) politikai körzeteiben, az önkormányzati hivatalokban és szolgálati helyeiken (*Gemeindebehörden und Gemeinde-dienststellen*), a helyi rendőrségeken (*Gendarmerieposten*), a járási bíróságokon (*Bezirksgerichte*), valamint a járási hivatalokban (*Bezirkshauptmannschaften*) az osztrák állampolgárok és az Európai Unió tagállamainak polgárai számára.

A szintén 2000-ben elfogadott *Topográfiai Rendelet* eredményeként Burgenland négy magyarlakta településen (Alsóőr, Felsőőr, Felsőpulya és Őrisziget) jelentek meg kétnyelvű táblák.

Az 2001-es *Médiatörvény* (RFG, BGBl. Nr. 379/1984, módosítva: BGBl. I Nr. 32/2001 és BGBl. I Nr. 83/2001) új, a népcsoporttanáccsal rendelkező kisebbségekre vonatkozó szabályzatokat tartalmaz közszolgálati rádió- és tévécsatornák számára. Ennek eredményeként egy különleges nemzeti szerkesztőség alakult meg, mely egy informatív magyar nyelvű weboldalat működtet. Ennek ellenére az Ausztriában élő kisebbségek médiában betöltött marginális szerepe az ausztriai kisebbségi politika egyik leggyakrabban bírált pontja. A magyarok csupán évente hat 30 perces általános érdekeltségű televíziós és heti 85 perces rádióműsorral rendelkeznek; így az mondható, hogy az adások időtartama és gyakorisága nincs gyakorlati kihatással az kisebbségi nyelv megőrzésére, ill. nem játszik ebben szerepet, inkább csak egy jóindulatra utaló szimbolikus gesztusról van szó⁹.

A két magyar közösség közötti jogi eltérések kifejezetten fontosak, hiszen a törvény szerint mindkét csoport azonos jogi státusszal rendelkezik. Az eltérések oka, hogy az osztrák kisebbségi politika nemzeti, tartományi és a helyi tanácsok szintjén nem egységes. Ebből kifolyólag azoknak a törvény szerint őshonos kisebbségeknek a jogi státusza, melyek nem a törvényben meghatározott területeken élnek, nem igazodik egy egységes standardhoz. A másik ok abban keresendő, hogy a kisebbségpolitika arra az elképzelésre épül, hogy a kisebbségek területileg jól elhatárolható szoros közösségekben élnek, ami a nagyobb városokban, kifejezetten a fővárosban élő népcsoportokra természetesen nem alkalmazható. Ez a hiányosság egyértelműen érezhető a magyar nyelv Bécsben való hivatalos használatát szabályozó rendelkezések hiányából, valamint az anyanyelvoktatáshoz kapcsolódó problémákból.

1.3.3 Nyelvhasználat a különböző szintereken

Ahogy az a *Médiatörvény* kapcsán már említést nyert, az osztrák **médiában** a magyar nyelvet csupán minimális mértékben használják. Az ORF (az osztrák közszolgálati adó) csupán évente hat 30 perces televíziós programot közvetít, azon a csatornán, amit csak Burgenlandban lehet elérni, míg a burgenlandi közszolgálati rádió hetente 85 percet sugároz magyarul. Amellett, hogy a kifejezetten rövid időtartam miatt ezek a műsorok semmilyen

⁹ A magyar nyelvű programok egészen a közelmúltig kizárólag Burgenlandban voltak elérhetőek, így az ORF (az osztrák közszolgálati adó, *Österreichischer Rundfunk*) műsorai a bécsi, illetve az ország más területein élő magyar ajkúak számára egészen 2009 márciusáig nem álltak rendelkezésre.

gyakorlati kihatással sincsenek a nyelvmegőrzés szempontjából, a csekély kínálat miatt nem is populárisak.

Egy 1990/91-ben folytatott mikrofelmérés szerint a magyarul beszélők 45%-a használ valamilyen magyar nyelvű médiát. Csak 33%-uk hallgat magyar nyelvű műsorokat rádión, és 28%-uk néz magyar nyelvű televíziós adásokat (Holzer & Münz 1993: 45-7). Az ELDIA-felmérés médiahasználatra vonatkozó eredményei alig térnek el ezektől az értékektől (lásd a 3.3.6. fejezet). A csekély műsorajánlat terén azonban az elmúlt húsz évben nem volt változás. Az Osztrák Köztársaság harmadik európai jelentése (július 2011) a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája megerősítésével vállalt kötelezettségeinek végrehajtásáról szerint a műsorajánlat nem megfelelő, és a kínálat bővítése erősen ajánlott.

A kulturális egyesületek által publikált több- vagy magyar nyelvű hírlevélén kívül (például a *Bécsi Napló* Bécsben vagy az *Őrség* Burgenlandban) magyar nyelvű újság és hírlap nem létezik Ausztriában. Emellett persze a modernebb médiák, mint a magyar weboldalak, egyre közkedveltebbek a fiatalok köreiben, pl. *Lángos*¹⁰, *Viennahu – Bécsi Magyar Szalon*¹¹).

A magyar nyelv használatát az **óvodákban** a *Burgenlandi óvodatörvény* (LGBI. Nr. 63/1995) szabályozza. Eszerint az óvodai oktatók a német nyelv mellett a magyart mint második nyelvet használhatják. Arról, hogy a magyar nyelvet hány intézményben használják, nincs adat. Bécsben a magántulajdonban lévő *Komensky Iskolaegylet* szervez kétnyelvű óvodacsoportokat és magyar iskolát (*Ungarische Schule in Wien*).

A magyar nyelv használata az **iskolákban** marginális. Az osztrák oktatási rendszer, és ezzel egyben a tanárképzés is kifejezetten erős nyomás alatt áll, mely ugyan sürgeti a változásokat, viszont ezidáig eredménytelenül. A többnyelvűséget vagy a kisebbségi nyelveket érintő témákra mindezidáig kevés figyelmet fordítottak. A magyar nyelv helyzetét bővebben Csiszár (2007b) és Brenner (2008) tárgyalják.

Burgenlandban a magyar nyelv oktatását törvény szabályozza, míg Bécsben nincs ehhez hasonló szabályozás. A Bécsben működő *Bécsi Magyar Iskola* kizárólag hétvégeken vagy az iskolai oktatás keretein kívül, délutánonként szervez oktatást. Ezzel szemben Burgenlandban lehetőség nyílik a kétnyelvű oktatásra, mely magyar népcsoport számára törvénybe foglalt jog. A burgenlandi kétnyelvű tanterv legnagyobb hiányossága, hogy nem határozza meg pontosan a többnyelvű oktatási forma típusát. A szabály szerint mindkét nyelvet lehetőség szerint egyenlő arányban kell használni („nach Möglichkeiten in annähernd gleichem Ausmaß“), viszont, hogy ez pontosan mit takar, azt a rendelet nem taglalja. Szintén nem tér ki a rendelet a metodológiai kérdésekre. A kétnyelvű oktatáshoz szükséges tananyagok hiánya szintén hozzájárul az oktatás minőségének csökkenéséhez (Mühlgaschner 2002). Egy további meghatározó pont, mely megnehezíti mind a tanárok, mind pedig a diákok helyzetét, hogy a magyarul tanulók nyelvi kompetenciái erősen eltérőek. Az osztályokban egyaránt vannak egynyelvű magyar családok gyermekei és kétnyelvű diákok, de német egynyelvű ek is, akik

¹⁰ <http://www.langos.at>

¹¹ <http://www.viennahu.com>

sokszor csupán csekély magyar nyelvismerettel rendelkeznek (Zsifkovics 2006; Pathy 2007, 2009).

Ezen kívül mindkét autochton területen, tehát Burgenlandban és Bécsben egyaránt, lehetőség van magyart mint szabadon választott vagy kötelező tantárgy formájában második idegen nyelvként (*Zweite lebende Fremdsprache*) tanulni. Egyes iskolák anyanyelvoktatás formájában is lehetőséget adnak a magyar nyelv oktatására, viszont ezt kizárólag a rendes tanításon kívül szervezik meg, leggyakrabban kevert csoportokban (a diákok nyelvileg nagyon eltérő szinteken vannak, és néha a korosztályok is keverednek).

Az ország egyetlen olyan iskolája, melyben a magyart mint tanítási nyelvet használják, a Felsőőri Kétnyelvű Gimnázium¹². Az iskolát 1992-ben alapították, s a kétnyelvű oktatás mellett (a matematikán, informatikán és az idegen nyelvi órákon kívül minden tantárgyból) a diákok heti négy órában magyar nyelv és irodalmat is tanulnak.

A **felsőoktatásban** a magyar nyelv oktatása ritkaságnak számít. Ausztriában kizárólag a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékén van magyartanári képzés (*Lehramt Ungarisch*). Szintén itt van magyar irodalom és kultúra súlypontú hungarológia (BA), illetve hungarológiai mesterképzés. Emellett a Bécsi, valamint a Grazi Egyetemen képeznek magyar fordítókat és tolmácsokat. A Burgenlandban oktató tanárok vagy a Bécsi Egyetemen szereznek diplomát, vagy egy magyarországi felsőoktatási intézményben, míg az óvónők és tanítónők képzése az eisenstadti Pedagógiai Akadémián történik.

A magyar nyelv nyilvános színtereken való használatába egy 1990 és 1991 között Burgenlandban lebonyolított mikrokutatás ad betekintést (lásd Holzer & Münz 1993).

Színterek	Válaszadók száma	Százalékban kifejezve
Munkahelyen	1 741	35,7
Közösségi hivatalokban	4 911	40,3
Templomban	3 501	28,7
Alkalmi társalgás során	10 508	86,3
Családdal	6 584	54,1
Utazás során	9 485	77,9

1. Táblázat: Magyar nyelvhasználat Burgenlandban, 1990–1991

Ugyan a felmérés eredményeit nem lehet közvetlenül az ELDIA adataival összehasonlítani, de mindkét esetben elmondható az, hogy a magyar ajkúak egyértelműen ragaszkodnak a magyar nyelv használatához. Az ELDIA eredményei viszont arra is utalnak, hogy a megkérdezetteknek sok esetben nincs lehetőségük magyarul beszélni, így a magyar nyelv használata bizonyos színtereken gyakoribb. Fontos ebben az esetben, hogy az ausztriai

¹² Amint a neve is mondja, az intézetben az oktatás két nyelven, magyar–német ill. horvát–német nyelven folyik. Az iskola hivatalos honlapja: <http://www.bg-oberwart.at>

magyarok legalább két nyelvvel, ill. nyelven élik a mindennapjaikat, s a magyar nyelv ebben szinte ugyanolyan fontos szerepet játszik, mint a német.

Az anyanyelv továbbadása szempontjából a **család** fontos szerepet tölt be. Az itt említett mikroutatás adataiból az is kiderült, hogy már 20 évvel ezelőtt a burgenlandi magyar ajkú szülők majdnem fele nem a magyar nyelvet használta a gyermekekkel, ill. az unokákkal való kommunikációban (Holzer & Münz 1993: 53). Az ELDIA adatai hasonló tendenciákra utalnak.

A magyar családokban a nyelvhasználat eltérő stratégiákat követ, és egyben különböző modelleknek felel meg. Amíg egyesek a családban kizárólag magyarul beszélnek, mások például az "egy nyelv, egy szülő" stratégiát alkalmazzák. Ezen kívül vannak olyan családok is, ahol a német tölti be a családi nyelv szerepét. A burgenlandi nyelvhasználatra jellemző a két nyelv keverése. Ebben az esetben a szülők mindkét nyelvet használják, és erősen keverik. A magyar nyelv használata leginkább az idősebb generációkra, ill. a velük való kommunikációra jellemző (Csiszár 2007a).

1.3.4 Identitáshoz kötődő nyelvpolitikai magatartás

A magyar ajkúak reprezentációja Ausztriában meglehetősen marginális. Nincsen például magyar származású ismert zenész vagy popegyüttes sem¹³. Hasonló módon az osztrák médiában sem kapnak a magyarok jelentős szerepet. Természetesen számos olyan fórum létezik, amit a magyar ajkúak világszerte használhatnak, de ezek nem tipikusan osztrák médiatermékek. Arról, hogy milyen médiát használnak az ausztriai magyarok, nincs adat. Ami a magyarok politikai képviseletét illeti, Burgenlandban és Bécsben sincs képviseletük¹⁴. A magyarokat érintő kutatások, valamint az ilyen tematikájú rendezvények és konferenciák (leggyakrabban magyarországi kutatók kezdeményezésére) leginkább csak magyar nyelven elérhetőek.

1.3.5 A mindennapok nyelvpolitikájának nemhez kötődő aspektusai

A nyelvpolitika nemhez (*gender*) kötődő aspektusait, tehát azt, hogy ez hogyan befolyásolja a nyelvpolitikai magatartást, ez idáig még nem kutatták. Ennek ellenére fontos lenne ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, hiszen a nyelvi magatartás gyakran nemfüggő (pl. a családban sokszor a nők adják tovább a nyelvet a gyermekeknek).

¹³Az egyetlen kivétel ez alól a 2000-ben megalakított Balaton Combo együttes, mely a magyarság mibenlétét parodizálta. Az előadóművészek műbajuszt viseltek, és erős magyar akcentussal beszéltek a németet (*lásd* <http://www.kabarett.at/kuenstler/das-balaton-combo>). Az együttes paródiája tulajdonképpen azt tükrözi, hogy hogyan látják a magyarokat Ausztriában. A populáris elképzelés szerint a magyar kisebbséghez tartozók migránsok, és ezért rosszul beszélnek németül.

¹⁴A 16 tagból álló nemzeti tanács (Burgenland és Bécs számára nyolc-nyolc tanácsstag) a kisebbségek egyetlen politikai képviselete.

1.4 Nyelvi kontaktus és többnyelvűség

A nyelvváltás¹⁵ Burgenlandban már az 1950-es évek végén, ill. az 1960-es évek elején megkezdődött. Az ott élő magyarok ekkor már magyar–német kétnyelvűek voltak. A II. világháború után a magyar közösségek szociális és gazdasági szerkezete megváltozott. Addig a burgenlandi magyarok tradicionálisan kisebb vagy nagyobb mértékben zárt nyelvi szigeteket alkottak, amelyek földművelésből tartották fenn maguk. Az iparosodás során a felfelé irányuló szociális mobilitás és az előnyös gazdasági helyzet egyre inkább a többségi nyelv ismeretéhez kötődött. A helyzet az 1970-es és 1980-as években változott meg jelentősen. A rendszerváltás, a Magyarország és Ausztria közötti gazdasági kapcsolat stabilizálódása, Magyarország európai uniós csatlakozása mind hozzájárultak a magyar nyelv presztízsnövekedéséhez, viszont ez kizárólag a standard változatot érinti, és nem a régióban használatos nyelvjárási változatot. A hosszú nyelvi kapcsolatok eredményeként a burgenlandi magyarok nyelvhasználatára leginkább az asszimetrikus minták és a németből eredő szavak, valamint nyelvtani szerkezetek beiktatása jellemző. Az autochton közösség nyelvváltáshoz és a kölcsönszavakhoz kapcsolódó attitűdje sokkal homogénebb, mint a Bécsben élő migráns eredetű közösségé. Míg a burgenlandi magyarok a német elemeket természetesnek tartják az általuk beszélt nyelvjárásban, addig a fővárosban élők a „tiszt magyar nyelvet” tartják követendő példának. A bécsi közösség számára az anyanyelv az etnikai identitás egyik legfőbb eleme, míg Burgenlandban a nyelv csupán egy (sőt nem a legfontosabb) tényező (Csiszár 2007a).

1.5 Nyelvhasználat és nyelvmegőrzés

Ahogy az fentebb már említettük, az ausztriai magyarok nyelvhasználatáról mindeztáig csupán egy mikrokutatást végeztek Burgenlandban 1990 és 1991 között (Holzer & Münz 1993). Az eredmények szerint a tartomány legkeletibb részeiben a magyart leggyakrabban alkalmi társalgások során, a munkahelyen és a nyilvános intézményekben használják. A négy tradicionálisan magyar településen a kisebbségi nyelv továbbra is fontos szerepet játszik a vallási életben (a magyar ajkúak például magyarul imádkoznak és az istentiszteletet is magyarul hallgatják). A kisebbségi nyelv helyzete azonban sokkal gyengébb a családon belül – a magyar nyelv alacsony presztízsből kifolyólag a családban magyarul már csak a nagyszülőkkel beszélnek, s a fiatalabb generációk már szinte kizárólag a németet használják. A burgenlandi magyarok nyelvhasználatára jellemző tehát, hogy a nyelvet aszerint választják meg, hogy kivel, ill. mely generációhoz tartozó egyénnel beszélnek. A kisebbségi nyelv az idősebb generációk nyelvhasználatában és a velük való kommunikációban van jelen. A két nyelv kevert használata a középkorú lakosságra jellemző, míg a fiatalok a többségi nyelvet részesítik előnyben.

¹⁵ A nyelvváltás az a folyamat, melyben a kisebbségi nyelv szerepét fokozatosan átveszi a többségi nyelv. A burgenlandi magyarok esetében bizonyos színtereken a német nyelv használata egyértelműen erősebb, mint a magyaré.

A bécsi magyarok esetében a helyi magyar egyesületek képezik a magyar nyelvhasználat szinte egyetlen nyilvános színterét. Az anyanyelvnek fontos szerepe van a családi és a vallási életben. A migráns diaszpóra szociológiai heterogenitásából kifolyólag a különböző hullámokban és más-más területekről érkező migráns csoportok a nyelvmegőrzésre eltérő stratégiákat alkalmaznak (Csiszár 2007a). Nagy általánosságban elmondható, hogy a kisebbségi nyelv először a hivatalos nyelvhasználatból tűnik el, a családban és a privát színtereken betöltött szerepe pedig stabil.

Ausztriában mind ez idáig nem volt a nyelvmegőrzésnek semmilyen szervezett formája.

A ausztriai magyarokat érintő kutatások főleg az őshonos kisebbségre összpontosítanak, míg a bécsi diaszpórát érintő tanulmányok száma sokkal alacsonyabb. A magas szintű szociális beilleszkedésüknek köszönhetően, valamint a közösség népszerűsítésének viszonylagos hiányából kifolyólag a magyarok ritkán kerülnek a figyelem központjába, vagy képezik tudományos kutatások tárgyát. Mind a burgenlandi, mind pedig a bécsi magyarokat érintő kutatásokat ez idáig leginkább anyaországi magyar kutatók végezték, s az ebből születő publikációk kizárólag magyar ajkú olvasóközönséget céloznak meg. Ez egyben azt is jelenti, hogy az ausztriai és más magyar kisebbségekről meglehetősen kevés a nemzetközileg hozzáférhető tanulmány, ill. adat. Két újonnan megalapított kutatóintézetnek köszönhetően ez a trend jelenleg változóban van Ausztriában. Az Alsóőrben (Burgenland) működő *Imre Samu Nyelvi Intézetet*, mely a határon túli magyar nyelvi intézetek tagja, 2007-ben alapították. A *Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága* pedig 2010-ben megalakított egy olyan kutatócsoportot Bécsben, melynek tagjai különböző kutatási területeket képviselnek.

A legjelentősebb hiányosságok a kutatás szempontjából többek között: a nyelvi közösségről szóló friss szociológiai tanulmányok, a közelmúlt migrációs folyamatainak analízise Ausztria és Magyarország között, szociolingvisztikai tanulmányok a nyelvcsereéről és nyelvmegőrzésről, elméleti és gyakorlati kérdések feltárása a kisebbségi kontextusokban történő magyar anyanyelvű oktatásról, valamint az ausztriai magyarok új médiahasználatára és átfogó diskurzuselemzés a médiáról. A lista még közel sem teljes, így még idesorolhatnánk például a magyarok nyelv jogszabályokhoz vagy akár a többségi csoporthoz való hozzáállásának vizsgálatát is. Az ELDIA kutatásai igyekeztek ezeket a réseket legalább részben betölteni.

Gal (1979) klasszikus tanulmánya részletes információval szolgál a magyar nyelv helyzetéről Ausztriában, kifejezetten Felsőőrön.

1.5.1 A nyelvhasználatra való hajlandóság

A jelenlegi nyelvvel kapcsolatos (hivatalos) ideológiák a pluralizmust propagálják. A kisebbségi csoport tagjai is nagy hangsúlyt fektetnek az idegen nyelvek ismeretére. Mindazonáltal Burgenlandban az iskolai erőfeszítések aligha ellensúlyozzák a nyelv nemzedékek közötti átadásának hiányát, ugyanis a nyelvhasználat kollektív vágyának hiánya,

illetve a relatív alacsony nyelvi kompetenciájuk miatt a fiatalabb nemzedékek nem segítik az új nyelvpolitika gyakorlati megvalósítását, amely lehetővé tenné a kisebbségi nyelvek szélesebb körű használatát.

1.6 Néhány záró megjegyzés

Ahogy azt már említettük, a magyar nyelv helyzete meglehetősen eltérő Bécsben és Burgenland keleti részeiben. A burgenlandi őshonos kisebbség esetében a kisebbségi nyelv (tehát a helyi magyar nyelvjárás) köznyelvként működik, de mellette a helyi német dialektus, az irodalmi német és magyar nyelv is jelen vannak. Minden nyelvi eszközt más-más, világosan elhatárolható szituációban használnak: a német standard változatát az oktatásban, formális kapcsolatok esetén, illetve a tömegkommunikációban, míg a helyi német nyelvjárási formát informális társalgások során. Ugyan mindkét változat a régióban élők nyelvi repertoárjába tartozik, a nyelvismeret mértéke változhat attól függően, hogy a beszélő melyik nemzedékhez tartozik. A helyi magyar nyelvjárást az őshonos kisebbség kizárólag a közösség tagjaival való kommunikáció során használja, míg az irodalmi standard az oktatásban van jelen, illetve az anyaországból érkező magyar ajkúakkal való kommunikációban kap szerepet. A némettel ellentétben a magyar két változatának nincs szerves része a magyar származású lakosok életében, hiszen a fiatalok legnagyobb része nem beszéli őket, vagy csak korlátozott receptív (passzív) képességekkel rendelkezik.

A bécsi magyarok az irodalmi standardot vagy pedig annak egy regionális változatát használják köznyelvként. Azok a migránsok, akik a mai Magyarországon kívüli magyar lakta területekről érkeztek (például Erdélyből vagy a Vajdaságból), a magyarnak az ottani regionális változatát beszélik.

A nyelvválasztás adatainak elemzésekor kiderül, hogy Burgenlandban a magyar nyelvet főként alkalmi beszélgetések során, a munkahelyen, ill. hivatalokban használják, míg a családban egyre kevésbé. A nemzedékek közötti nyelvhasználat is egyértelműen eltérő: a magyar nyelvet főként az idősebb egyének használják, a középkorúak nyelvhasználatára a német és a magyar felcserélt vagy kevert használata jellemző, míg a legfiatalabb nemzedékek leginkább német egynyelvűek. Bécsben a nyelvhasználat egyetlen nyilvános színterét a magyar egyesületek képezik, viszont a nyelv kifejezetten fontos szerepet tölt be a szűkebb családdal való kommunikációban. Nagy általánosságban elmondható, hogy a magyar nyelv Bécsben először a hivatalos színterekből tűnik el, és pozíciója a családban a legstabilabb.

A négy utolsó népszámlálás adatai szerint a magyar ajkú lakosság minden tartományban gyarapodott. A növekedés aránya Bécsben és a környező tartományokban (Felső- és Alsó-Ausztria) a legnagyobb, ami még inkább nyilvánvalóvá teszi a magyarok fővárosi és a főváros körüli koncentrációját. Ezek az adatok azonban kizárólag a migráns eredetű közösségre vonatkoznak, a burgenlandi őshonos magyarság száma folyamatosan csökken.

A jelenlegi osztrák kisebbségpolitika eszközeinek vizsgálata azt mutatja, hogy a rendszer egészének központjában a kisebbségi nyelv használatát szabályozó rendeletek állnak. Az „etnikai csoportok” (*Volksgruppen*) egyik legfőbb meghatározó eleme a némettől eltérő anyanyelv. A kisebbségi nyelv megőrzésére tett próbálkozások az állami támogatás alapját képezik. Ebből kifolyólag a jelenlegi kisebbségpolitika „nem is annyira jogokat, mint inkább lehetőségeket biztosít a nyelvközösség tagjainak arra, hogy az e nyelvhez kötődő kulturális identitásuk megerősítéséhez lehetőséget (főként az állam által garantált anyagi támogatást) kapjanak” (Vörös 2002:56).

Az anyanyelvoktatás, mely a kisebbségpolitika egyik legfontosabb eleme, egyértelműen pozitív változások irányába mutat. A szoros közösségekben élő etnikai kisebbségek oktatási jogai kibővültek, és ennek megfelelően a tanterv is megújult. Sajátos módon a kisebbségpolitika, melyet eredetileg a kompakt közösségekben élő etnikai kisebbségek számára fejlesztettek ki, nem felel meg a nagyobb városokban élő csoportoknak, ami többek között a bécsi diaszpórában élő magyarok anyanyelvoktatásának hiányában is megmutatkozik.

A tartományi szinten eltérő kisebbségpolitikából kifolyólag a Bécsben és a Burgenlandban élő magyar kisebbségek anyanyelvoktatása teljesen eltérő szervezési formában valósul meg. Burgenlandban a *Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény* minden iskolatípus számára részletesen szabályozza az anyanyelvoktatást az óvodától egészen az érettségiig, és az anyanyelvoktatás különböző formáit teszi lehetővé: a magyar egynyelvű oktatást, a kétnyelvű oktatást, valamint az anyanyelv tantárgyként való oktatását. Ezzel szemben Bécsben, az állami oktatás keretein belül, a megfelelő szabályozások hiányában és részben a helyi magyar kisebbséget képviselő egyesületek preferenciáiból kifolyólag az anyanyelvoktatásnak kizárólag a leggyengébb formájára, az anyanyelv tantárgyként való oktatására van lehetőség.

Sajnos a törvény által biztosított jogokat az őshonos magyar kisebbség nem tudja teljes mértékben kihasználni. A probléma oka a kisebbségi nyelv relatív alacsony presztízse a közösségen belül. Az anyanyelvi oktatásban részt vevő diákok hiányos nyelvi készségei miatt a magyart sokszor inkább mint idegen nyelvet tanítják. A tanulók körében a legközkedveltebb a magyar mint választott tantárgy, ezzel szemben a kötelező magyar nyelvi órákat sokkal kevesebben látogatják. Annak ellenére, hogy Bécsben nem beszélhetünk hivatalos (az általános oktatás keretein belüli) anyanyelvoktatásról, az ott élő magyar közösség a helyi magyar szervezeteken keresztül szervezi meg a gyermekek magyar oktatását (Bécsi Magyar Iskola, Cserkészek), mely egyre közkedveltebb.

A hosszú nyelvi kapcsolatok folytán a burgenlandi magyarok nyelvhasználatára jellemzőek az aszimmetrikus minták, melynek sajátossága a gyakori kódváltás és a német szókinszéből, illetve nyelvtanból való kölcsönzés. A burgenlandi közösség sokkal nyitottabb a kódváltással szemben, mint a bécsi, hisz míg az őshonos kisebbség a német elemeket az anyanyelvük részének tekinti, a bécsi magyarok a nyelv „tisztá” használatát tartják a követendő példának.

Továbbá míg a bécsi magyarok számára az anyanyelv az identitás fontos elemét képezi, addig a burgenlandi kisebbség esetében a nyelv csupán egy, és nem a legfontosabb elem.

2 Az adatgyűjtés módszerei

2.1 Bevezetés a terepmunkába

A jelen fejezet az Ausztriában végzett kutatás folyamatát, tehát magát a terepmunkát és annak eredményeit mutatja be röviden. Az ELDIA-ban végzett terepmunkát, ami kérdőívezést és különböző formátumú interjúk kivitelezését takar, központilag szerveztük meg. Ez azt jelenti, hogy az általunk készített összes esettanulmány esetében (összesen 13 többnyelvű közösséget kutattunk) a kérdőívezés és az interjúk lebonyolítása egységes minta alapján történt. Minden beszédközösségbe tartozó adatközlő ugyanazt a kérdőívet kapta kézhez, s ugyanígy minden interjút egységes vezérelvek és kérdéssorok alapján bonyolítottunk le, melyet az ELDIA-teamek a kisebbségi és a többségi nyelvre egyaránt lefordítottak.

Ausztriában a terepmunka 2010 szeptemberétől 2011 májusáig tartott. Mielőtt a tényleges kérdőívet eljuttattuk volna az adatközlőkhöz, Kelemen Lászlónak, az UMIZ elnökének segítségével néhány egyénnel teszteltük azt. A munka legnagyobb részét Bécsben végeztük, a kérdőívek kiküldése és az interjúk lebonyolítása is itt történt. A kutatás fő eszköze a kérdőív volt, míg az interjúk során gyűjtött kvalitatív adatok túlnyomórészt a statisztikai adatok kiegészítését szolgálták. A kérdőív az adatközlők magyar nyelvvel szembeni beállítottságát valamint a magyar nyelv jelenlegi helyzetéről és használatáról alkotott véleményét mérte. Az interjúk ezzel szemben lehetőséget adtak arra, hogy a kutatásban részt vevő egyének, magyar ajkúak és a többséghez tartozók egyaránt, minderről szabadon elmondhassák véleményük. Az adatoknak ez a kombinációja tette lehetővé az ausztriai magyarokkal kapcsolatos kérdések részletes elemzését.

Mint európai uniós kutatási projekt, az ELDIA köteles a személyes adatok teljes védelmét biztosítani. A kérdőíves adatokat ezért anonimizáltuk, és a címlistákat, mely a neveket is tartalmazták, töröltük. Az adatközlők adatait semmilyen körülmények esetén sem szolgáltatjuk ki kívülállóknak. Amennyiben az interjú részeit publikáljuk, minden olyan információt törölünk, ami az adatközlő kilétére utalhat. Az interjúk további kutatások alapjául is szolgálhatnak, és minden kutató, aki az adatokkal dolgozik, ugyanezek az elvek szerint kell, hogy eljárjon.

A következő fejezetben bővebben olvashat a kérdőív, valamint az interjúk formájáról és tartalmáról.

2.2 Kérdőívezés

2.2.1 A célcsoport kérdőívének szerkezete

A kérdőívet az adatközlők két csoportjának küldtük meg: egyrészt a célcsoportnak (a magyar ajkú közösségnek), másrészt pedig a kontrollcsoportnak (a többségi csoport képviselőinek, tehát a magyarul nem beszélő ausztriai lakosoknak). A célcsoport kérdőíve összesen 63 kérdésből állt (melyek gyakran további alkérdésekre bomlottak). A kontrollcsoport kérdőíve pedig egy 47 kérdést tartalmazó csomag volt. Néhány technikai nehézség folytán (a kérdőív összeállításáért felelős partnerintézet kilépett a projektből) a kérdőív túl későn készült el, így csupán egy tesztelés után került sor a kiküldésre. A megfelelő tesztelés hiányában a kérdőív később túl hosszúnak és túl összetettnak bizonyult, viszont kutatóink és segítők gondos munkájának köszönhetően, valamint az adatközlők közreműködésével sikerült a szükséges adatokat összegyűjteni.

A célcsoport kérdőíve a következő kérdésekre kereste a választ:

Az adatközlő személyes adatai (korosztály, születés helye, iskolai végzettség, szakma)

Mikor és milyen módon tanult meg az adatközlő magyarul és németül, illetve milyen nyelveket használt a családtagjaival.

Nyelvi készségek (hogyan ítélik meg az adatközlők saját nyelvi készségeiket magyar, német, angol és más nyelvekből, illetve melyik nyelveket használják az élet különböző területein, például a szűkebb családi körben, a munkában, az utcán vagy bevásárlás során).

Mit gondolnak az adatközlők a különböző csoportokkal való magyar, illetve német nyelvű kommunikációról vagy a nyelvek keveréséről, hogyan ítélik meg a különböző nyelvek jellemzőit, és mit tartanak helyes nyelvhasználatnak.

Mit gondolnak az adatközlők a magyar nyelv nyilvános színtereken való használatáról.

Milyen módon használják az adatközlők a jelen kor médiatermékeit (pl. újságokat, rádiót, televíziót, könyveket, internetet, filmeket), és milyen jellegű nyelvi anyagokat alkotnak (például leveleket, naplót, blogokat vagy éppen SMS-üzenetet).

2.2.2 A célcsoport eredményei

A célcsoportba a burgenlandi és bécsei magyarok egyaránt beletartoztak. Minden adatközlő egy magyar és egy német nyelvű kérdőívet kapott, és ebből választhatta ki magának azt a verziót, ami számára leginkább megfelelt. Ez a nyelvválasztással kapcsolatos kérdések szempontjából rendkívül fontos volt. Az címzettek kiválasztása, és egyáltalán potenciális adatközlők címének beszerzése rendkívül nehéz feladatnak bizonyult, hiszen az adatvédelmi törvény miatt sem az ausztriai statisztikai intézet (Statistik Austria), sem más hivatal nem

tudott nekünk információt adni az Ausztriában élő magyar ajkú lakosságról. A kérdőív kiküldéséhez szükséges címeket így a helyi magyar egyesületeken keresztül szereztük meg. A kutatást tehát egyértelműen nem tudtuk volna megvalósítani az egyesületek és az ott dolgozó egyének segítsége nélkül. Mindazok a szervezetek, amelyek támogattak minket a kutatásban, a 2. táblázatban szerepelnek.

Az egyesület neve	Az általuk biztosított címek száma
<i>Bécsi Magyar Iskola</i> (privát hétvégi iskola, amely leginkább anyanyelvoktatással foglalkozik)	37
<i>Burgenländisch Ungarischer Kulturverein (BUKV)</i> (Burgenlandi Magyar Kultúregylet)	184
<i>Collegium Hungaricum (CH)</i> (a magyar állam által támogatott intézet)	142
<i>„Europa” Klub</i> (Bécsben székelő kultúregylet)	115
<i>Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom (KMEM)</i>	95
Összesen	573

2. Táblázat: A kutatást segítő ausztriai magyar egyesületek

A végleges kérdőívet a táblázatban megnevezett egyesületek 4500 tagjából 573 egyén kapta meg. Minden potenciális adatközlő megkapta a német és a magyar nyelvű kérdőívet is. Mivel az egyesületek tagsági listái csak kevés adatot tartalmaztak, nem tudtuk magunkat az eredetileg kiegyensúlyozottnak tervezett kor szerinti megosztáshoz tartani. Ebből kifolyólag, ahogyan az a 2.5 alfejezetből is kiderül, az adatok a korcsoportok szempontjából tendenciózusak, hiszen az adatközlők legnagyobbbrészt az idősebb korosztályokhoz tartoznak. A legfiatalabb korosztályból (18–29 évesek) szinte alig vannak adatközlőink.

Összesen 200 személy küldte vissza a kitöltött kérdőívet, ami 40%-os válaszadási arányt jelent. Csak Burgenlandban 33%-kal ez az arány valamivel alacsonyabb. Az egyesületek szerint is eltérő a válaszadási arány. A *Bécsi Magyar Iskola* címzettjei közül 46% válaszolt, a *Collegium Hungaricum* listájáról 42%, a *BUKV* tagjai közül 40% küldött vissza kérdőívet, a *KMEM* és az *Európa Klub* tagjai közül pedig 24%. A válaszadási arány egy ún. „aktivista részrehajlásra” utal, hiszen azok a személyek, akik magyart tanítanak vagy aktívan tevékenykednek valamely egyesületben, illetve magyar vonatkozású aktivitásokban és rendezvényeken vesznek részt, szívesebben vettek részt a kutatásban. A válaszadási arányt táblázat formájában összegeztük.

Kisebbségi kérdőív	A kérdőívek száma	Százalékos megoszlás, 573 kérdőívre (%)
Visszaküldött kérdőívek összesen	200	39,1%
Teljes mértékben kitöltött kérdőívek	120	20,9%
Részben kitöltött kérdőívek (50%-nál több)	80	13,9%
Nem válaszoltak	373	65,1%
Nem kikézbcsített (nem létező cím)	5	0,9%
Helytelen cím	19	3,3%
Nem magyar ajkú illető	8	1,4%
Visszautasítás (a címzett vagy családtag által)	15	2,6%
Egyéb visszautasítás pl. alkalmatlanság miatt	1	0,2%
Kitöltetlenül visszaküldött	7	1,2%
Nem visszaküldött	318	55,5%
ÖSSZESEN	573	100%

3. Táblázat: A kisebbségi kérdőív válaszadási arányai (magyar és német nyelvű kérdőívek egyaránt)

2.2.3 A kontrollcsoport kérdőívének szerkezete

A többségi lakosoknak megküldött kérdőív a következő kérdésekre kereste a választ:

- az adatközlő személyes adatai (korosztály, születés helye, iskolai végzettség, szakma).
- Melyik nyelve(ek)et tanulta az adatközlő a családban, illetve a szüleitől, nagyszüleitől vagy a házastársától/partnerétől.
- Melyik nyelveket használja az adatközlő az mindennapjaiban az élet különböző területein (például otthon, a munkában, az utcán, vagy bevásárláskor).
Mit gondolnak az adatközlők a nyelvek keveréséről, hogyan ítélik meg a különböző nyelvek jellemzőit, és mit tartanak helyes nyelvhasználatnak.
- Milyen módon használják az adatközlők a jelen kor médiáit (például újságokat, rádiót, televíziót, könyveket, internetet, filmeket), és milyen jellegű nyelvi anyagokat alkotnak (például leveleket, naplót, blogokat vagy éppen SMS-üzenetet).

2.2.4 Kontrollcsoport eredményei

A kontrollcsoport adatközlőit véletlenszerűen választottuk ki az Osztrák Postahivatal nyilvántartásából. Azért, hogy a többségi csoportnak és a kisebbségi nyelvet beszélőknek megküldött kérdőívek azonos területet fedjenek le, csak bécsi és burgenlandi címekből választottunk. Annak érdekében, hogy a kontrollcsoportba ne kerüljenek magyar ajkú egyének, kizártuk azokat a burgenlandi helységeket, melyekben nagyobb magyar közösségek laknak (Mattersburg, Frauenkirchen, Neusiedl am See, Parndorf, Oberpullendorf és Oberwart). Bécsben 210 egyénnek, Burgenlandban pedig 398 személynek küldtük el a kontrollcsoport-kérdőívet. A címek kiválasztásánál semmilyen személyes adatot sem vettünk figyelembe, így az adatközlők túlnyomó többsége (69%) nő, s csupán egyharmada (31%) férfi. A válaszadási arány mindössze 19,7% volt, részletes adatokkal az alábbi táblázat szolgál.

Kisebbségi kérdőív	A kérdőívek száma	Százalékos megoszlás, 608 kérdőívre (%)
Visszaküldött kérdőívek összesen	120	19,7 %
Teljes mértékben kitöltött kérdőívek	77	12,6%
Részből kitöltött kérdőívek (50%- több)	43	7,1%
Nem válaszoltak	488	80,3%
Nem kikézbcsített (nem létező cím)	1	0,2%
Helytelen cím	18	3,0%
Nem magyar ajkú illető	1	0,2%
Visszautasítás (a címzett vagy családtag által)	5	0,8%
Egyéb visszautasítás pl. alkalmatlanság miatt	1	0,2%
Kitöltetlenül visszaküldött	14	2,3%
Nem visszaküldött	448	73,7%
ÖSSZESEN	608	100%

4. Táblázat: A kontrollcsoport-kérdőív válaszadási arányai

2.3 Egyéni interjúk

2.3.1 Bevezetés

Az interjúk célcsoportjába minden bécsi és burgenlandi magyar ajkú beletartozott. Összesen nyolc egyéni interjút készítettünk, korcsoportonként egy nővel és egy férfival (a korcsoportokat a következőképp határoztuk meg: 18–29, 30–49, 50–64 és 65+). Az interjúalanyokat leginkább elektronikus média segítségével értük el, Facebookon, vagy pedig a kutatók személyes kapcsolatain révén léptük velük kapcsolatba. Mindemellett a kérdőívet megkapó egyéneket levélben hívtuk meg egy interjúra.

Az interjúkat a Finnugor Tanszék termeiben készítettük, és egy Apple notebook, valamint egy open-source szoftver (Audacity¹⁶) segítségével rögzítettük. A csoportos interjúk esetében nemcsak hanganyag, hanem videó is készült. Csak kevés esetben látogattak el kutatóink az interjúalanyok otthonába.

Az interjúk részben strukturált formátummal rendelkeznek, ami azt jelenti, hogy a kutatók egy egységes kérdéslistát alkalmaztak ugyan minden alkalommal (és egyben minden esettanulmánynál), a kérdezettek azonban szabadon beszélhettek minden témával kapcsolatos dologról. A legfőbb témák az anyanyelv, a nyelvhasználat, a többnyelvűség, a nyelvi sokszínűség és a modern kor nyelvvel kapcsolatos kérdései voltak. Az itt következő 2.3.2 fejezetben találja az interjúk szerkezetének valamivel részletesebb leírását. Az interjúalanyokról egy egységes adatlap segítségével gyűjtöttünk háttérinformációt, mely a korra, a nemre, a szakmára és az Ausztriában töltött évekre kérdezett rá.

2.3.2 Az egyéni interjúk leírása

Az egyéni interjúkat Parfuss Angelika készítette 2011. március 17. és 2011. május 15. között. A következő táblázat foglalja össze az interjúadatokat.

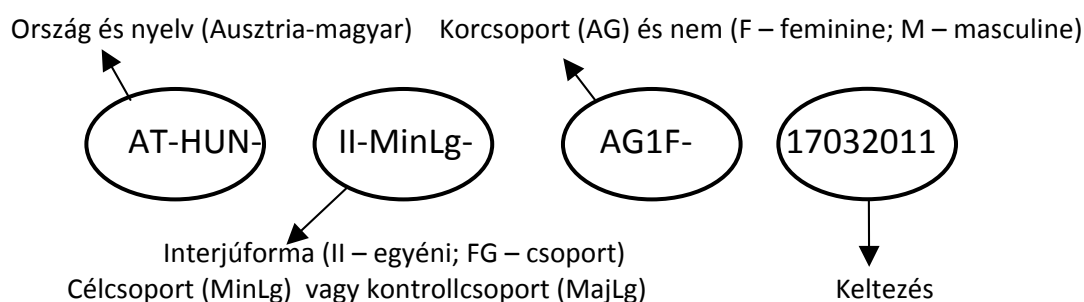
¹⁶ <http://audacity.sourceforge.net>

Korcsoport	Fájlnev*	Interjúalany	Az interjút készítette
18–29 nő	AT-HUN-II-MinLg-AG1F-17032011	AT-HUN-IIAG1f	MOD-AP
18–29 férfi	AT-HUN-II-MinLg-AG1M-15042011	AT-HUN-IIAG1m	MOD-AP
30–49 nő	AT-HUN-II-MinLg-AG3-03052011	AT-HUN-IIAG3f	MOD-AP
30–49 férfi	AT-HUN-II-MinLg-AG2-08022011	AT-HUN-IIAG2m	MOD-AP
50–64 nő	AT-HUN-II-MinLg-AG4F-14042011	AT-HUN-IIAG4f	MOD-AP
50–64 férfi	AT-HUN-II-MinLg-AG4M-29042011	AT-HUN-IIAG4m	MOD-AP
65+ nő	AT-HUN-II-MinLg-AG5F-30032011	AT-HUN-IIAG5f	MOD-AP
65+ férfi	AT-HUN-II-MinLg-AG5M-28042011	AT-HUN-IIAG5m	MOD-AP

* A fájlnev az adatok beazonosítását szolgálja. Ugyanezen címek alatt őrizzük a hanganyagot és az interjúk írott verzióját is.

5. Táblázat: Az egyéni interjúk listája

Mivel a projekten belül nagy mennyiségű adat gyűlt össze, ezeket jól felismerhető névvel kellett ellátni. Az interjúkódok a következőképp tevődnek össze:

Mivel az interjúkat anonimizáltuk, így az adatközlők nevét is kóddal helyettesítettük, ami szintén az interjú elnevezésén alapszik.

Az itt következő interjúleírások az eredeti elemzések erősen rövidített változatai, és nem tükrözik az így gyűjtött adatok gazdagságát.

AT-HUN-II-MinLg-AG1M-15042011

Az interjút egy 26 éves egyetemistával készítettük, akinek a szülei Erdélyből költöztek Ausztriába. Az interjú idején az interjúalany már 21 éve élt Bécsben. Elmondása szerint ugyan többnyelvű, de anyanyelvének csakis a magyart tartja. A németet az iskolában tanulta, és a nyelvváltást igyekezett minden áron elkerülni. A magyar nyelvet identitása fontos elemének tartja.

AT-HUN-II-MinLg-AG1F-17032011

A 28 éves egyetemi hallgató iskolai éveinek nagy részét Budapesten töltötte. Hétéves korában 4 évet Ankarában töltött. Az interjú idején már 5 éve Ausztriában lakott. A beszélgetés közben használt ugyan német kifejezéseket, de ezt „helytelen nyelvhasználatnak” nevezte. Önmagát többnyelvűnek mondta, és állítása szerint minden

által beszélt nyelvet (magyar, német, török és angol) többé-kevésbé rendszeresen használ. A magyar véleménye szerint veszélyeztetett nyelv, amely hamarosan kihal majd. Ennek ellenére a nyelvet szeretné majd gyermekeinek továbbadni.

AT-HUN-II-MinLg-AG2-08022011

A 30 éves újságíró minden kérdésre németül válaszolt, mert szerinte „az gyorsabb”. Az interjúalany a németet nevezte meg anyanyelveként, a magyar pedig az a nyelv számára, melyet az édesanyjától tanult. Elmondása szerint az édesanyja 1956-ban érkezett Magyarországról, édesapja pedig osztrák. Annak ellenére, hogy ő kétnyelvűen nőtt fel, a magyart nem adta tovább saját lányának. A megkérdezett véleménye szerint fontos, hogy a társadalomban létezzen egy közös nyelv. Azt is elmondta, hogy szerinte a kisebbségi nyelvek támogatása nem kizárólag pozitív következményekkel jár, hiszem a pozitív diszkrimináció láthatóbbá teszi a kisebbség és a többség közötti különbségeket.

AT-HUN-II-MinLg-AG3-03052011

A 35 éves egyetemi hallgató Magyarországról költözött Bécsbe, és az interjú idején 8 éve élt ott. A beszélgetés során került a német szavak használatát és a nyelvváltást is, mert elmondása szerint igyekszik a magyar nyelvet „szépen” beszélni. Véleménye szerint a magyar nyelvnek Ausztriában nincs értéke. A múltban szerzett negatív tapasztalatok és kellemetlen helyzetekből kifolyólag az adatközlő igyekszik elkerülni, hogy a magyar nyelvet nyilvánosan is használja. Elmondása szerint az általa tapasztalt ellenségeskedés alapján véve inkább az idegenek (migránsok) ellen irányul, mintsem kifejezetten a magyarok ellen.

AT-HUN-II-MinLg-AG4F-14042011

Az 58 éves nyugdíjas hölgy egész életét Ausztriában élte le. Korábban mint titkárnő dolgozott. Szülei ugyan Magyarországról érkeztek, ő mégis osztráknak érzi magát, és a németet tartja anyanyelvének. Az interjú során folyamatosan váltott a magyar és a német között, viszont sem ezt, sem pedig a nyelvi hibákat nem tartotta problémának. Elmondása szerint neki a kommunikációban a gördülékenység a legfontosabb, és az, hogy a mindennapokban boldogulni tudjon egy adott nyelvvel. Azt is elmondta még, hogy ugyan nem tud helyesen magyarul írni, mégis szívesen ír.

AT-HUN-II-MinLg-AG4M-29042011

Az 58 éves nyugdíjazott úr Magyarországon született. Iskoláig Magyarországon végezte. Az interjú idején 25 éve élt Ausztriában. Felesége szintén magyar, így a családban illetve fiaikkal kizárólag magyarul beszélnek. Az interjúalany kifejezetten fontosnak tartotta a magyar nyelv továbbadását, hiszen szerinte a nyelv egyedi és összehasonlíthatatlan más nyelvekkel.

AT-HUN-II-MinLg-AG5F-30032011

A 68 éves nyugdíjazott jogász 29 éve élt Ausztriában az interjú idején. Többször is elmondta, hogy ő magyar, és Ausztriában idegennek számít. A német nyelvtanulás számára kifejezetten

nehéz volt, és ismételten utalt saját hiányos nyelvi készségére, valamint arra, hogy nincs kivel németül beszélnie. Ennek ellenére hozzátette, hogy külföldi ismerőseivel németül kommunikál. A többnyelvűséghez való hozzáállását nehéz volt megítélni: a némettel való kapcsolata meglehetősen negatívnak tűnt, viszont az olasz nyelvtudására (annak ellenére, hogy az valóban minimális) kifejezetten büszke volt, és egyértelmű volt a nyelv iránti rajongása.

AT-HUN-II-MinLg-AG5M-28042011

A 82 éves nyugdíjazott mérnök 1956-ban hagyta el Magyarországot. Később osztrák felesége miatt 1966-ban Ausztriába költözött. Annak ellenére, hogy egynyelvűen nevelkedett, több nyelvet is beszél. Mivel több országban is élt, a német mellett franciául és angolul is jól tud. Szerinte a felesége és gyermekei is többnyelvűek. Mivel a felesége megtanult magyarul, otthon a gyermekeivel is használhatta a nyelvet. Annak ellenére, hogy a többnyelvűségről rendkívül pozitív véleménnyel volt, a nyelvek keverését nem díjazta, és úgy vélte, vegyes házasságokban csak ritkán adják tovább a magyar nyelvet.

2.4 Csoportinterjúk

A kutatás során két úgymond érdekcsoporttal készítettünk interjúkat. Egyrészt a célcsoport képviselőivel (Ausztriában élő magyar ajkúakkal), másrészt a kontrollcsoporthoz tartozó egyénnel. Ez utóbbi csoportot két továbbira osztottuk: médiaképviselőkre és politikai döntéshozókra. Fókuszcsoportonként legtöbb 7, legkevesebb 2 személy volt jelen, és a politikai döntéshozók csoportja volt a legkisebb. Emellett kifejezetten nehéznek bizonyult még a 4-es (50–64) és az 5-ös (65+) korcsoportokba tartozó egyénnel felvenni a kapcsolatot. Az esetenként kis csoportok ellenére, a beszélgetések igen élénkek voltak, és a résztvevők is nagy érdeklődést mutattak az interjú során felvetett témák iránt.

2.4.1 Fókuszcsoport-interjúk a magyar ajkúakkal

A csoportos interjúk célcsoportja egybeesett a kérdőívezés célcsoportjával, azzal, hogy az interjúkban részt vevő egyéneket korcsoportokba osztottuk. Az interjúkat a következő csoportokban szerveztük meg: AG1 (18–29 éves korosztály), AG2 (30–49 éves korosztály) csak férfi résztvevőkkel, AG3 (30–49 éves korosztály) csak női résztvevőkkel, AG4 (50–64 éves korosztály) és AG5 (65+ éves korosztály). Az interjúk résztvevőinek összetétele az ausztriai magyarság sokszínűségét is jól tükrözte, hiszen az adatközlők nem csupán őshonos magyarok vagy magyarországi származásúak voltak, hanem romániai, szerbiai és szlovákiai magyarok is.

Az adatközlőkkel különböző elektronikus elosztókon keresztül (*Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom, Bécsi Magyar Iskola, Európa Klub, a Bécsi Egyetem EVSL listája, Bécsi Magyar Szalon*) és a Facebookon léptünk kapcsolatba. A Facebookon keresztül három virtuális csoporttal léptünk kapcsolatba: *Bécsi Magyarok* (492 tagot számlál), *Bécsi Magyarok –*

Ungarn in Wien (375 tagot számlál) és a *Bécsi Magyarok – Bulik, Találkozó, Fórumok* (528 tagot számlál). Fontos azonban megemlíteni, hogy az elektronikus elosztók és a Facebook-csoportok részben fedték egymást.

Ahogy azt már említettük, az interjúkat egy egységes kérdéssor alapján vezettük le. A kérdéssor irányadó volt ugyan, viszont a beszélgetést vezető kutatók elegendő teret adtak a résztvevőknek egyéb, nyelvvel kapcsolatos személyes tapasztalataik elmondására is. A kérdéssor a következő volt:

- Hogyan tanult magyarul?
- Milyen volt magyarul tanulni? Emlékezetes élmények? Volt valaki, aki megakadályozta/támogatta, hogy tanuljon magyarul?
- Hogyan használja a különböző nyelveket a mindennapi életben?
- Ön két- vagy többnyelvűnek tekinti magát? Miért/miért nem?
- Mit jelent Önnek, hogy többnyelvű? Ez előnynek vagy problémának számít?
- Mi jut eszébe, ha azt hallja, hogy „kisebbség”? Ön kisebbséghez tartozik?
- Ön kinek/minek nevezi Magát? Hogy mutatkozik be pl. külföldön? Milyen fontos ezen belül a nyelv?
- Mi kell ahhoz (nyelvtudás? származás?), hogy valaki magyarnak számítson Ausztriában?
- Mit gondol a lakosság Ausztriában az ausztriai magyarokról?
- Mit gondol Ön a sokszínűségről a társadalomban? (Mit jelent sok különféle nyelv?)
Növekedjen vagy fogyjon?
- Ki legyen felelős a magyar nyelv támogatásáért, például az oktatási rendszer során?
Magyar nyelven vagy a magyar nyelvről legyen oktatás?
- Miért fontos a magyar nyelv mindenki számára?
- Mit gondol, használható a magyar nyelv a modern társadalomban?
- Mit gondol Ön, mi lesz a magyar nyelv sorsa 10 év múlva? A jövőben?

A kontrollcsoportok esetében egy további kérdést is feltettünk:

- Ha elegendő pénzzel rendelkezne, mit tenne legelőször, hogy az Ausztriában élő magyarokat támogassa?

Az interjúkat a Finnugor Tanszék termeiben tartottuk meg. A célcsoporttal készített interjúkat Parfuss Angelika és Berényi-Kiss Hajnalka moderálták. Minden interjút rögzítettünk, és az így készült videó- illetve audiófelvételeket adatvédelmi irányelveink szerint őrizzük, s rendeltetésüknek megfelelően kizárólag kutatási célokra használjuk őket. A résztvevők száma 4 és 7 személy között mozgott. Ugyan a beszélgetések túlnyomó többsége magyarul történt, esetenként a résztvevők és a moderátorok is németre váltottak. Az interjúk adatait a 6. táblázat összegzi.

Korcsoport	Fájlnev*	Interjúalany	Az interjút készítette
18-29 AG1	AT-HUN-FG-MinLG-1-01182011-part1 AT-HUN-MinLg-1-01182011-part2	AT-HUN-FGAG1-01m AT-HUN-FGAG1-02f AT-HUN-FGAG1-03m AT-HUN-FGAG1-04m AT-HUN-FGAG1-05m AT-HUN-FGAG1-06f	MOD-AP MOD-HBK
30-49 férfiak AG2	AT-HUN-FG-MinLg-AG2-08022011	AT-HUN-FGAG2-01m AT-HUN-FGAG2-02m AT-HUN-FGAG2-03m AT-HUN-FGAG2-04m	MOD-AP MOD-HBK
30-49 nők AG3	AT-HUN-FG-MinLg-AG3-03052011	AT-HUN-FGAG3-01f AT-HUN-FGAG3-02f AT-HUN-FGAG3-03f AT-HUN-FGAG3-04f AT-HUN-FGAG3-05f AT-HUN-FGAG3-06f	MOD-AP MOD-HBK
50-64 AG4	AT-HUN-MinLg-FG-AG4-19042011	AT-HUN-FGAG4-01f AT-HUN-FGAG4-02f AT-HUN-FGAG4-03m AT-HUN-FGAG4-04f AT-HUN-FGAG4-05f AT-HUN-FGAG4-06f	MOD-AP MOD-HBK
65+ AG5	AT-HUN-FG-MinLg-AG5-22022011	AT-HUN-FGAG5-01m AT-HUN-FGAG5-02m AT-HUN-FGAG5-03f AT-HUN-FGAG5-04f AT-HUN-FGAG5-05m AT-HUN-FGAG5-06f AT-HUN-FGAG5-07m	MOD-AP MOD-HBK

6. Táblázat: A célcsoport-interjúk és interjúalanyok listája

A következőkben az interjúk rövid összegzése következik, mely csupán betekintést ad a beszélgetések során felmerülő véleményekbe, eszmecserékbe.

AT-HUN-FG-MinLG-1-01182011

A csoport két női és négy férfi adatközlőből állt. A beszélgetésben részt vevő egyének különböző, tradicionálisan magyarlakta területekről érkeztek Ausztriába. Két résztvevő szülei eredetileg a Vajdaságból költöztek Bécsbe, egy résztvevő Szlovákiában született, egy adatközlő burgenlandi magyar volt, míg a többiek Ausztriában születtek. A beszélgetés magyarul folyt, és az interjúalanyok csak nagyon ritkán váltottak németre. Származásuktól függetlenül mind magyar anyanyelvűnek tekintették magukat, és elmondásuk szerint a nyelvet leginkább a családi és baráti körben használják. Úgy tűnt, a felmerülő témák közül minden résztvevő számára az identitással kapcsolatos kérdések voltak a legfontosabbak. Két férfi résztvevő (AT-HUN-FGAG1-03m és AT-HUN-FGAG1-05m) többször is megemlítette az identitással kapcsolatos problémáit: a magyar és az osztrák identitás között való ingást. A burgenlandi interjúalany (AT-HUN-FGAG1-02f) teljes mértékben osztráknak tartotta magát,

az beszélgetés során hozzátette, „van [benne] magyar”. A többi jelenlevő teljesen biztos volt magyarságában, s mindannyian egyetértettek abban, hogy a nyelv az identitás talán egyik legfontosabb eleme. Egy további fontos téma a szerbiai és a szlovákiai magyar kisebbségek diszkriminációja volt, illetve az osztrák lakosság idegenekkel szembeni viselkedése és attitűdje.

AT-HUN-FG-MinLg-AG2-08022011

Az interjúban részt vevő négy férfi adatközlő eltérő háttérrel rendelkezett. AT-HUN-FGAG2-01m és AT-HUN-FGAG2-03m Bécsben született, a szülei a Vajdaságból, illetve Magyarországról érkeztek. Ezzel szemben AT-HUN-FGAG2-02m és AT-HUN-FGAG2-04m gyermekkorukban érkeztek Ausztriába, az ő szülei Magyarországról, valamint Erdélyből származnak. Az beszélgetés szinte teljesen magyarul folyt, csupán egy résztvevő (AT-HUN-FGAG2-01m) váltott gyakran németre, mert úgy tűnt, magyarul nem tudta magát elég választékosan kifejezni. Mivel egy kivételével minden interjúalanyunk gyermeke volt, a nyelv generációk közötti továbbadása, valamint az oktatás voltak azok a témák, amiről a csoport nagy érdeklődéssel beszélt. Mindannyian kifejezték szándékukat, hogy a magyar nyelvet továbbadják gyermekeiknek, hiszen ezt kiemelkedő fontosságúnak tartották. Elmondásuk szerint AT-HUN-FGAG2-01m és AT-HUN-FGAG2-03m gyermekei a *Bécsi Magyar Iskolába* járnak. Minden résztvevő hangsúlyozta azt is, hogy fontos lenne számukra a saját korosztályukhoz tartozókkal magyarul beszélni, hiszen a legtöbb létező magyar rendezvény főként az idősebb korosztályoknak szól. Az identitás kérdései kapcsán AT-HUN-FGAG2-04m megjegyezte, hogy ahol a magyarok kisebbségben vannak, „azok jobban magyarnak érzik magukat, mint a magyarok”.

AT-HUN-FG-MinLG-1-01182011

A hat női interjúalany közül ketten csupán két éve éltek Ausztriában, míg a többi több mint húsz éve költözött oda. Mindannyian hangsúlyozták, hogy a magyart minden nap használják, viszont a többnyelvűségüket teljesen másként látták. AT-HUN-FGAG3-01f kétnyelvűnek tartja magát, mert iskoláskorában öt évet töltött Berlinben. Ezzel szemben AT-HUN-FGAG3-02f, aki ugyan a magyart és a németet is jól beszélte, magáról azt mondta, hogy nem kétnyelvű, hiszen a németet csak később sajátította el. Hasonló módon magyar, német és angol nyelvtudása mellett AT-HUN-FGAG3-04f sem tartotta magát többnyelvűnek. AT-HUN-FGAG3-03f, AT-HUN-FGAG3-05f és AT-HUN-FGAG3-06f viszont kétnyelvűnek mondta magát, AT-HUN-FGAG3-05f annak ellenére is, hogy véleménye szerint mindkét nyelvet részben hibásan beszél. AT-HUN-FGAG3-02f hangsúlyozta, hogy több nyelvet ismerni és beszélni még akkor is pozitív, ha azokat csak részben sajátítjuk el, hiszen még ez is jobb kommunikatív forrás, mint a csupán egy nyelv ismerete. Megemlítenéd még, hogy a résztvevők egyértelműen különbséget tettek a német *Minderheit*, illetve a magyar *kisebbség* kifejezések között.

AT-HUN-MinLg-FG-AG4-19042011

Az interjún öt nő és egy férfi vett részt. AT-HUN-FGAG4-03m kivételével, aki 1956-ban emigrált, minden adatközlő az 1970-es években érkezett Ausztriába. Egyértelmű tehát, hogy a családon belüli nyelvátadás mellett mindannyian magyar nyelvű oktatásban részesültek. A beszélgetés során úgy tűnt, a résztvevőket leginkább az érdekli, mit jelent Ausztriában magyarnak lenni, és ki felelős a nyelv fenntartásáért. Egy résztvevő véleménye szerint mindenki maga felelős a nyelv életben tartásáért. Ezzel szemben mások azon a véleményen voltak, hogy az anyanyelven történő oktatásnak kulcsszerepe van a nyelv fenntartásában. A többség azt gondolta, hogy a magyar nyelv nem fog kihalni Ausztriában. Csak AT-HUN-FGAG4-02f és AT-HUN-FGAG4-06f mondták maguk kétnyelvűnek, míg a többi résztvevő, jó némettudása ellenére sem tartotta magát annak. Viszont minden résztvevő egyetértett abban, hogy a *kisebbség* megjelölés negatív jelentést hordoz, és senki sem tartotta magát a kisebbség tagjának. Mi több, AT-HUN-FGAG4-02f szerint az integráció és a német nyelv megtanulása sokkal fontosabb, mint a kisebbségi jogok követelése. Ehhez hasonló kijelentések, kifejezeten a többségi nyelv elsajátítása kapcsán, a többi korosztályban is jellemzőek voltak. AT-HUN-FGAG4-06f véleménye szerint a magyarok Ausztriában a legjobban beilleszkedő és ezért kedvelt bevándorlók, hiszen tanultak, és sikeresek. AT-HUN-FGAG4-02f valamivel szkeptikusabb volt e tekintetben. Szerinte a magyarokat, akik a valamikori keleti blokkhoz (német *Ostblock*) tartoznak, nem csupán pozitív dolgokkal hozzák összefüggésbe.

AT-HUN-FG-MinLg-AG5-22022011

A legidősebb korcsoporttal készített interjún két házaspár, továbbá két férfi és egy nő vett részt. Egy résztvevő volt jelen Burgenlandból, egy a Vajdaságból emigrált az 1960-as években, míg a többiek 1956-ban hagyták el Magyarországot. Kivétel nélkül minden résztvevő a magyart tartotta anyanyelvének. Fontos téma volt még a résztvevők gyermekeinek nyelvhasználata. AT-HUN-FGAG5-01m elmondása szerint például a lánya beszél ugyan egy kicsit magyarul, a fia sosem tanulta meg a nyelvet, és ezért sokszor szóvá teszik, hogy nem tanították őket magyarul. Fontos megemlíteni, hogy AT-HUN-FGAG5-01m felesége német anyanyelvű. A részt vevő házaspárok gyermekei ezzel szemben mind beszélnek magyarul. Ez arra is utal, hogy vegyes házasságokban nagyobb a valószínűsége annak, hogy a kisebbségi nyelvet nem adják tovább a gyermekeknek. AT-HUN-FGAG5-04f hangsúlyozta a német nyelv fontosságát, illetve azt, mennyire fontos a gyermekeknek megtanulniuk a nyelvet, hiszen a családon kívül a mindennapi élet ezen a nyelven folyik. A magyar nyelv támogatása kapcsán AT-HUN-FGAG5-02m azt mondta, szerinte a magyar államnak kellene érte felelősséget vállalnia. Amellett, hogy az állam támogatná a már létező önszerveződő struktúrákat, küldhetne képzett anyanyelvű tanárokat. A társadalom sokszínűségével kapcsolatos kérdéseknél AT-HUN-FGAG5-04f kifejezetten negatívan reagált, és egyértelműen rosszállását fejezte ki a muszlim hitűekkel szemben, akik nem hajlandók beilleszkedni vagy németül megtanulni.

2.4.2 Fókuszcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel. A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel. A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel.

A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel. A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel. A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel.

Az aktivistákat egy már létező, a releváns magyar nyelvhez és népcsoportokhoz szorosan kapcsolódó szövetségeket és intézményeket összesítő adatbázis segítségével hívtuk meg. A médiát képviselő egyének egy meglehetősen heterogén csoportok alkottak. Helyi és nemzeti, valamint jól ismert többségi és kisebb kisebbségi lapok képviselői is jelen voltak az interjúban. A politikai döntéshozókkal készített interjúhoz minden politikai pártból hívtunk képviselőt. Emellett a Bécsi Iskolatanács tagjait is meghívtuk. Ennek ellenére csupán két személy vett részt az interjúban.

Az interjúkat a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékének termeiben készítettük. A beszélgetéseket Johanna Laakso (JL), Berényi-Kiss Hajnalka (HBK) és Angelika Parfuss (AP) moderálták. Az interjúk és azok résztvevőinek listája a 7. táblázatban szerepelnek.

Csoport	Fájlnev	Interjúalanyok	Moderátorok
Aktivisták	AT-HUN-FG-CG-A-08032011	AT-HUN-FGA-01f AT-HUN-FGA-02f AT-HUN-FGA-03m AT-HUN-FGA-04m AT-HUN-FGA-05m	MOD-JL MOD-HBK
Média-képviselők	AT-HUN-FG-CG-M-01032011	AT-HUN-FGM-01f AT-HUN-FGM-02f AT-HUN-FGM-03m AT-HUN-FGM-04f AT-HUN-FGM-05m	MOD-JL MOD-HBK
Politikai-döntéshozók	AT-HUN-FG-CG-P-12032011	AT-HUN-FGP-01m AT-HUN-FGP-02f	MOD-JL MOD-AP

7. Táblázat: A kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel.

A következő rövid összefoglalók csupán betekintést adnak a kontrollcsoporthoz tartozó egyének egyrészt aktivisták (többnyire kulturális szervezetek képviselői), másrészt pedig a releváns média munkatársai, illetve politikai döntéshozók. Az aktivisták kivételével a résztvevők nem álltak semmilyen kapcsolatban a magyar nyelvvel.

AT-HUN-FG-CG-A-08032011 (Aktivisták)

Az aktivistákkal folytatott interjú során a résztvevők kizárólag magyarul beszélgettek. Három hölgy és két férfi vett részt az interjúban. Az interjú idején AT-HUN-FGA-01 öt éve élt Ausztriában, viszont jó némettudása ellenére nem tartotta magát kétnyelvűnek. A burgenlandi AT-HUN-FGA-02f-nek szubjektív problémái voltak saját magyar nyelvtudásával:

elmondása szerint nem tud tökéletesen magyarul, hisz nagyszüleitől csak az ún. „konyhanyelvet” tanulta meg. AT-HUN-FGA-03m Budapesten született, az interjú idején 50 éve élt Ausztriában. Anyanyelvének a magyart tartotta, viszont úgy érezte, a németet is anyanyelvi szinten ismeri. Ezzel szemben AT-HUN-FGA-04m azt állította, nyelvi kompetenciája mindig az adott nyelvterületen töltött időtől függ. AT-HUN-FGA-05m, akárcsak AT-HUN-FGA-02f, Burgenlandból érkezett, azonban ő nem utalt hiányos nyelvi készségekre. Összességében minden résztvevő jól ki tudta magát fejezni magyarul, mindemellett mindannyian pozitívan álltak a többnyelvűséghez. A résztvevők szerint magyar nyelv támogatásáról Ausztriában egyértelműen az osztrák államnak kellene felelősséget vállalnia, hiszen, ahogyan azt AT-HUN-FGA-04m elmondta, az Ausztriában élő magyarok adófizető polgárok. Minden interjúalany egyetértett abban, hogy a magyar népcsoport Ausztriában egy kicsi és egyben láthatatlan csoportot képez, amely nagyon jól beilleszkedett, és kulturális szempontból nagyon hasonlít a többséghez.

AT-HUN-FG-CG-M-01032011 (Médiaképviselők)

Az öt interjúalany a következő média képviselőjében vett részt a beszélgetésben: *wieninternational* (többnyelvű online média), *Kurier* (német nyelvű, minőségi hírlap), *Kronen Zeitung* (német nyelvű bulvárlap), *Biber* (német nyelvű ifjúsági lap bécsi migráns háttérrel rendelkező fiatalok számára) és *Delo* (szlovén nyelvű hírlap). Az német nyelvű beszélgetés során két teljesen ellentétes vélemény került kifejezésre. Két olyan résztvevőnk volt, akik maguk is valamely kisebbség tagjai voltak, és egyértelműen a „migráns szempont” képviselték, míg a többi interjúalany, akiknek nem volt közvetlen kapcsolata a többnyelvűséggel, a „többségi szempontot” képviselték. AT-HUN-FGM-03m szerint például a nyelv csupán eszköz, és ennek megfelelően csupán az anyanyelvet és egyetlen lingua franca nyelvet kell jól ismerni. Szerinte a kisebbségi nyelvek csak akkor tudnak fennmaradni, ha valamilyen szempontból hasznosak. Annak ellenére, hogy AT-HUN-FGM-03m felesége többnyelvűen nőtt fel, a család csupán egy nyelven beszél a gyermekkel. Minden résztvevő egyetértett abban, hogy a „kisebbség” (német *Minderheit*) kifejezés problematikus, és nem mindenki, akit ebbe a csoportba sorolnak, tud a fogalommal azonosulni. Az aktivistákhoz hasonlóan ez a csoport is megerősítette, hogy a magyarok Ausztriában egy láthatatlan, jelentőségében nem nagy csoportot képeznek. Ennek tükrében a magyar nyelv jövőjét Ausztriában kérdésesnek ítélték. Mindemellett a résztvevők a magyar nyelvet nehezen megtanulhatónak tartják, és „idegen nyelvként” élik meg.

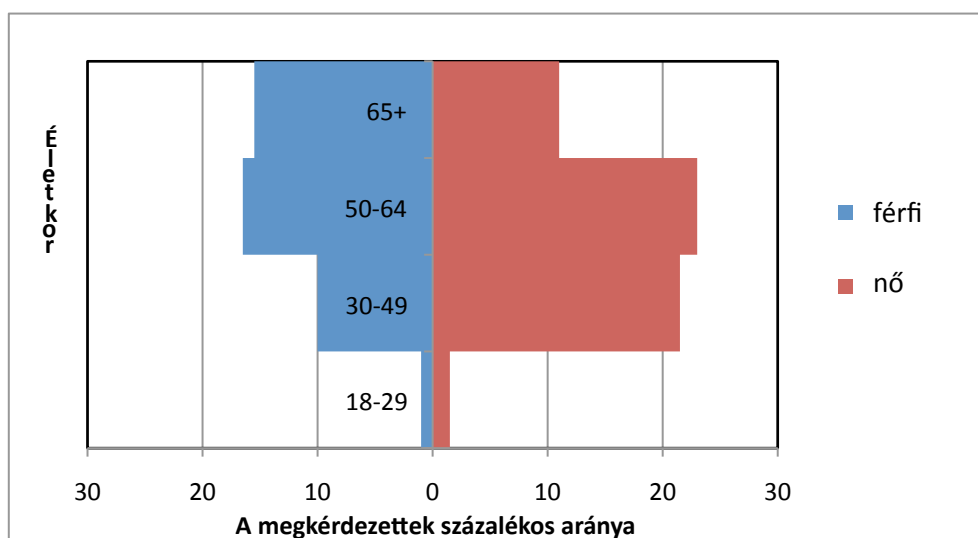
AT-HUN-FG-CG-P-12032011 (Politikai döntéshozók)

Ezen a beszélgetésen csupán két résztvevő volt jelen. Egy interjúalany az SPÖ (*Sozialdemokratische Partei Österreichs* „Ausztria Szociáldemokrata Pártja”) képviselője volt, a másik résztvevő pedig a Bécsi Iskolatanács Europa-irodájának (*Europabüro des Stadtschulrates für Wien*) munkatársa. A Burgenlandi Iskolatanács és a többi ausztriai párt meghívottai nem kívántak részt venni az interjún, így a beszélgetés nem alkot valós képet az osztrák pártok álláspontjáról. Mindemellett a két résztvevő is egyetértett minden pontban. Nagy általánosságban a megkérdezettek pozitívan álltak a többnyelvűséghez. AT-HUN-FGP-

02f véleménye szerint az olyan „nehéz” nyelveket, mint a magyart, a törököt, az arabot, vagy a csehet kellene a diákoknak előbb megtanulniuk, és csak azután az angolt, mely szerkezetileg sokkal egyszerűbb nyelv. Továbbá azt is megjegyezte, hogy a többségi többnyelvű gyermekeket leggyakrabban hiányos német nyelvtudásúként látják, viszont később hozzátette, hogy a többnyelvűséget önmagában pozitívan értékeli. A magyar népcsoporttal kapcsolatban AT-HUN-FGP-01m a közös történelmi múltat említette. Arra a kérdésre, hogy hogyan támogatná a magyar nyelvet Ausztriában, ha elegendő anyagi javak állnának rendelkezésére, azt válaszolta, a magyarországi fejleményekről és a turizmusról informálná a lakosságot. Ez a válasz arra utal, hogy az interjúalanynak nincs igazán elképzelése a magyar nyelv helyzetéről.

2.5 Szociodemográfiai megoszlás

Az életkor szempontjából a kérdőíves felmérés eredményei egyértelműen részrehajlóak. A legtöbb adatközlő az idősebb generációkhoz, a 50–64 illetve a 65+ korosztályhoz tartozik. Mindemellett a kérdőívet kitöltő egyének legnagyobb része valamely kultúregylet tagja, akik viszont túlnyomórészt 1956-ban politikai menekültként érkeztek Ausztriába. Az azt követő időszakokban, a 80-as és 90-es években bevándorló magyarok sokkal kevésbé aktívak a civil szervezetekben (Csiszár 2008a). Emellett az informánsok nagy része magasabb végzettséggel rendelkezik, mint az átlagos osztrák lakos. Az 1. ábra a nemek és a korosztályok közötti, a 2. ábra az iskolai végzettség szerinti megoszlást mutatja.

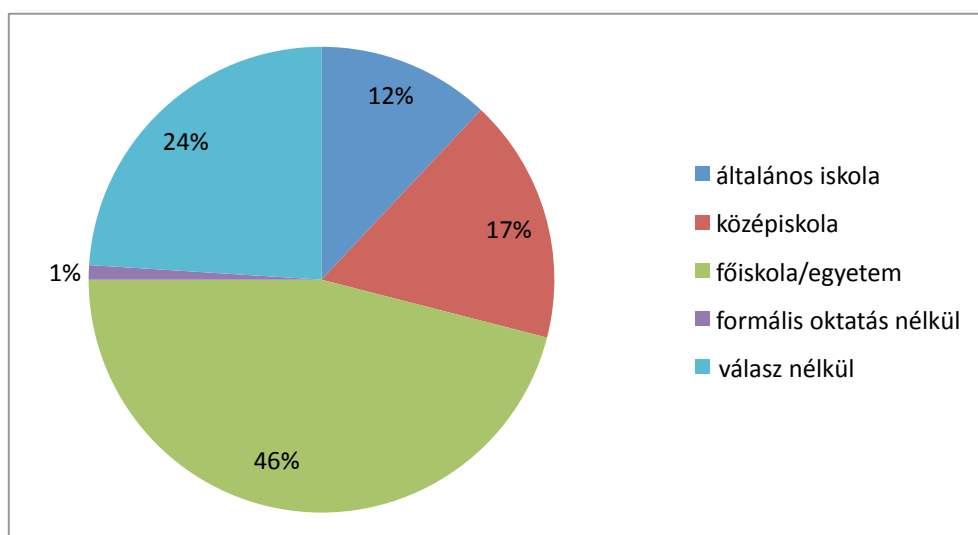

1. Ábra. Kor és nem szerinti megoszlás: Magyarok Ausztriában

A fenti megoszlást figyelembe véve nehéz megállapítani, milyen mértékben képviselik a kérdőív eredményei az ausztriai magyarok véleményét, hiszen hivatalos adatok a népcsoport nem és kor szerinti összetételéről nincsenek. Ugyan a legutolsó népszámlálás még az anyanyelv és az etnikai hovatartozás kérdéseire sem tért ki, az 1980-as és 1990-es évekből származó kutatások (Cserján, Győri & Szabó 1999; Lichtblau 1987) szerint az ausztriai magyarságot relatív magas képzettség és az idősebb generációk dominanciája jellemzi. Ezzel

szemben azonban a 2011-es európai uniós határok megnyitása óta a fiatalabb generációk, illetve a fiatal gyermekes családok száma növekvésnek indult.

A kérdőívből egyértelművé válik, hogy az ausztriai magyar népcsoport meglehetősen heterogén a származás szempontjából. Az adatközlők mintegy 13,5%-a valamely Magyarországon kívüli magyar nyelvterületről érkezett Ausztriába. A burgenlandi adatközlők nagyjából 22%-a (73-ból 16 egyén) magyarországi vagy romániai migráns, közülük 6 egyén (8,21%, n=73) mindössze 4–9 évet töltött Ausztriában. A bécsi adatközlők közel 10%-a (11 az összesen 127 egyénből) szintén újmigránsnak nevezhető, hiszen 10 évnél kevesebb időt töltöttek az országban (tartózkodási idejük fél és 11 év között mozog). Emellett egy úgynevezett „sötét anyag”, mely láthatatlan a statisztika számára, szintén azonosítható az ausztriai magyarok körében: ebbe a csoportba sorolnánk azokat a fiatal magyar származású egyéneket, akik nem tartják ugyan magukat magyarnak, illetve nem ápolnak szoros kapcsolatot semmilyen magyar szervezettel vagy klubbal, de szorosan kötődnek a magyar nyelvhez és magyar gyökereikhez.

2. Ábra: Az Ausztriában élő magyarok iskolai végzettség szerinti megoszlása

2.6 Az ELDIA-analízis alapja¹⁷

Az ELDIA kereteiben gyűjtött anyagokat egy egységes terv alapján elemeztük minden esettanulmány esetében. Az adatelemzés alapjait az 5. munkacsomagban (WP5) fektettük le, vezetője Anneli Sarhimaa, a mainzi Johannes Gutenberg Egyetem professzora volt. A következő fejezetek az adatelemzés részleteibe adnak betekintést.

2.6.1 A kisebbségi nyelv mint a többnyelvű társadalom eleme

Az eddigi többnyelvűséggel kapcsolatos tanulmányokkal szemben az ELDIA a kisebbségi nyelvek vitalitását vizsgálja a többnyelvűség összefüggéseiben és azon tény tudatában, hogy

¹⁷ A 2.6-os alfejezet angol eredetijét Anneli Sarhimaa és Eva Kühnert írta.

a kisebbségek egyszerre több nyelvvel élnek és dolgoznak. Az ELDIA kutatói nemcsak a kérdésben forgó kisebbségi és többségi nyelv, hanem minden, az adott közösségben használt nyelv tanulmányozását fontosnak tartják, hiszen csak így lehetséges egy valóban átfogó és valós képet alkotni a létező többnyelvűségről és annak hatásáról.

2.6.2 Az ELDIA célja

Az ELDIA célja egy nyelvi vitalitást mérő eszköz, az EuLaViBar (European Language Vitality Barometer/Európai nyelvi vitalitást jelző barométer) kidolgozása volt. A barométer egy olyan eszköz, mely könnyedén alkalmazható bármely (kisebbségi) nyelvre.

Az EuLaViBar két lépésben készült el. Elsőként minden esettanulmány, illetve általunk kutatott nyelv számára készült egy esetspecifikus barométer (az ausztriai magyarok esetére vonatkozó barométert az 5. fejezetben találja), ez követően pedig a kutatás második szakaszában vezető kutatóink egy interdiszciplináris csoportban dolgozták ki magát a barométert az egyéni elemzések összevetésének segítségével. A projekt végén, 2013 augusztusában az EuLaViBar-t és a hozzá tartozó kézikönyvet publikáljuk, illetve az ELDIA átadja az eszközt az Európai Bizottságnak.

2.6.3 A nyelvi sokszínűség meghatározása és mérése

A nyelvi vitalitás fogalma hosszú kutatási tradícióra tekint vissza. Definiálásához az ELDIA Joshua Fishman, Leena Huss, Christopher Stroud és Anna-Riitta Lindgren munkájára, valamint az UNESCO nyelvi vitalitást és veszélyeztetett nyelveket érintő riportjaira (2003, 2009) alapozott. Emellett az EuLaViBar a nyelvészet és a gazdaságtan két jelentős kutatójának, François Grinnek és Miquel Strubellnek az ötletein alapul. Grintől a kapacitás ('capacity'), a lehetőség ('opportunity') és az akarat ('desire') fogalmát vettük át, némileg módosított formában. Strubelltől származik az az elképzelés, hogy a nyelvhasználók nyelvi termékek ('language products') fogyasztói. Emellett a Joshua Fishman által megalkotott skála, a Graded Intergenerational Disruption Scale (GIDS, a generációk közötti megoszlás osztályozott skálája) mintájára, mely a 90-es évek óta a nyelvi vitalitás kutatásának modelljeként szolgál, egy nyelvi vitalitást mérő skálát fejlesztettünk ki.

Az ELDIA a többnyelvűséget négy szinten vizsgálja:

- Fókuszterületek (Focus Areas): **kapacitás** (capacity – azt méri, mennyire magabiztos a beszélő, mennyire biztosan használja a nyelvet), **lehetőség** (opportunity – azt méri, milyen mértékben használják az adott nyelvet hivatalos intézményekben, például iskolákban vagy hivatalokban), **akarat** (desire – azt méri, mennyire kívánja a beszélő használni a nyelvet; a nyelvhasználat iránti vágy az adott nyelv használata, illetve annak formái iránti érzésekben és attitűdökben is kifejezésre jut) és **nyelvi termékek** (language products – azt méri, mennyire elérhetők szövegek vagy egyéb nyelvi

termékek, mint például rádióadások vagy színdarabok, egy adott nyelven, illetve milyen mértékben „fogyasztják” ezeket a beszélők)¹⁸.

- Dimenziók: **jogszabályzás** (legislation – ide tartoznak mindazok a törvények, jogszabályok és intézményes keretek, melyek egy adott nyelv használatát támogatják, megakadályozzák, illetve azok az eszközök, melyek a beszélőket erről informálják), **oktatás** (education – a nyelvhasználat lehetőségét méri fel minden oktatási formán belül, legyen az formális vagy informális), **média** (media – használják-e, illetve hogyan használják az adott nyelvet az újságokban, rádióban és televízióban, milyen képet ad a többségi média a kisebbségről), és **nyelvhasználat és interakció** (language use and interaction – azt vizsgálja, a beszélők milyen szituációkban és mely egyénekkkel használják az adott nyelvet).
- A dimenziók változói: például az adott nyelv, illetve más nyelvek iránti **attitűdök** (attitudes), a **generációk közötti nyelvhasználat** (intergenerational language use), a **média elérhetősége** (existence of media), az **anyanyelv** (mother tongue – hogyan határozzák meg a beszélők az anyanyelvüket/anyanyelveiket), a **nyelvek szerepe a munkaerőpiacon** (role of languages on the labour market), a **nyelvi kompetenciák önértékelése** (self-reported competence – mennyire jónak tartják a beszélők saját nyelvi készségeiket).
- A fenti komponensek elemzésére alapozva a nyelvi vitalitást a következő skálán (ELDIA language vitality scale) lehet mérni:

Fokozat	Leírás
0	A nyelvmegtartás súlyosan és kritikusan veszélyeztetve van. A nyelvre „emlékeznek” ugyan, de a spontán és aktív kommunikációban nem használják. Intézményesen sem használatát, sem átadását nem védik, nem támogatják. A gyermekeket és a fiatalokat nem bátorítják a nyelv megtanulására vagy annak használatára. →Sürgős és hatékony revitalizációs intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a nyelv teljes kihalása megelőzhető legyen, illetve a nyelv visszakerüljön a használatba.
1	A nyelvmegtartás erőteljesen veszélyeztetve van. A nyelvet használják ugyan az aktív kommunikációban – legalábbis bizonyos kontextusokban –, de olyan súlyos gondok merülnek fel a használatkor, támogatásakor és/vagy átadása során, hogy az előrelátható jövőben várható a nyelvhasználat megszűnése. → Azonnali, hatékony intézkedések és revitalizáció szükséges a nyelv és a nyelvmegtartás támogatására és előmozdítására.

¹⁸ Az ELDIA meghatározásai nem teljesen felelnek meg Grin, illetve Strubell definícióinak.

- 2 **A nyelvmegtartás fenyegetett helyzetű.** A nyelv használata és átadása visszaszorulóban vagy megszűnőben van, legalábbis bizonyos kontextusokban vagy egyes beszélőközösségekben. Amennyiben ez a tendencia tovább folytatódik, az a nyelv teljes eltűnéséhez vezethet a távolabbi jövőben.
→ Hatékony intézkedések szükségesek a nyelv használatának és átadásának ösztönzésére.
- 3 **A nyelvmegtartás bizonyos mértékig biztosítva van.** A nyelvet intézményesen támogatják és számos kontextusban és funkcióban használják (a legalapvetőbb – családi – szintén kívül is). Gyakran átadják a következő generációnak, és úgy tűnik, hogy a legtöbb nyelvhasználónak megvan mind az akarata, mind a képessége arra, hogy fejlessze a többnyelvűség fenntartható struktúráit.
→ A nyelvmerőrzést támogató intézkedések sikeresnek tűnnek; fenntartásuk és folytatásuk szükséges.
- 4 **A nyelv fenntartható ebben a pillanatban.** A nyelvet sokféle kontextusban használják és támogatják. Nem tűnik fenyegetett helyzetűnek: semmi sem utal arra, hogy (jelentős számú) beszélő felhagyja a nyelv használatával és azzal, hogy átadja azt a következő generációknak, amíg a nyelv társadalmi és intézményes támogatása a jelenlegi szinten marad.
→ Hosszú távon azonban szükséges a nyelv ellenőrzése és támogatása.

2.6.4 Analízis

A rendelkezésükre álló anyagok elemzésekor az ELDIA kutatói csupán néhány fontos dimenzióra tudtak összpontosítani, melyek az EuLaViBar megalkotásához voltak szükségesek. Jóllehet nem volt lehetőség az adatok teljesen kimerítő elemzésére és feldolgozására, a jövőben erre lehetőség nyílik, hiszen az ELDIA-n belül felhalmozott mind kvalitatív, mind pedig kvantitatív anyagok a projekt befejeztével elérhetőek lesznek a kutatók számára.

A kérdőívekből nyert statisztikai adatok kiértékelését az ELDIA statisztikai teamje végezte, míg az elemzés és az interjúk és a nyílt kérdések feldolgozása nyelvészeink munkája. Az interjúkat transzkribáltuk (vagyis a hanganyagokat írott anyaggá formáltunk) és annotáltuk (az írott anyagot „címkékkel” jelöltük, mint például „nyelvhasználat”, „oktatás” vagy „mobilitás”), majd átfogó összegzéseket készítettünk, a nyílt kérdéseket pedig manuálisan vittük be és elemeztük. A következő fejezet az így elemzett és kiértékelt adatok feldolgozását és értelmezését foglalja össze. A teljes elemzés angol nyelven jelent meg.

3 Eredmények: új adatok a jogi keretek, a média, az oktatás, a nyelvhasználat és az interakció területén

3.1 Jogi és intézményes keretek elemzése

Ez az alfejezet az angol nyelvű riport IV. része első fejezetének összefoglalása. A fejezetet **Sia Spiliopoulou Åkermark** írta **Deva Zwitter** kutatói munkájára (Zwitter 2012) alapozva.

Ausztriában a kisebbségi nyelvekre vonatkozó jogszabályozás három, egymástól jól elhatárolható, a történelem során kiforrott három szintre alapozódik. Az első szintet a 1867. évi alaptörvény, mely a polgárok jogait fogalmazza meg, a második szintet a 1919-ben aláírt St. Germain-i államszerződés 62–69. törvénycikkei, a harmadik szintet pedig a 1955-ös bécsi államszerződés képezi. Újabb keletű a szövetségi alkotmány 2000-ben bemutatott 8(2)-es törvénycikke, amely kimondja, hogy az osztrák állam kötelezettséget vállal az ország egyre növekvő „nyelvi és kulturális sokszínűségéért, mely az őshonos népcsoportok jelenléte által jut kifejezésre”. Emellett a hangsúlyozza, hogy „az őshonos népcsoportok nyelvét, kultúráját és fenntartását tiszteletben kell tartani, biztosítani és segíteni kell”. Azonban az, hogy ez a proklamáció érdemi változást jelent-e az az osztrák gondolkodásmódban és gyakorlatban, majd csak a jövőben derül ki. Jelenleg a gyakorlat azt mutatja, hogy a nyelvi sokszínűséget és a többnyelvűséget a jogi és az oktatási rendszer céljainak tekintik ugyan, ez azonban kizárólag a nagyobb, „globális” nyelvekre, mint például az angol, a francia, az olasz vagy a spanyol, vonatkozik, és kevésbé érinti a kisebbségi nyelveket, pl. a magyart vagy a horvátot.

Az 1868-as nemzetiségi törvény értelmében az Osztrák–Magyar Monarchia „magyar felében” a magyar vált hivatalos nyelvvé, a kisebbségek pedig rendelkeztek a nyelvhasználat jogával a önkormányzatokkal, hivatalokkal és a bírósággal való kommunikációban, illetve az iskolákban. A Lex Aponyi néven ismertté vált 1907-es törvény kihirdetése után a monarchia magyar felében a magyar nyelv használata minden állami és magániskolában kötelezővé vált. 1920-ban azonban a német vált az újonnan megalkotott (első) Osztrák Köztársaság hivatalos nyelvévé „a nyelvi kisebbségek szövetségi törvény által biztosított jogainak csorbítása nélkül”.

Az 1976-os *Népcsoporttörvényt* tekintik az osztrák kisebbségpolitika egyik mérföldkövének, hiszen jelentős jogi és politikai változásokat hozott a második Osztrák Köztársaság kisebbségügyi rezsimjében. A törvény meghozásával ismerte el Ausztria először a modern állam és társadalom multikulturális és többnyelvű mivoltát.

A szövetségi jogszabályozás mellett fontosak még mindazok az előírások, melyek tartományi szinten szabályozzák a nyelvekkel és a kisebbségekkel kapcsolatos ügyeket. A magyar nyelv szempontjából különös figyelmet érdemel az 1994-es burgenlandi kisebbségi iskolatörvény (lásd a 2.2 fejezetet). Karintiában és Burgenlandban a szlovén, a horvát és a magyar nyelv

viszonylag magas színvonalú oktatása mellett a kritikusok egyrészt azzal érvelnek, hogy a magániskolák nem részesülnek elegendő támogatásban, másrészt azzal, hogy Stájerországban és Bécsben nem létezik a kisebbségi nyelvek oktatását szabályozó törvény (Zwitter 2012: 37).

A bécsi magyar kisebbséget, amelynek a legnagyobb része 1945 és 1946 között, 1948-ban és 1956-ban érkezett az országba, 1992-ben politikailag elismerték a magyar népcsoport tagjaként. Annak ellenére, hogy Ausztriában számos fontos bírósági döntést hoztak egyéb kisebbségek, illetve azok nyelvei kapcsán, ez idáig nem voltak jelentősebb bírósági ügyek a magyar nyelv státuszára vonatkozóan sem Burgenlandban, sem pedig Bécsben. Annak ellenére, hogy a bíróságok az osztrák kisebbségvédelmi rendelkezések végrehajtásában a kisebbségi nyelvek és a kétnyelvűség mellett döntöttek, annak a néhány bírósági döntésnek, mely a magyar nyelv bíróságok és közigazgatási szervek előtt való használatát érintették, negatív hatása volt a magyar nyelv használatára (Zwitter 2012: 60). Ezzel szemben a médiaszolgáltatókért felelős hatóságok médiatörvényre vonatkozó döntései nagyrészt pozitív hatást gyakoroltak a magyar nyelv televízióban és rádióban való használatára és a magyar kisebbség egészének védelmére (op.cit. 65).

Az osztrák átlagemberek csak nagyon keveset tudnak az országban élő kisebbségek általános és jogi helyzetéről, hiszen a kisebbségekről és nyelveikről, beleértve a magyar közösséget is, szinte alig léteznek beszámolók. Ausztriában jelenleg nincs széles körű társadalmi és politikai vita a kisebbségek és nyelveik jogi keretfeltételeiről.

Mindent egybevetve: annak ellenére, hogy Ausztria széleskörű kisebbségi jogszabályozással rendelkezik, a jogi helyzetet az áttekinthetőség és a hatékonyság hiánya jellemzi. A tartományok (*Länder*) mindegyikében nagy eltérés van a kisebbségi csoportokkal való bánásmód szempontjából, így ezen a szinten nem létezik egységes jogi keret. Ez egyben hatástalanná és potenciálisan kiszámíthatatlanná teszi a kisebbségvédelmi rendszert. A kisebbséghez tartozó lakosság a jogszabályozást áttekinthetetlennek éli meg (Zwitter 2012: 114).

3.2 Médiaanalízis

Az itt következő részben az angol nyelvű riport IV. fejezetének 2. részét foglaljuk össze röviden. Az eredeti szöveget **Reetta Toivanen** írta **Csiszár Rita** a média diszkurzusanalízisére alapozva. Az analízist minden esettanulmányhoz egységes vezérelvek alapján készítették a kutatóink.

Az ELDIA médiaelemzés célja a kisebbségi nyelvekről, azok megőrzéséről, elvesztéséről és revitalizációjáról szóló tartalmak összehasonlítása a kisebbségi, illetve a többségi médiában. Az analízis kulcskérdéseit a következőképpen lehet összefoglalni: (1) Hogyan ábrázolják a kisebbséget a kisebbségi, illetve a többségi médiában? (2) Milyen állásba helyezi magát, illetve egymást a kisebbségi és a többségi média a médiapalettán? (3) Hogyan terjeszti a kisebbségi és többségi média az információt a csoportok közötti kapcsolatokról? (4) Tárgya-e

a nyelvmegőrzés a médiatartalmaknak, és ha igen, hogyan tárgyalja ezt a témát? (5) Milyen szerepet és funkciót tölt be a kisebbségi, illetve a többségi nyelv a médiában?

Ahhoz, hogy átfogó betekintést szerezzünk a médiaanyagokba és az általunk vizsgált nyelvi közösségek helyzetébe, illetve állapotába, az analízishez három különböző időszak anyagait vizsgáltuk meg. Az ausztriai médiaelemzéshez az első periódus 1998. február és április közé került (amikor a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartája és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény hatályba lépett), a második szakasz 2006 októberére tevődik (az '56-os magyar forradalom évfordulójának hónapja), az utolsó időszak pedig 2010 novemberétől 2011 januárjáig tart.

A médiapolitika egyik leggyakoribb kritikája a kisebbségi média marginális szerepe a tömegmédiában (Purkarthofer, Rainer & Rappl 2005: 2). A közszolgálati műsorszolgáltató csupán egy teljesen magyar nyelvű¹⁹ adást sugároz. Az *Adj' Isten, magyarok!* című adást évente hatszor 30 percben sugározzák.²⁰ A rádióban hetente két adás és naponta egy ötperces híradó van magyar nyelven. A Burgenlandi Rádió (*Radio Burgenland*) hetente 85 percet sugároz magyar nyelven. A *Webradio 1476/oe1* privát adó ezzel szemben két adást sugároz összesen 55 percben.

A magyar nyelvű sajtót kizárólag a kisebbségi szervezetek irányítják. A *Bécsi Naplót* a központi szervezet kéthavonta adja ki, és terjeszti az országban. A Burgelandi Kultúregylet az *Őrség* című információs füzetet, az *Őrvidéki Híreket* és a *Napocska* gyermekmagazint adja ki. A magyar nyelvű média két nagyobb német nyelvű osztrák médiával, a *Neue Kronen Zeitung* és a *Die Presse* tartalmaival hasonlították össze. A választás azért erre a két lapra esett, mert országszerte, és így Burgenlandban és Bécsben is egyaránt elérhetők.

Az első időszakból (2001 október–december) származó többségi médiában nem tettek említést a magyar kisebbségről. Kutatónk csupán egy, az iszlám hitű migránsokról szóló cikket talált. Annak ellenére, hogy a Bécsi Napló számos cikket publikált, a magyar nyelvű médiában szintén nem jelentek meg írások a törvényhozásról, az oktatásról, a kisebbségi médiáról, vagy a kisebbség és a többség kapcsolatáról vagy identitásépítő témákról. A 2006 őszére eső második időszakban a német nyelvű sajtóban a képviselőválasztások volt a fő téma. A külföldieket érintő diskurzus minden esetben szorosan kapcsolódik valamilyen párthoz vagy televíziós vitához. A *Die Presse* hírlap analízise a az észak-tiroli autonómiáról és az úgynevezett „helységnevtáblákról”²¹ szóló cikkekhez vezetett. A kisebbségi médiában a magyarországi politika és az '56-os magyarországi forradalom 50. évfordulója játszott jelentősebb szerepet.

¹⁹ Létezik négy nyelvű műsor is, mint például a „Servus-Szia-Zdravo-Deltuha”, mely németül, magyarul, horvátul és roma nyelven van, viszont ezt is csak hétvégeken, hatszor egy évben sugározza a burgenlandi ORF2.

²⁰ Az adást minden második hónapban, minden második vasárnap 13:05–13:30 óráig sugározza az ORF burgenlandi adója, amely Bécsben szintén fogható.

²¹ A karintiai német–szlovén kétnyelvű helységnevtáblák esetéről van szó, amely egy gyakran említett politikai konfliktushoz vezetett a többségi és a kisebbségi közösségek képviselői között.

Az utolsó elemzett időszakban emelkedett az olyan cikkek száma, melyek a kisebbségi politikával foglalkoznak. A média érdeklődésének központjában kifejezetten a török kisebbség állt, viszont az Ausztriában élő őshonos kisebbségekről, a hozzájuk kapcsolódó törvényhozásról, oktatásról, médiáról vagy a nyelvhasználatról szóló cikkek nem jelentek meg. Ezzel szemben néhány cikkben a média Magyarországgal kapcsolatos híreket közöltek. Egyrészt Magyarország európai uniós elnökségéről, másrészt az új médiatörvényről tájékoztatták az olvasókat. Ebben az időszakban a Bécsi Napló a Kárpát-medencei magyarságra öszpontosított, kifejezetten a szólás- és médiaszabadsághoz kapcsolódó témákat, valamint az Orbán Viktor politikája által kiváltott nemzetközi reakciókat tárgyalta.

Annak ellenére, hogy az osztrák médiát egyre jobban foglalkoztatta a bevándorlás témája és az integráció (különösen a iszlám hitű bevándorlóké), az általunk elemzett időszakban egyetlen cikk sem jelent meg az ausztriai magyarokról (sem az őshonos burgenlandi, sem a bécsi immigráns eredetű, sem pedig az ország más részeiben élő magyar kisebbségekről). Ez egyértelműen arra utal, hogy a magyar kisebbségi és az osztrák többségi média között nem áll fenn semmilyen nemű kommunikációs kapcsolat.

Mindazon rendezvények közül, melyek az ausztriai magyarságot érintik, az 56-os forradalom 50. évfordulójának alkalmából 2009 őszén Bécsben és Budapesten történt rendezvénysorozat a legjelentősebb. Az úgynevezett „kölcsonös hála diskurzusa” mindkét ország pozitív szerepét hangsúlyozta: még „magyar szabadságharcosok a kommunizmus hazugságait igyekeztek felfedni”, addig Ausztria a Magyarországról érkező menekültek sokaságát fogadta. Az újságcikkek és a megemlékezés kulcsszavai a „hála” és az „összetartozás” voltak. Az ausztriai magyar nyelvet és kultúrát azonban ezekben az összefüggésekben sem említették.

Az Ausztria és Magyarország közötti kapcsolatot a kisebbségi és a többségi média egyaránt egy elpusztíthatatlan és kimeríthetetlen kötelékként írta le. A szomszédország említésekor a *mi sógorunk* (német: *unser Schwager*) megnevezés mindkét fél által való gyakori használata közelségre utal. Ez az összetartozás alapjában véve az Osztrák–Magyar Monarchia ideéig visszanyúló közös történelmre épül. A Bécsi Egyetem Nyelvészeti Intézete által végzett kutatások is alátámasztják ezt az állítást. A média a magyarokat a közös történelem részeként ábrázolja, és mint a közösen alkotott magas kultúra védelmezőit említi (Wodak 1993).

A magyarok integráció iránti feltételek nélküli vágya és a jó szomszédi viszonyok megrontásának félelme megfékezi őket olyan kérdések és témák megvitatásában, melyek fontosak a magyar kisebbség szempontjából. A kutatás különböző témáinak elemzése során világossá vált, hogy az esetenkénti konfliktusokat a kisebbségi média vagy nem tárgyalja, vagy csak mérsékelt formában közli. Emelet a *Bécsi Naplónak* gyakran nem sikerül felvázolnia azt, hogy a lapban közölt kisebbségpolitikai döntések és a közösségi események (például a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, a Hungaricum project stb.) hogyan hatnak ki az ausztriai magyarság közösségi életére. Ezek az úgynevezett „rejtett diskurzusok”, melyek nem jelennek meg a kisebbségi médiában, utalnak az ausztriai

magyarság azon képességének hiányára, hogy lépéseket tegyen saját érdekei előremozdításáért.

A többségi médiában a nyelv és a nyelvhasználat témája majdnem kivétel nélkül csak a bevándorlással és a bevándorlási politikával kapcsolatban merült fel. Ebben az összefüggésben a némettudás játssza talán a legnagyobb szerepet, és a média leginkább a nem német anyanyelvű lakosság hiányos nyelvi készségeire összpontosít. Ugyanígy a kisebbségi médiában sem esett szó sem a nyelvmegőrzésről vagy a revitalizációról, sem a magyar nyelv oktatásáról és a többségi közösség szerepéről.

3.3 A kérdőívek és az interjúk eredményeinek elemzése

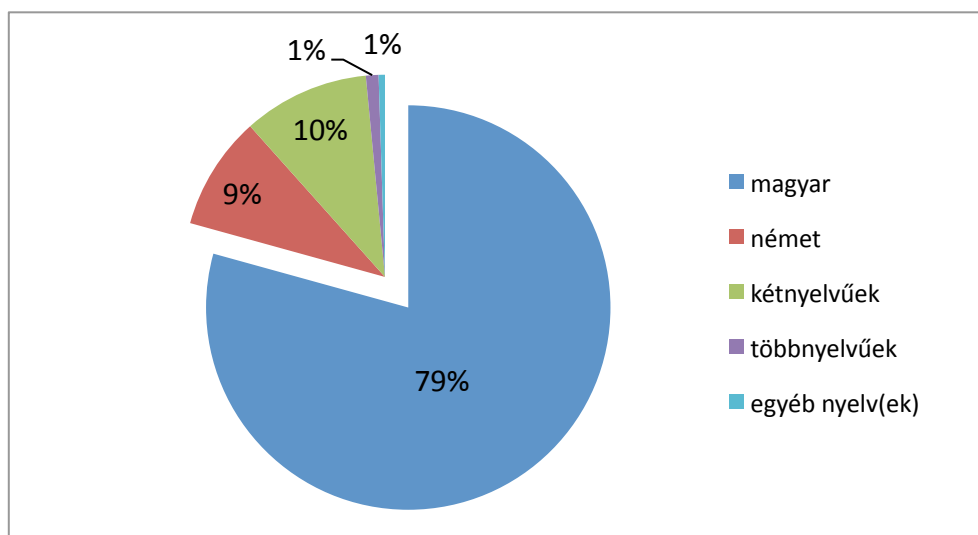
3.3.1 Nyelvhasználat és interakció

A jelen fejezet a kutatásból nyert új adatokat foglalja össze. Az első alfejezetek az adatközlők nyelvi készségeinek önértékelésébe, anyanyelvvél kapcsolatos adataiba, valamint – különös figyelmet fordítva a nyelv családon belüli továbbadására – a generációkon belüli és a generációk közötti nyelvhasználatba adnak betekintést. Ezt követően a magyar nyelv különböző helyzetekben és színtereken való használata, a különböző nyelvek munkaerőpiaci szerepe, majd a nyelvmegőrzés, a nyelv támogatottsága, a nyelvek iránti attitűdök kerülnek bemutatásra, illetve a nyelvhasználat egyéb kérdéseit igyekszünk megválaszolni. A jelen fejezet az eredeti angol nyelvű riport rövidített változata.

3.3.1.1 Anyanyelv(ek)

A megkérdezettek túlnyomó többsége, mintegy 80%-a anyanyelvének a magyart tarja. Ez a magas százalékarány annak is betudható, hogy az adatközlők nagy része az „első generációs bevándorlók”²² csoportjába tartozik. Ezzel szemben csupán 9%-uk adta meg anyanyelveként a németet. Ezeket az értékeket azonban nem értelmezhetjük a nyelvi készség mutatóiként, hiszen, ahogyan az a következő fejezetekből is kiderül, mindkét csoportba tartozók a magyar és a német nyelvet egyaránt beszélik és használják. Az alábbi ábra a megkérdezettek anyanyelv szerinti százalékos megoszlását mutatja.

²² Ezzel a kifejezéssel azokat az egyéneket illetik, akik felnőttkorukban érkeztek Ausztriába.

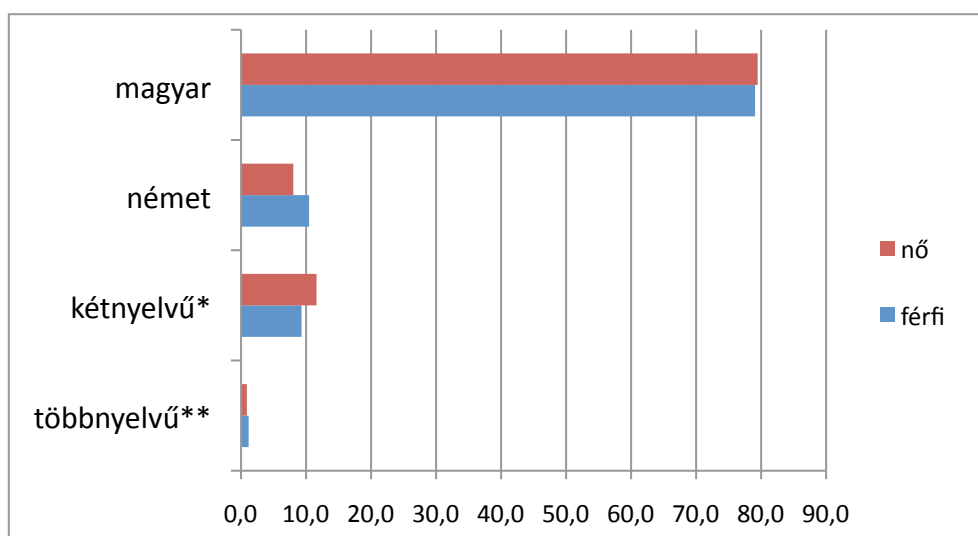

* A „kétnyelvű” kifejezés itt főként a magyart és németet egyaránt beszélő egyénekre vonatkozik, de az adatközlők között vannak olyanok is, akik a német vagy a magyar mellett egy másik nyelvet beszéltek (százalékos arányban 1,51%).

** A „többnyelvű” kifejezés itt azokra a személyekre vonatkozik, akik a magyar és a német mellett egy harmadik vagy negyedik nyelvet beszélnek.

3. Ábra: Az adatközlők által megadott anyanyelv

Az anyanyelv és a nem szerinti megoszlás esetében nem volt megjegyzésre méltó eltérés. A mindössze 2%-os különbség nem mondható jelentősnek. Az alábbi ábra összegzi az eredményeket.

* A „kétnyelvű” kifejezés itt főként a magyart és németet egyaránt beszélő egyénekre vonatkozik, de az adatközlők között a német vagy a magyar mellett egy másik nyelvet beszéltek (százalékos arányban 1,51%).

** A „többnyelvű” kifejezés itt azokra a személyekre vonatkozik, akik a magyar és a német mellett egy harmadik vagy negyedik nyelvet beszélnek.

4. Ábra: Az anyanyelv nemek szerinti megoszlása (%)

A következő táblázat az anyanyelv régiónkénti megoszlását mutatja. Ahogyan azt a számok is mutatják, az eltérés igen nagy. Azoknak a száma, akik a németet adták meg anyanyelvükként, tízszer nagyobb Burgenlandban, mint Bécsben. Fontos továbbá az is, hogy mindazok a Burgenlandban élő adatközlők, akik a magyart adták meg anyanyelvükként,

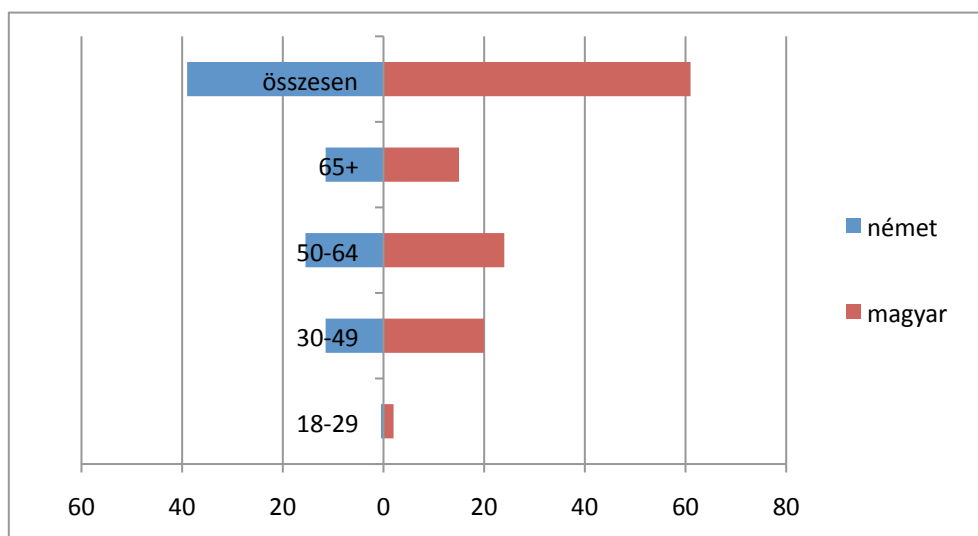
valamely magyarlakta területről érkeztek Ausztriába (főként Magyarországról és Erdélyből). Ennek alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a burgenlandi őshonos kisebbségnek mindössze 45%-a tartja a magyart anyanyelvének.

Nyelv(ek)	Burgenland	Bécs
Magyar	63,9 %	88,1 %
Német	20,8 %	2,4 %
Magyar és német	12,5 %	7,1 %
Magyar és egyéb	2,8 %	0,8 %
Többnyelvű*	0 %	1,6 %

* A „többnyelvű” kifejezés itt azokra a személyekre vonatkozik, akik a magyar és a német mellett egy harmadik vagy negyedik nyelvet is beszélnek.

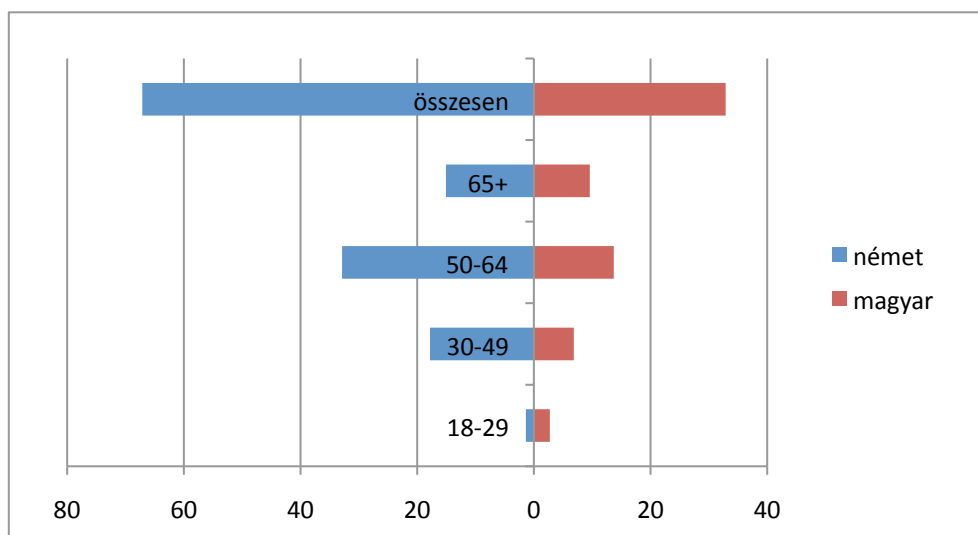
8. Táblázat: Az anyanyelv régiók szerinti megoszlása

Az adatközlők nyelvi preferenciája a kérdőív nyelvének megválasztásában is megmutatkozott. Minden megkérdezettnek lehetősége volt a kérdőívet magyar vagy német nyelven kitölteni. Az alábbi ábra ezt a megoszlást mutatja korcsoport és nem szerint. Amint azt az ábra is szemlélteti, az adatközlők csupán 61%-a választotta a magyar nyelvű kérdőívet, annak ellenére, hogy 78%-uk magyar anyanyelvűnek vallotta magát.

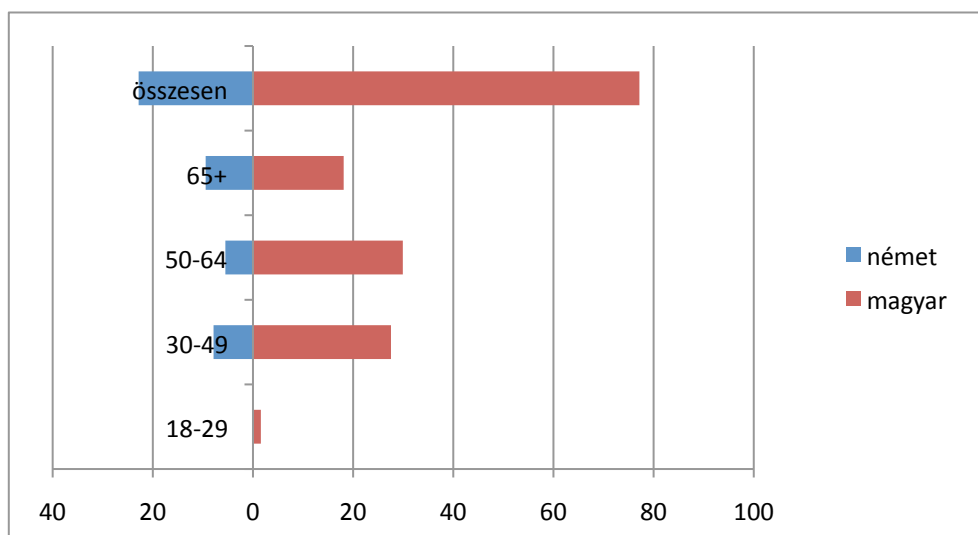

5. Ábra: A kérdőív nyelve a célcsoport esetében

Az alábbi ábrák szintén a kérdőív nyelvének megválasztását mutatják, külön a burgenlandi és a bécsi adatközlőkre bontva. A két ábra közötti különbségek jól mutatják a két régió, illetve csoport közötti eltérést. A tény, hogy a burgenlandi adatközlők legnagyobbbrészt a német nyelvű kérdőívet választották, a magyar nyelv alacsony presztízsének, a burgenlandi oktatás hiányosságainak, valamint a magyar nyelv azon tulajdonságának tudható be, hogy leginkább csak beszélt formában használják. Ugyan az értékek alacsonyak, mégis fontos megjegyezni, hogy Burgenlandban csupán a legfiatalabb korcsoportba tartozó egyének esetében választotta a többség a magyar nyelvű verziót.

6. Ábra: A burgenlandi adatközlők nyelvi preferenciája

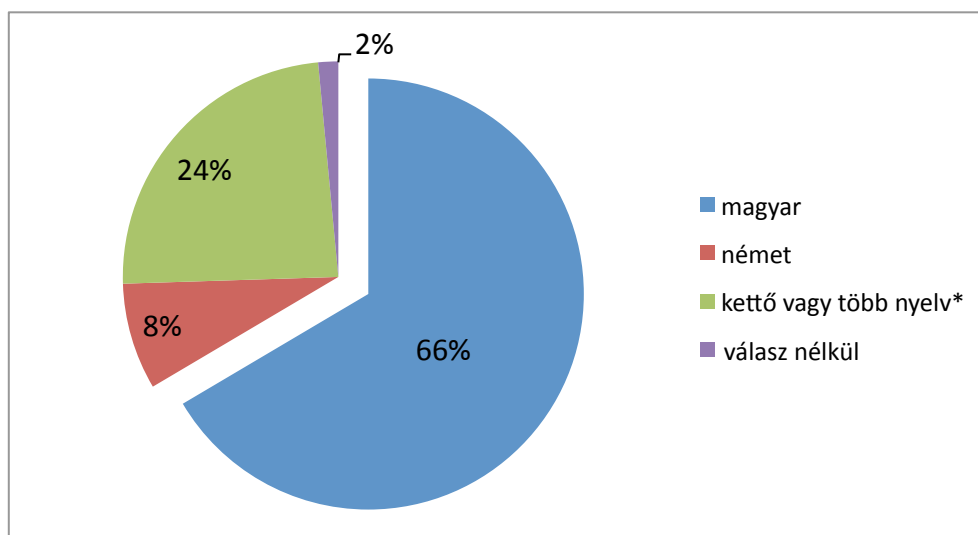

7. Ábra: A bécsi adatközlők nyelvi preferenciája

3.3.1.2 Generáción belüli és generációk közötti nyelvhasználat

A jelen alfejezet a családon belüli nyelvhasználatra összpontosít. A nyelvmegőrzés szempontjából rendkívül fontos tényező a családon belüli nyelvátadás, vagyis az, hogy a szülők és a nagyszülők továbbadják a nyelvet a következő generációknak.

Ahogy a következő ábra is jól mutatja, a megkérdezettek szüleinek egynegyede több mint egy nyelvet használt a családdal. Az ELDIA adatai azt mutatják, hogy a magyar a szűkebb családi körben fontos szerepet játszik. A megkérdezettek 74%-a vallotta azt, hogy az édesanyja magyarul beszélt vele, 11%-uk a németet és 14%-uk két nyelvet adott meg (leggyakrabban a németet és a magyart). Az apával való nyelvhasználat hasonló eredményeket mutat, amiből arra lehet következtetni, hogy a megkérdezettek legnagyobb része magyarul vagy németül beszélő, egynyelvű családban nőtt fel. Ennek ellenére, ahogyan azt alábbi ábra is szemlélteti, a családok megközelítőleg egynegyede használt két nyelvet.

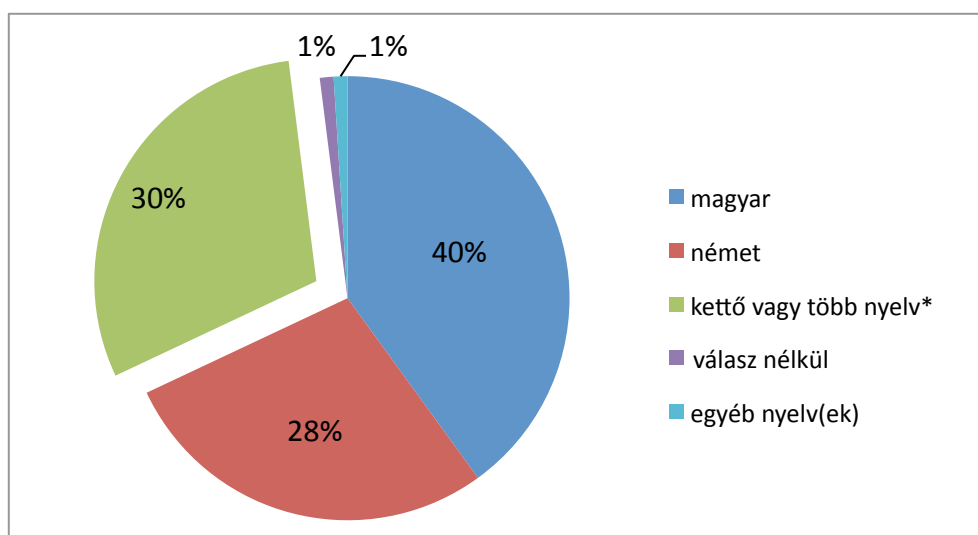

* Egy vagy mindkét szülő két nyelvet használ a gyermekkel való kommunikációban.

Megjegyzés: a számítások az egyedülálló szülők adatait is tartalmazzák (ez a megkérdezettek 10%-át érinti).

8. Ábra: A szülők múltbéli nyelvhasználatára (anya és apa)

A nagyszülők nyelvhasználatára vonatkozó adatokból kiderül, hogy az esetek 80%-ában legalább egy vagy mindkét nagyszülő beszélt magyarul. A megkérdezettek kevesebb mint 10%-a beszélt a nagyszüleivel németül, míg további 10% több nyelvet adott meg. Az adatok továbbá azt is alátámasztják, hogy a generációkon belül és a generációk között is a magyar marad a domináns nyelv. Csak nagyon kevés esetben változott a család nyelve magyarról kétnyelvűre. Ez arra utal, hogy a többnyelvűség iránti attitűdök egyre pozitívabbak, illetve a többnyelvű kommunikáció egyre elfogadottabbá válik. Ahogyan a xx számú ábra is jól mutatja, amellyel, hogy a magyar a gyermekekkel való kommunikáció fő eszköze, a többnyelvű kommunikáció aránya enyhe növekedést mutat.

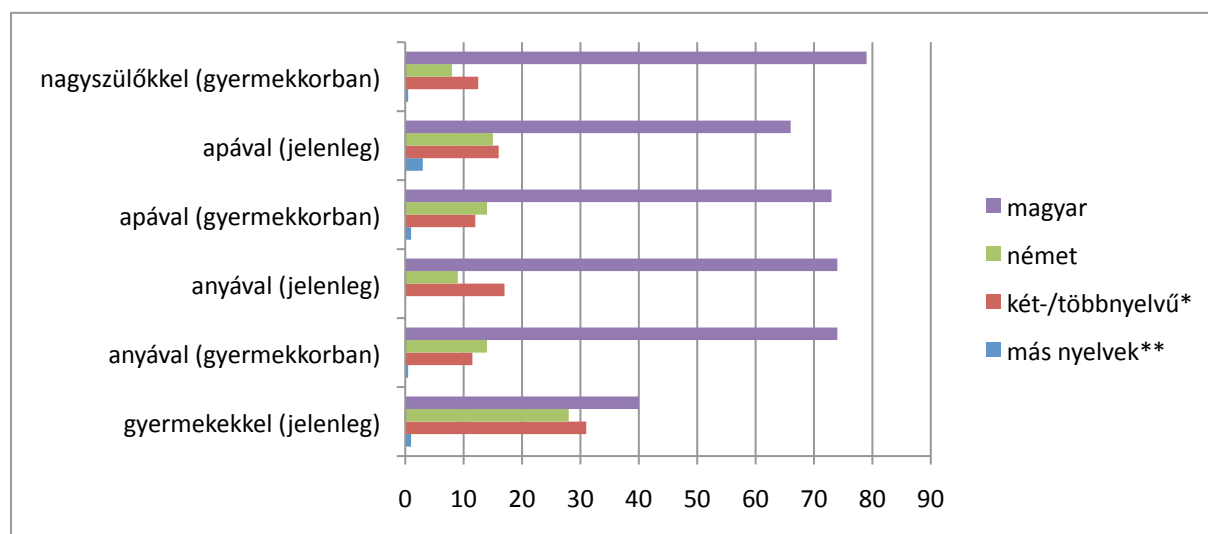

* A kétnyelvű a magyar és a német nyelv használatára vonatkozik

**A többnyelvű a magyar és a német nyelv mellett egyéb nyelvek használatára vonatkozik (ebben az esetben román és lengyel)

9. Ábra: Nyelvhasználat a legfiatalabb és a legidősebb gyermekekkel

A következő ábra részletes információt ad a családon és a generációkon belüli nyelvhasználatról.

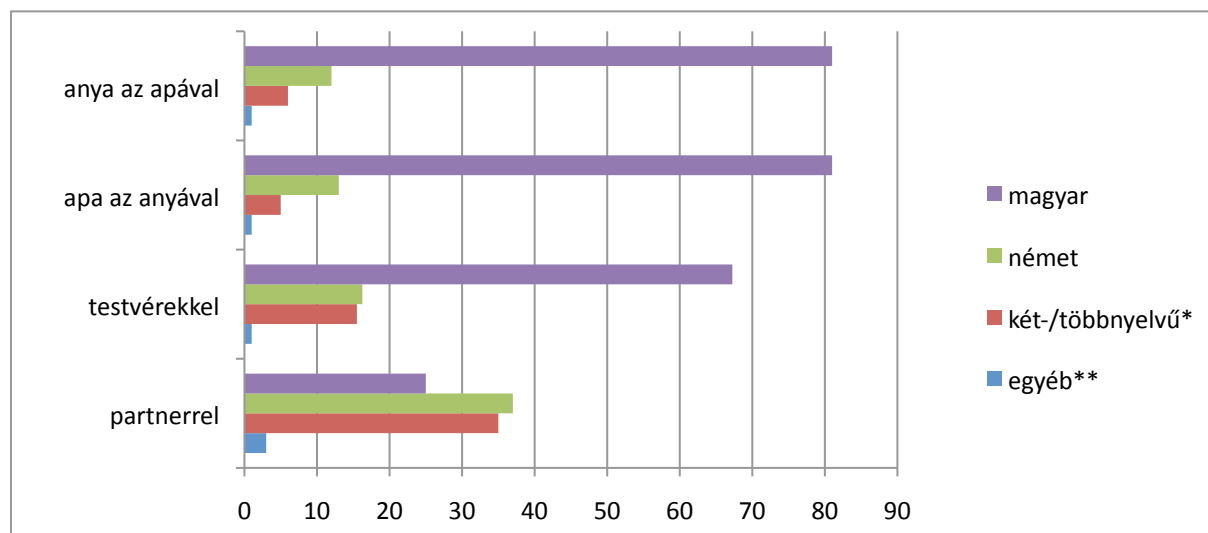

* A két- illetve többnyelvű kifejezések itt leginkább a magyar és a német nyelv használatára vonatkoznak, egyéb nyelvek marginálisak.

**Az egyéb megjelölés a nem magyar, illetve német nyelvhasználatot jelöli.

10. Ábra: Családon belüli nyelvhasználat

A következő ábra az azonos generáción belüli kommunikációt mutatja a családban. Az értékekből kiolvasható, hogy a többnyelvű nyelvhasználat itt is gyakoribbá vált, hiszen 10%-os emelkedést mutat.

* A két-, illetve többnyelvű kifejezések itt leginkább a magyar és a német nyelv használatára vonatkoznak, egyéb nyelvek marginálisak.

**Az „egyéb” a nem magyar, illetve német nyelvhasználatot jelöli.

11. Ábra: Jelenlegi, generáción belüli nyelvhasználat a családban

Míg a megkérdezettek szülei az egynyelvű kommunikációt részesítik előnyben, addig maguk az adatközlők, tehát a fiatalabb generációk, szívesebben használnak több nyelvet. A partnerrel való nyelvhasználat azt mutatja, hogy az egynyelvű nyelvhasználat helyét részben a két- vagy többnyelvű kommunikáció veszi át, valamint a magyar mellett a német egyre

fontosabb szerepet tölt be. A megkérdezettek számos nyelvet említettek még, melyet a magyar és a német mellett, a különböző beszédpartnerekkel használnak. Fontos megjegyezni azonban, hogy a német nyelv használatának növekvő gyakorisága nem a magyar nyelv hanyagolását vagy elvetését jelenti, hanem a két nyelv párhuzamos, a célnak megfelelő használatát.

A magyarul beszélő adatközlőkkel szemben a kontrollcsoport tagjai körében egyértelműen az egynyelvűség dominál. A megkérdezettek túlnyomó többsége (93%) egyetlen anyanyelveként a németet adta meg. A legtöbben (94%) partnerükkel is németül beszélnek. Emellett azonban a megkérdezettek 7%-a horvát anyanyelvűnek vallotta magát. Ennek oka a burgenlandi adatközlők magas száma (Burgenlandban a magyar mellett a horvát is hivatalos kisebbségi nyelv).

Érdekes még megemlíteni, hogy az esetek 41%-ában a megkérdezettek nagyszülei a német mellett egyéb nyelveket is beszéltek (ez a százalékarány azonban jóval alacsonyabb, mint a célcsoport esetében). Leggyakrabban a magyart (19%) és egyéb kisebbségi nyelveket, mint a horvát (9%), cseh (7,5%), szlovák, szlovén, valamint a lengyel és az angol nyelvet említették. A kontrollcsoport eredményei tehát, a célcsoporttal ellentétben, egyértelműen az egynyelvű német nyelvhasználat felé mutat.

3.3.1.3 Nyelvi kompetenciák: a beszélők önértékelése

A célcsoport megkérdezetteinek kompetenciái magyar és német nyelvből is egyaránt magasak, ami arra utal, hogy az adatközlők relatív kiegyensúlyozott kétnyelvűek. Az olvasásértés és az írás területén a német valamivel magasabb értékeket ért el, viszont a beszédkésztségnél az eltérés nem jelentős. Ha az adatközlők magas oktatási szintjét figyelembe vesszük, érdekes, hogy készségeik az iskolákban hagyományosan oktatott idegen nyelvek (angol, francia, olasz és orosz) esetében meglehetősen gyengék. Az orosz nyelv esetében kifejezetten alacsonyak voltak a százalékarányok, ami azért megjegyzésre méltó, mert az megkérdezettek nagy része 1990 előtt járt Magyarországon iskolába, amikor ott az orosz még kötelező tantárgy volt. Emellett azonban az adatközlők által megadott egyéb nyelvek skálája igen nagy. A megadott nyelvek listáján szerepel a spanyol, román, latin, svéd, bosnyák, horvát, illetve szerb, szlovén, görög, holland, dán, török, portugál, norvég, ukrán, arab, hindi, szanszkrit, mari és a finn nyelv.

A 9., a 10., a 11. és a 12. táblázat a megkérdezettek önértékelt nyelvi készségeit összegzi a négy fő kompetenciaterületen: hallás utáni értés, beszéd, olvasás és írás.

A nyelvi készségek önértékelése erősen szubjektív, így fontos őket megfontoltan értékelni és értelmezni. Az önértékelés nem feltétlenül tükrözi a beszélők valós nyelvi készségeit. Emellett a „nagyon jól” és a „jól” megnevezések közötti valós különbséget rendkívül nehéz felmérni. Az alábbi táblázatok az adatközlők önértékelését foglalják össze az négy alapkészségből: a hallás utáni értés, a beszéd, az olvasásértés és íráskészség területén.

* színkódolás

	Legmagasabb százalékarány(ok)
	Második legmagasabb százalékarány(ok)
	Harmadik legmagasabb százalékarány(ok)

Q28	egyáltalán nem	rosszul	egy kicsit	jól	nagyon jól
Magyar	0.51	1.52	5.08	11.68	81.22
Német	0.52	0	1.04	17.62	80.83
Angol	3.07	15.34	35.58	29.45	16.56
Francia	46.02	17.7	20.35	7.08	8.85
Olasz	57.27	19.09	14.55	6.36	2.73
Orosz	48.65	28.83	14.41	3.6	4.5
Egyéb	18.57	14.29	24.29	20	22.86

9. Táblázat: Önértékelés: hallás utáni értés (%)

Q29	egyáltalán nem	rosszul	egy kicsit	jól	nagyon jól
Magyar	0	2,55	5,1	18,88	73,47
Német	0,51	0,51	0,51	28,93	69,54
Angol	7,45	17,39	34,78	25,47	14,91
Francia	49,07	19,44	18,52	4,63	8,33
Olasz	62,14	18,45	10,68	6,8	1,94
Orosz	57,94	26,17	10,28	0,93	4,67
Egyéb	16,9	15,49	25,35	29,58	12,68

10. Táblázat: Önértékelés: beszédképesség (%)

Q30	egyáltalán nem	rosszul	egy kicsit	jól	nagyon jól
Magyar	0,51	1,52	7,61	15,74	74,62
Német	0,51	0	0,51	12,63	86,36
Angol	6,88	9,38	25,63	30,63	27,5
Francia	47,75	8,11	20,72	14,41	9,01
Olasz	57,29	14,29	16,19	8,57	6,67
Orosz	49,09	19,09	20,91	5,45	5,45
Egyéb	20,55	6,85	17,81	24,66	30,14

11. Táblázat: Önértékelés: olvasásértés (%)

Q31	egyáltalán nem	rosszul	egy kicsit	jól	nagyon jól
Magyar	1,02	6,09	9,14	19,29	64,47
Német	0	1,02	2,55	28,06	68,37
Angol	10,19	16,56	27,39	28,66	17,2
Francia	52,34	14,02	15,89	8,41	9,35
Olasz	64,36	14,85	9,9	7,92	2,97
Orosz	58,10	20,00	12,38	5,71	3,81
Egyéb	19,40	13,43	17,91	28,36	20,9

12. Táblázat: Önértékelés: írásértés (%)

A nagy többség passzív készségei, tehát a hallás utáni értés és az olvasásértés, hasonlóan jók. A megkérdezetteknek nem egészen a fele ért jól vagy nagyon jól angolul. Csupán 3%-uk állította azt, hogy egyáltalán nem tud angolul. Elképzelhető, hogy az angolul nem értő

egyének száma valamivel magasabb, mert az adatközlők 18%-a egyáltalán nem válaszolta meg ezt a kérdést. Ez a feltételezés a többi idegen nyelv esetében is áll.

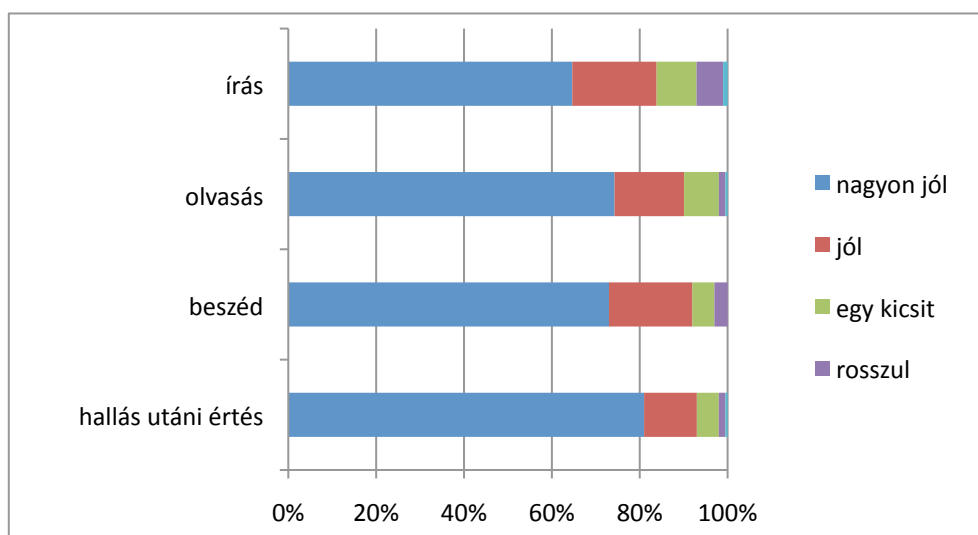
A beszédkésztség a magyar és a német nyelv esetében is gyengébbnek tűnik, mint a hallás utáni értés készsége. A számok mindkét nyelv esetében hasonlóak.

Ezek az adatok a nyelvi készségek általános tendenciáit is tükrözik, miszerint a passzív nyelvi készségek (hallás utáni és olvasásértés) erősebbek, mint az aktív készségek (beszéd- és íráskészség).

Az írott kommunikáció esetében a megkérdezettek olvasáskészségüket jobbnak vélték német, mint magyar nyelven. Az angol esetében az olvasásértés magasabb minden aktív nyelvkészségnél.

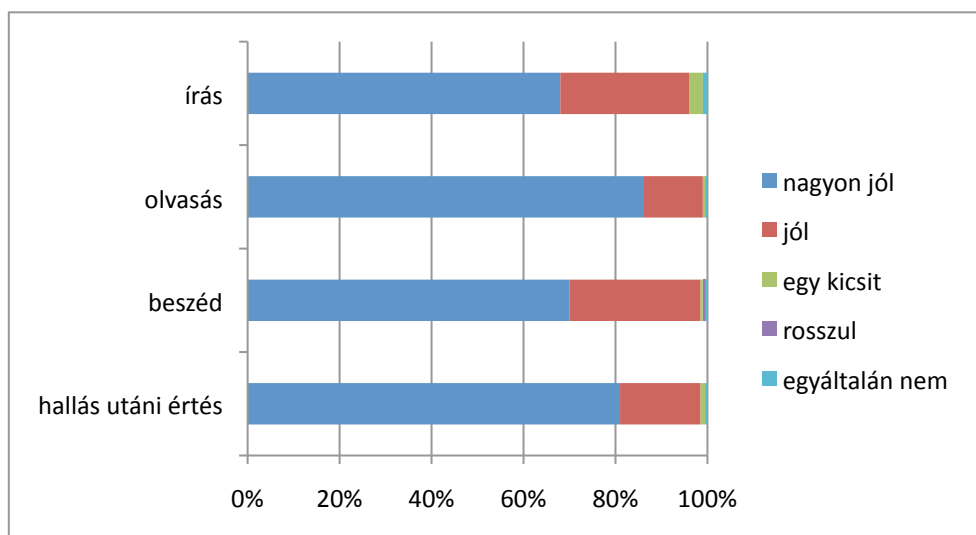
Az adatközlők íráskészségüket magyarul és németül egyaránt értékelték, viszont ez a kompetencia gyengébbnek bizonyult, mint a beszéd- és az olvasás, illetve a hallás utáni értés készsége.

A következő ábrák a megkérdezettek készségek megítélését ábrázolja.

MEGJEGYZÉS: Az ábra nem veszi figyelembe az üresen hagyott mezőket.

12. Ábra : Az adatközlők magyar nyelvi készségei: önértékelés

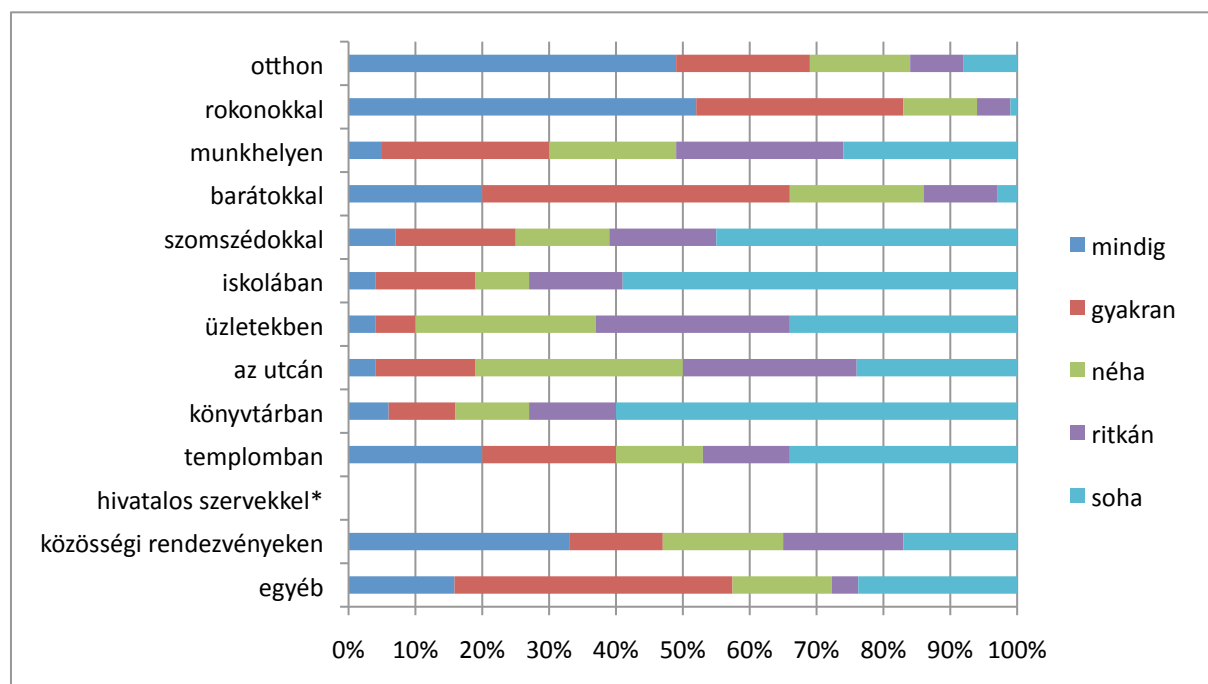
MEGJEGYZÉS: Az ábra nem veszi figyelembe az őresen hagyott mezőket.

13. Ábra: Az adatközlők német nyelvi készségei: önértékelés

Amennyiben a “nagyon jól” és “jól” értékeit összegezzük, egyértelművé válik, hogy a német nyelvi készségek valamivel magasabbak az írott kommunikáció területén. Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy az adatközlők kevésbé tudnak magyarul. Ez inkább arra utal, hogy a megkérdezettek a magyar nyelvet inkább a szóbeli kommunikációban használják, a német pedig az írott kommunikációban tölt be dominánsabb szerepet. Azok a magyarul beszélő egyének, akik évtizedek óta Ausztriában élnek, vagy itt születtek, valószínűleg leginkább az osztrák médiával vannak kapcsolatban, illetve itt tanultak meg írni és olvasni. Ahogyan azt a következő fejezetben összefoglalt eredmények is bizonyítják, a magyarul beszélő egyének a nyelvet leginkább privát színtereken használják, míg a német nyelv használata szinte minden más területen szükségszerű.

3.3.1.4 A különböző szinterek nyelvhasználata

A magyar nyelv használata. A magyar nyelv fontos szerepet tölt be a privát színtereken. A legtöbb megkérdezett a családtagjaival magyarul beszél, egy részük a baráti körben is ezt a nyelvet részesíti előnyben. Mindez azt mutatja, hogy a magyar nyelv fontos szerepet tölt be a személyes kapcsolatok területén. Mindemellelt feltételezhető az is, hogy a magyarul beszélők tudatosan más magyar ajkú egyének társaságát keresik. A családon kívüli kommunikációban a német nyelv egyértelműen dominánsabb. Bevallásuk szerint az adatközlők nyilvános helyeken, mint például a munkahelyen, az utcán, a szomszédokkal vagy az iskolában, szinte alig használják a magyar nyelvet. Ez többnyire annak is betudható, hogy a megkérdezettek nagyrészt teljesen német nyelvű környezetben élnek. Ennek ellenére a kérdőívezésből és az interjúkból leszűrt eredmények azt mutatják, hogy a magyarul beszélők igyekeznek a nyelvet minél gyakrabban és minél többet használni.

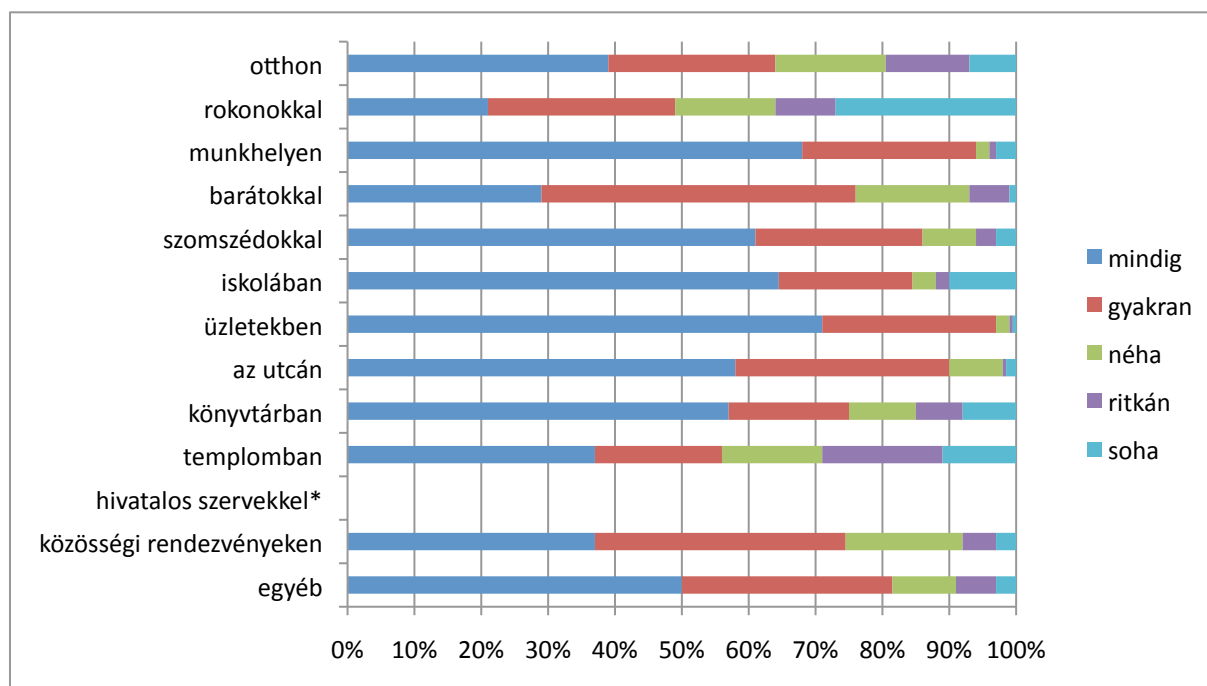

* Egy a kérdőívben levő fordítási hiba miatt az eredmény nem reprezentatív.

14. Ábra: ÖSSZEGZÉS: A magyar nyelv használata eltérő szintereken

A Bécsben és a Burgenlandban élő adatközlők nyelvhasználata között jelentős eltérés állapítható meg. A családon belül a bécsi magyarok sokkal gyakrabban beszélnek magyarul, mint azok, akik Burgenlandban élnek. Ugyanez elmondható a barátokkal való kommunikációról is. Ezzel szemben Burgenlandban több lehetőség mutatkozik a magyar nyelv nyilvános szintereken való használatára. Érdekes még, hogy azoknak a magyar ajkúaknak egy része, akik a családban is magyarul beszélnek, nem tartoznak azt őshonos burgenlandi kisebbséghez (valamely más magyarlakta területről érkeztek, többnyire Magyarországról és Romániából). Ez arra utal, hogy a burgenlandi őshonos kisebbség tagjai csak ritkán beszélnek magyarul a családon belül.

A német nyelv használata. Ahogyan az a fenti adatokból is kikövetkeztethető, a német nyelv használata valamivel alacsonyabb a családi, illetve baráti körben, viszont az adatközlők megközelítőleg fele a magyar mellett a németet is használja ezeken a szintereken. Csupán 10%-uk állította, hogy soha nem használja a németet ebben az összefüggésben. Annak ellenére, hogy a német nyelvhasználat növekvő tendenciát mutat a családban, a magyar nyelv használata nem csökken. Ez inkább a többnyelvű nyelvhasználat terjedésére és elfogadására utal, mintsem a nyelvek egyikének elhanyagolására.

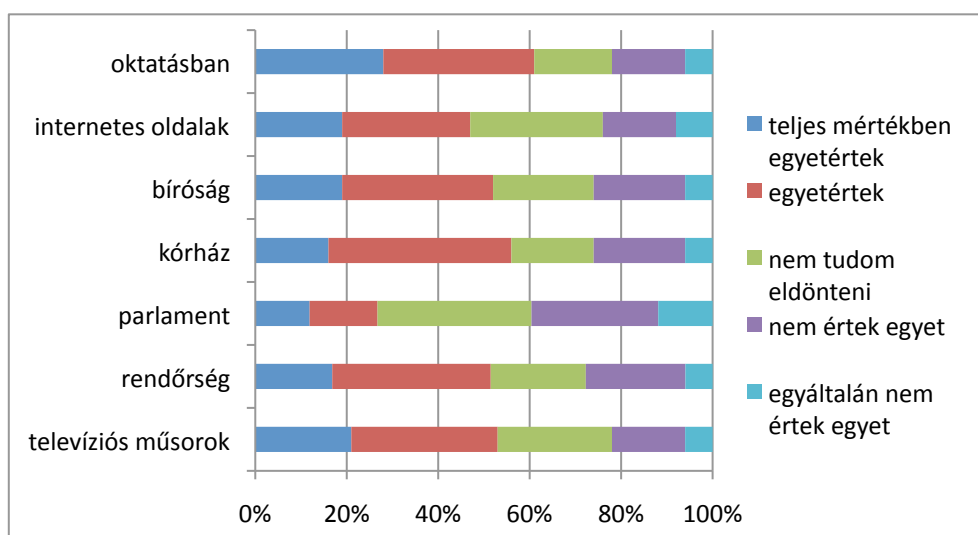

* Egy a kérdőívben levő fordítási hiba miatt az eredmény nem reprezentatív.

15. Ábra: ÖSSZEGZÉS: A német nyelv használata eltérő szintereken

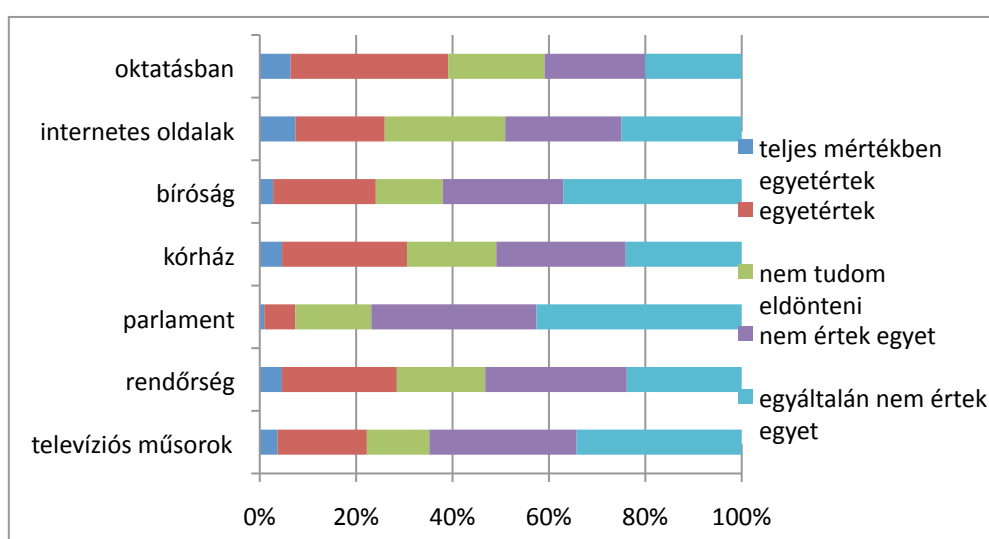
Ha a német és a magyar nyelvhasználat eredményeit összegezzük és összehasonlítjuk, megállapítható, hogy minél távolabb kerülünk a privát szinterektől, annál gyakoribb a német nyelv használata. Viszont az eredmények azt is egyértelművé teszik, hogy az egyik nyelv használata nem zárja ki a másikat.

A magyar nyelv használata hivatalos szervekkel. A megkérdezettek szerint a kórházakban és az oktatásban a magyar nyelv használata kívánatos lenne. Az adatközlők fele pedig úgy gondolja, a magyarnak a rendőrségen, a televízióban, a bíróságon és az interneten is több helyet kellene kapnia. 25%-uk szeretné, hogy a magyart a parlamentben is használják. Egy csekély kisebbség (6–12%) azonban úgy véli, a magyarnak nincs helye ezeken a szintereken. Az sajnos nem egyértelmű, hogy ezek az adatközlők a teljes asszimilációt részesítik-e előnyben, vagy pedig a magyart kizárólag a privát szinterek keretein belül szeretnék használni.

16. Ábra: A célcsoport véleménye: Szükséges-e a magyar nyelv használata az egyes szintereken?

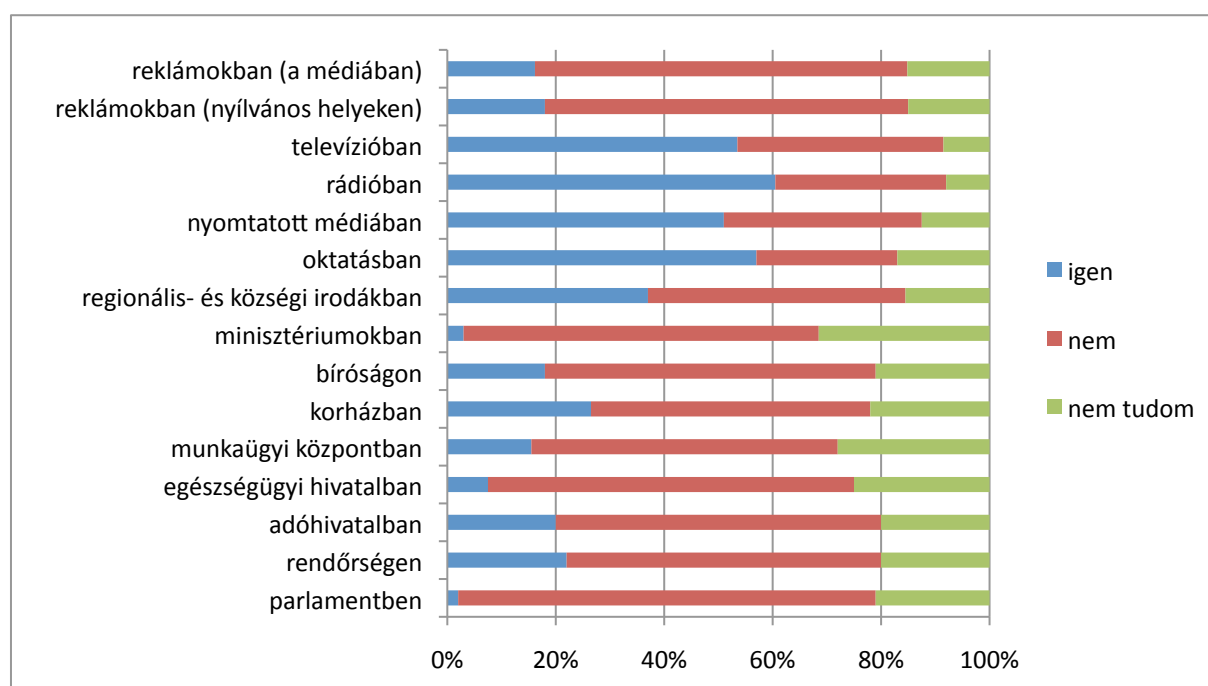
A magyar nyelv használata hivatalos szervekkel a kontrollcsoport szemszögéből. Az adatok megbízható értelmezéséhez további kutatásra lenne szükség. A kérdés, amin az eredmények alapulnak, nem határozta meg ugyanis pontosan, hogy a megadott szintereken milyen mértékű nyelvhasználatról lenne szó. Az adatközlők így valószínűleg eltérően értelmezték a kérdést. A kórházban való nyelvhasználat esetén például lehet szó az orvos és páciense közötti részben személyes kommunikációról, míg intézményes keretek között például a tolmáchoz való jogról. A jelenlegi eredmények arra utalnak, hogy a kontrollcsoportot meglehetősen negatívan áll a magyar nyelv nyilvános szintereken való használatához (annak ellenére, hogy az adatközlők egy része horvát anyanyelvűnek vallotta magát, és támogatta a kisebbségi nyelvek továbbadását). Míg a célcsoporthoz tartozók 20%-a vélte, hogy a megnevezett nyilvános szintereken a magyar nyelv használata szükséges, illetve kívánatos, a kontrollcsoport megkérdezetteinek csupán 1–7%-a volt hasonló véleménnyel, 20–43% pedig ellenezte.

17. Ábra: A kontrollcsoport véleménye: Szükséges-e a magyar nyelv használata az egyes szintereken?

A magyar nyelv hivatalos szervekkel való használatáról alkotott kép. Az adatközlők nagy része (51–77%) azon a véleményen volt, hogy a magyar nyelvet nem használják a hivatalos

szervekkel. Kifejezetten negatív véleménnyel voltak a megkérdezettek a magyar nyelv parlamentben és a társadalmi biztosítóban való használatáról. Ezzel szemben a körzeti és községi hivatalokban, az oktatásban és a médiában a magyar részleges használatát említették. Érdekes még megemlíteni, hogy azoknak a megkérdezetteknek a száma, akik a „nem tudom” válaszlehetőséget adták meg, relatív magas (15,5–31,5%). Azonban a kérdésből nem volt egyértelmű, hogy hivatalos nyelvhasználatról vagy pedig személyes beszélgetésekről van szó az adott szintéren. Az adatközlők 37%-a állította, hogy a televízióban nincs magyar nyelvű adás. Figyelembe véve, hogy az osztrák ORF kínál magyar nyelvű adásokat, ez a szám meglehetősen magas. Természetesen a tény, hogy ilyen adást csak kéthavonta egyszer sugároznak, biztosan kihatott a válaszokra. Az eredmény feltehetőleg azt jelenti, hogy a megkérdezettek vagy nem ismerik az adást, vagy pedig nem találják azt említésre méltónak.

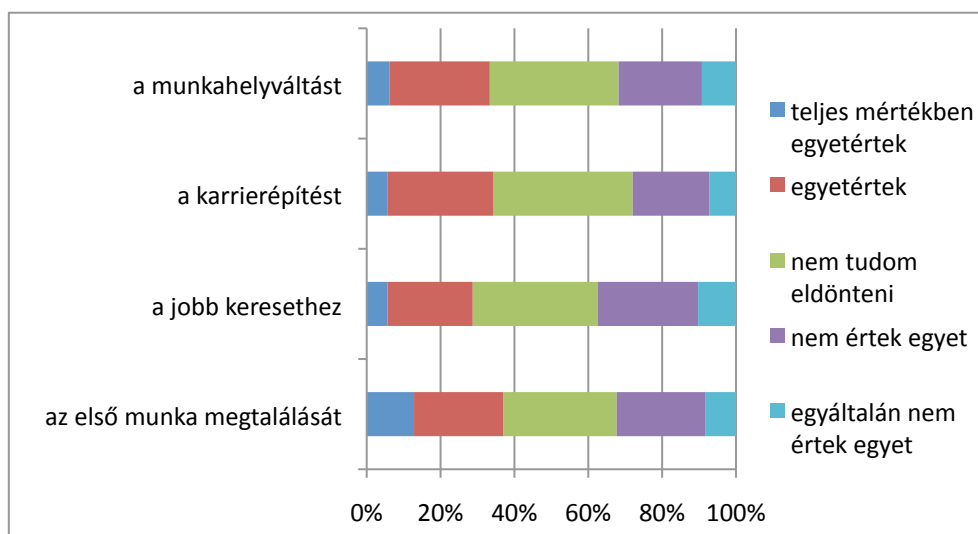

18. Ábra: A magyar nyelv tényleges használata az adatközlők meglátása szerint

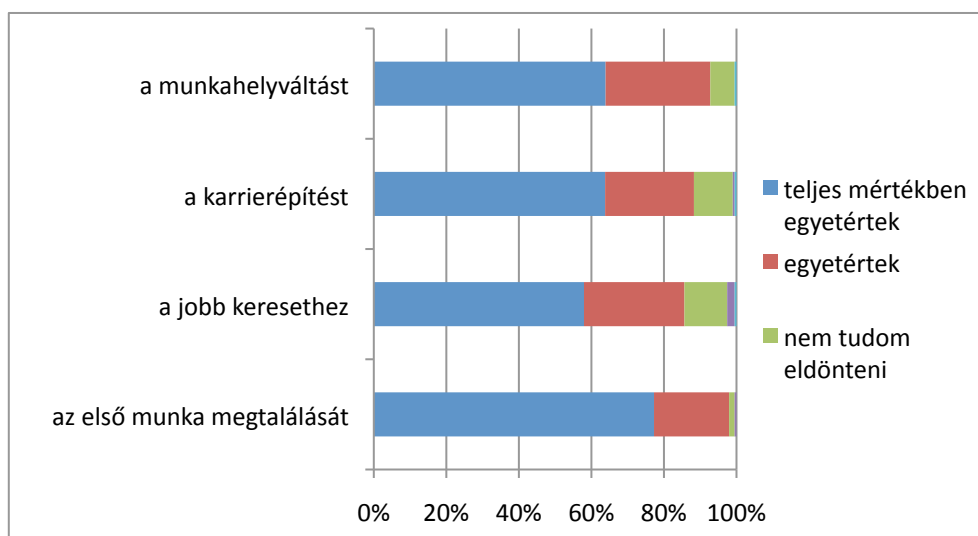
3.3.1.5 A nyelvek munkaerőpiacon betöltött szerepe

A magyar nyelv szerepe a munkaerőpiacon. A célcsoport közel egyharmadának nincs egyértelmű elképzelése a magyar nyelv munkaerőpiacon betöltött szerepéről, a fennmaradó kétharmad véleménye pedig teljesen megoszlik. Munkájukban esetenként használják ugyan a nyelvet, illetve a magyar nyelvtudás helyenként előnynek számít, nagy általánosságban a magyar nyelvi készség nem játszik fontos szerepet a munkaerőpiacon. A kontrollcsoport adatközlőinek válaszai hasonló sémát követnek. A kontrollcsoportban a pozitív és negatív visszajelzések aránya egyenletesen oszlik el, azonban a kérdésben bizonytalan válaszadók aránya a legmagasabb (44–50%). Úgy tűnik tehát, hogy a többség közömbös a magyar nyelv munkaerőpiacon betöltött szerepével szemben, illetve a nyelvet rendkívüli készségnek tartja, mely nincs kihatással a munkaerőpiac egészére. Ezzel szemben a **német nyelv** ismerete

elengedhetetlen a munkaerőpiacon. A célcsoport megkérdezetteinek 58–70%-a vélte úgy, hogy a német nyelvi kompetencia fontos a munkaszerzés, illetve a karrierépítés szempontjából. Emellett, az adatközlők szerint, az angol nyelvtudás szinte ugyanolyan fontos szerepet tölt be, mint a német.

19. Ábra: A magyar nyelv vélt fontossága a munkaerőpiacon (célcsoport):
A magyar nyelv ismerete megkönnyíti a következőket?

20. Ábra: A német nyelv vélt fontossága a munkaerőpiacon (célcsoport):
A német nyelv ismerete megkönnyíti a következőket?

3.3.1.6 Nyelvmegőrzés

A magyar nyelv helyes változata. A megkérdezettek közel fele (46%) véli azt, hogy a magyar nyelvnek létezik egy helyes és tiszta változata. Csupán 13%-uk volt ellenkező véleménynel. Az adatközlők fennmaradó 41%-a nem tudott válaszolni a kérdésre. Sokan megjegyezték, hogy a standard nyelv az, amelyet a médiában használnak. Továbbá az interjúalanyok egy része az oktatással és az intelligenciával hozta összefüggésbe a helyes magyar beszédet.

A magyar nyelv fejlesztése. A megkérdezettek 73%-a szerint szükség van a magyar nyelv továbbfejlesztésére, hogy az a szociális és nyilvános színterek nyelvhasználati

szükségeinek eleget tegyen. Az adatközlők csupán 9%-a vélte ennek az ellenkezőjét, míg 18%-uk nem adott egyértelmű választ.

A magyar nyelv használhatósága. Tíz megkérdezettből nyolc gondolja úgy, hogy a magyar nyelv minden élethelyzetben használható. Tízből ketten nem értenek ezzel egyet. A kérdőívben feltett kérdés azonban nem volt teljesen egyértelmű, így az adatközlők eltérő módon értelmezték azt. A megkérdezettek egy része a magyar nyelv minőségére vonatkoztatták a kérdést (ezek az egyének a magyar nyelv szókészletére tértek ki, és megjegyezték, hogy mely tárgykörökben hiányoznak szakkifejezések, így például a számítástechnika területén. Mások ezzel szemben a nyelv társadalmi funkcióira vonatkoztatták a kérdést, illetve a nyelv használatának lehetőségeire (azokra a helyzetekre, melyekben a magyar nyelv használata lehetséges vagy elfogadott). Az interjúalanyok véleménye hasonlóként oszlott meg.

Nyelvmegőrzési törekvések. A megkérdezettek közel fele vélte úgy, hogy voltak már próbálkozások a magyar nyelv megőrzésére. Csupán 7%-uk volt ellenkező véleménynel.

3.3.1.7 A nyelvhasználat támogatása és tiltása: Tanuljanak a gyermekek magyarul?

A nyelv gyermekeknek való továbbadása a kisebbségi nyelvek fenntartásának kulcsfontosságú eleme. Úgy tűnik, az ELDIA adatközlői pozitívan állnak a magyar nyelv továbbadásához, és úgy vélik, fontos, hogy a gyermekek magyarul tanuljanak. Mindazonáltal a megkérdezettek nagy része valamely magyar szervezet tagja, illetve gyakran látogat magyar nyelvű kulturális programokat, ami egyébként is arra utal, hogy igyekeznek a magyar nyelvet valamilyen módon ápolni. Így nem lehet egyértelműen azt állítani, hogy a magyar nyelv továbbadása fontos minden Ausztriában élő magyar ajkú számára.

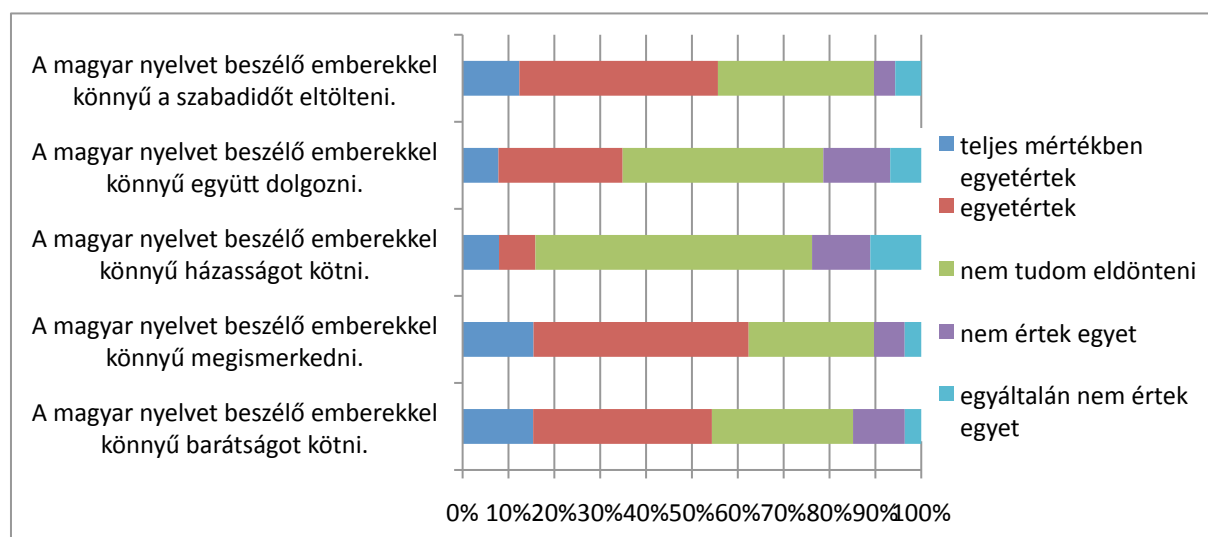
A megkérdezettek kifejezetten pozitívan álltak a gyermekekkel való magyar nyelvhasználathoz is. Az adatközlők 93%-a azt állította, hogy a múltban a magyar nyelv családon belüli továbbadásának Ausztriában nem voltak külső akadályai sem, hiszen senki nem próbálta ezt megakadályozni. Azok az adatközlők, akik más véleménynel voltak, azt mondták, ellenállást a magyar nyelv gyermekeknek való továbbadásával szemben leginkább a családon belül vagy például az iskolában tapasztaltak. Ami a jelent illeti, 62%-uk mondta azt, hogy ma sem léteznek erőfeszítések a magyar nyelv továbbadásának vagy használatának megakadályozására. 11%-uk azonban beszámolt olyan esetekről, melyekben a magyar nyelv használatát igyekeztek korlátozni. Így például arról, hogy a család egynyelvű tagjai a magyar nyelv használata ellen voltak, vagy arról, hogy az iskolában azt javasolták, beszéljenek a gyermekekkel otthon németül, mert a magyar nyelv használata rossz kihatással van a német elsajátítására. Néhány adatközlő azt is megjegyezte, hogy ez a hit még mindig él.

A megkérdezettek többsége (90%) arról számolt be, hogy szüleik támogatták őket a magyar nyelv tanulásában, 73%-uk pedig ugyanezt állította a német nyelv tanulásáról és használatáról is. Az adatközlők 85%-a egyben arra is törekszik, hogy ugyanezt a támogatást saját gyermekeinek is megadja.

A kontrollcsoport megkérdezetteinek 86%-a szerint szüleik sosem beszéltek velük a német nyelv fontosságáról. Az egynyelvű adatközlők többsége számára a német nyelv elsajátítása egyértelműnek számított.

3.3.2 Nyelvi attitűdök

A kérdőív egy része arra kereste a választ, mennyire „könnyű” eltérő jellegű kapcsolatok felépítése magyarul beszélő egyénnel. Az adatközlők 27–60%-a nem tudott egyértelmű választ adni, ami azt is jelentheti, hogy az Ausztriában élő magyaroknak nincsenek pozitív vagy negatív előítéleteik a magyar közösséggel szemben. Az alábbi ábra szemlélteti a megkérdezettek válaszait az egyes kérdésekre.

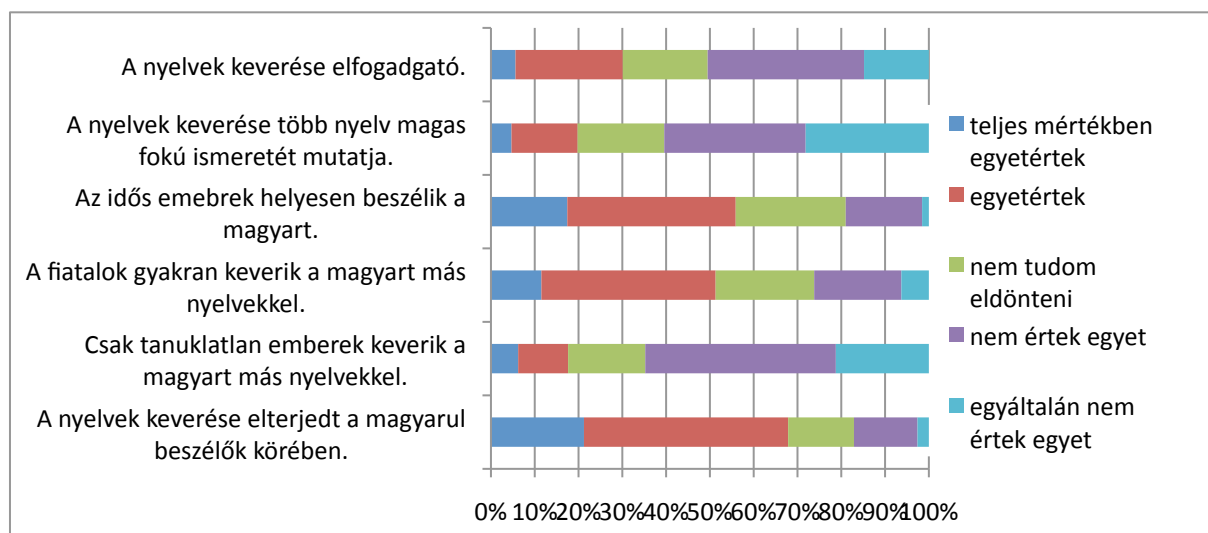
21. Ábra: A magyar nyelvet beszélőkről alkotott vélemény (célcsoport)

3.3.3 Többsnyelvűség

A jelen fejezet a többsnyelvűséggel kapcsolatos attitűdöket foglalja össze röviden. Mivel a kutatás a magyar mint kisebbségi nyelv használatára és fenntartására összpontosított, a többsnyelvűség fogalma csak érintőlegesen szerepelt a kérdőívben, illetve az interjúkban.

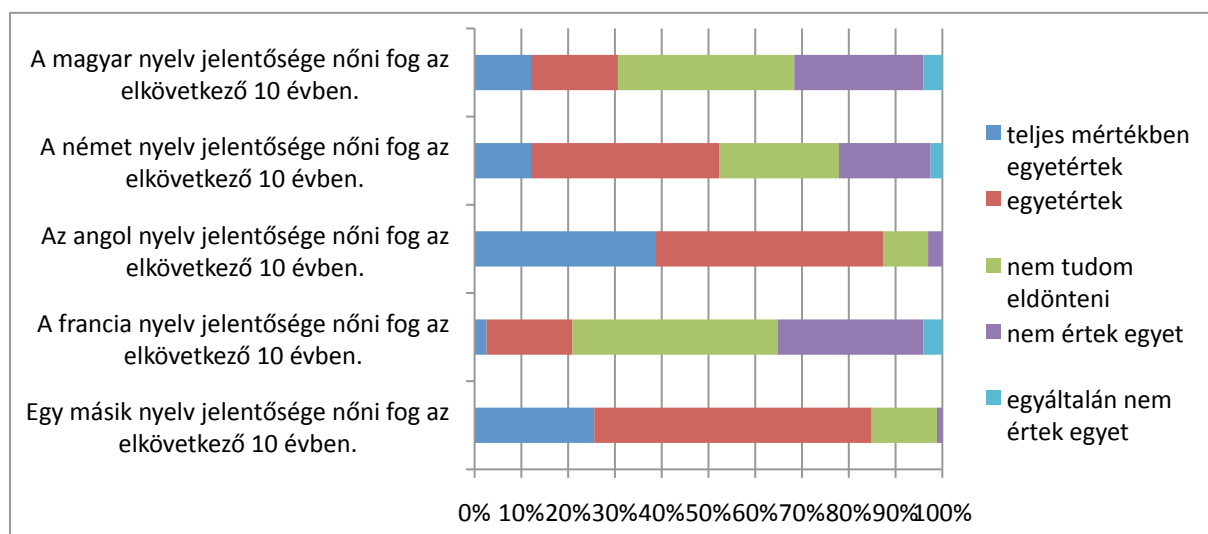
3.3.3.1 Attitűdök és benyomások

A kérdőív egy része a kódváltással (a nyelvek közötti váltás, a nyelvek keverése akár egy mondaton belül is), illetve a nyelvhelyesség kérdéseivel foglalkozott. A legtöbben meg voltak győződve arról, hogy a kódváltás gyakori jelenség, valamint arról, hogy a fiatalok sűrűn váltanak nyelvet beszéd közben. A többség abban is egyetértett, hogy a kódváltás nem függ össze az egyén iskolázottságával. Ennek ellenére a megkérdezettek 60%-a szerint a kódváltás nem elfogadott. Az adatközlők jelentős része egyben úgy véli, a kódváltás rossz nyelvi készségek eredménye, illetve mutatója. Az alábbi ábra összegzi az adatközlők válaszait.

22. Ábra: Vélemény a kódváltásról

A magyar nyelv jövőjét illetően a vélemények igen eltérőek voltak. Míg egyesek pozitívan látják a nyelv fejlődését, mások szerint a magyar nyelvet egyre kevésbé használják majd. A burgenlandi és a bécsi adatközlők kérdéshez való hozzáállása szintén eltérő. A német nyelv megítélése ezzel szemben sokkal pozitívabb, viszont az angol nyelv jövőjét látják a megkérdezettek egyértelműen a legjobb fényben, amit az alábbi ábra jól szemléltet.

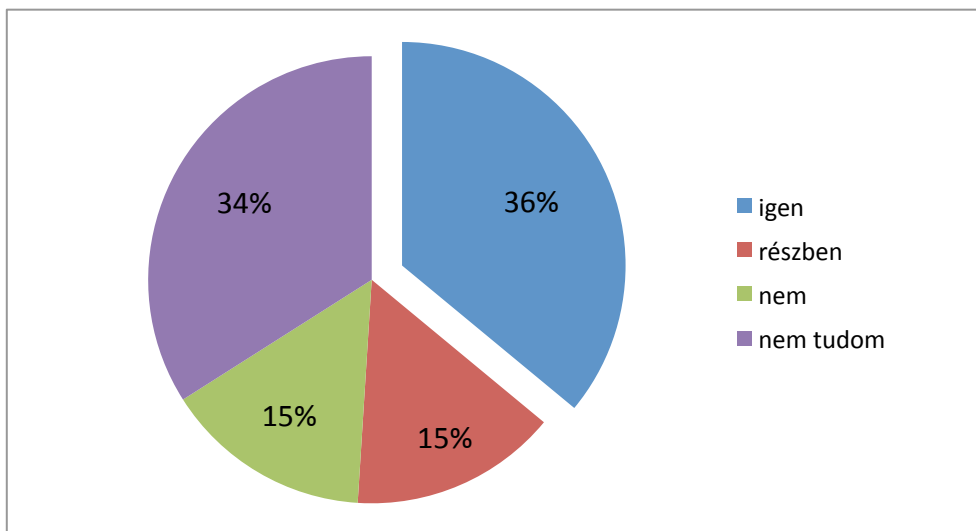
23. Ábra: A különböző nyelvek jövője

3.3.3.2 Támogatja a törvényhozás a többnyelvűséget?

A jelen és az ezt követő fejezet a többnyelvűség és a kisebbségnyelv-használat ausztriai jogi kereteiről alkotott képet vázolja fel röviden. A legtöbb kérdés közvetlenül a jogszabályozást érintette, viszont az adatközlők nagy része nem tudott különbséget tenni a jogszabályozás és az egyéb intézményes keretek között. Mivel a kérdéseket nagyrészt általánosan fogalmaztuk, az eredmények meglehetősen tág teret biztosítanak az interpretációhoz.

Az alábbi ábra a következő kérdésre adott válaszokat foglalja össze: „Véleménye szerint a törvényhozás az Ön országában sok olyan nyelvnek az ismeretét és használatát támogatja,

amelyeket az Ön környezetében használnak?”. Amit az ábra szemlélteti, a megkérdezettek valamivel több mint egyharmada igenleges választ adott, viszont legalább annyian nem tudtak válaszolni a kérdésre. A maradék egyharmad megoszlik a „nem” és a „részben” lehetőségek között. Ez arra utalhat, hogy az adatközlők nincsenek jogaik és lehetőségeik tudatában.

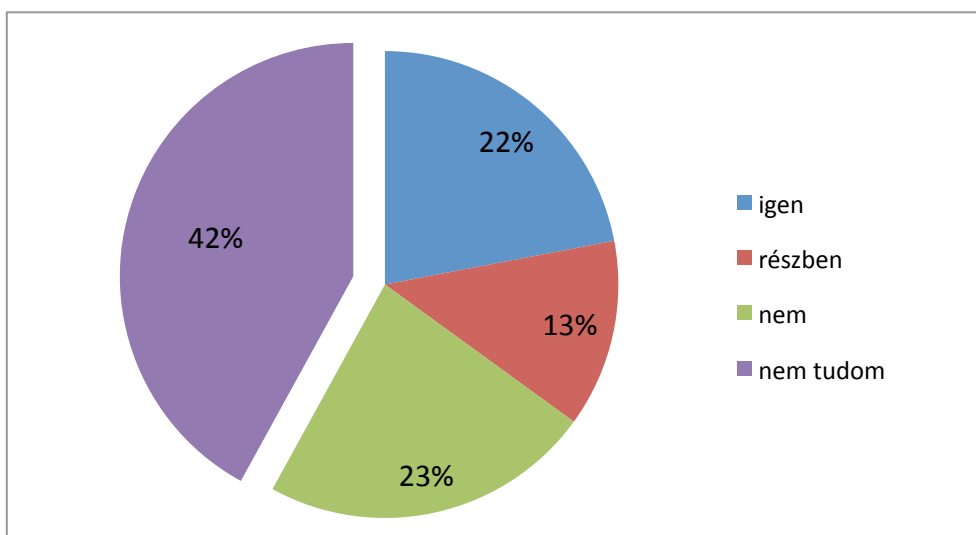
24. Ábra: Támogatja a törvényhozás több nyelv használatát?

Fontos azonban megjegyezni, hogy a jelen kérdés esetében jelentős különbségek mutatkoztak meg a bécsi és a burgenlandi adatközlők között. Az eredmények azt mutatják, hogy a burgenlandi magyarok többet tudnak az őket érintő törvényhozásról, és tudatosabban kezelik a kérdést. Csak kevesen nem tudták, hogyan válaszoljanak a kérdésre. Ezzel szemben a bécsi adatközlők szinte fele adott semleges választ, és csupán 25%-uk válaszolt igennel. Az alábbi táblázat jól szemlélteti a különbséget.

A kérdéssel való egyetértés foka	Burgenland	Bécs
Nem	13,70%	15,45%
Igen	53,42%	25,20%
Részben	15,07%	15,45%
Nem tudom	17,81%	43,90%

13. Táblázat: A többnyelvűség jogi támogatottsága

Az a megkérdezettek rendkívül eltérő válaszokat adtak arra, hogy környezetükben, illetve országukban a különböző nyelvekkel és nyelvhasználókkal hasonlóképpen bánnak-e. Mivel a kérdés nagyon általános volt, így nehéz megmondani, hogy az adatközlők véleménye Ausztriára, vagy esetenként származási országukra vonatkozik. Mindemellett jelentős különbségek mutatkoznak meg a bécsi és a burgenlandi adatközlők válaszai között (14. táblázat).

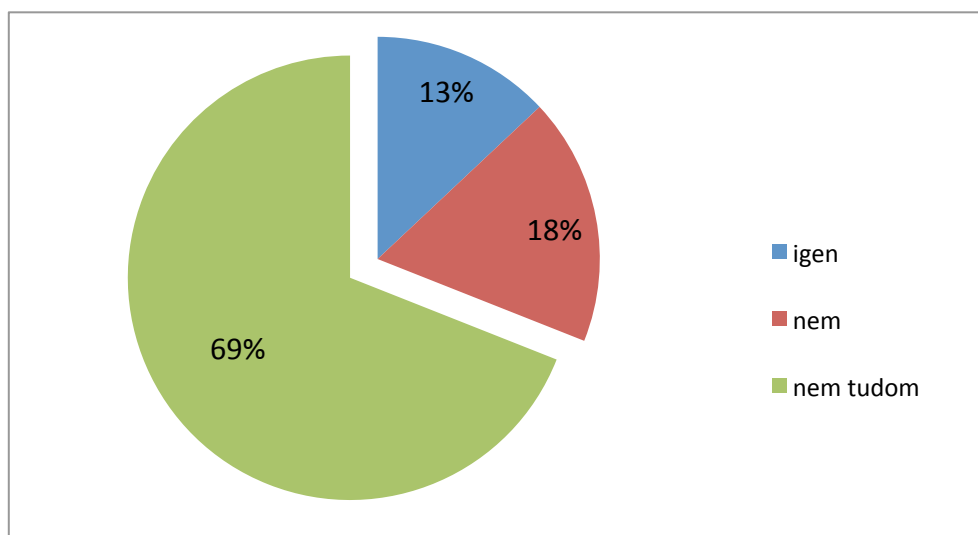
25. Ábra: Hasonlóképpen bánnak a különböző nyelvekkel és beszélőikkel?

A kérdéssel való egyetértés foka	Burgenland	Bécs
Nem	15,28%	27,05%
Igen	40,28%	11,48%
Részben	15,28%	11,48%
Nem tudom	29,17%	50,00%

14. Táblázat: Hasonlóképpen bánnak a különböző nyelvekkel és beszélőikkel?

A bécsi adatközlők relatív magas negatív válaszaránya szinte biztosan a nyelvhasználattal kapcsolatos negatív tapasztalatokkal függ össze. Ahogyan azt több interjúalany is szóvá tette, Ausztriában a nem német anyanyelvűekkel sokszor lekezelően bánnak nyilvános színtereken. Sokan számoltak be ezzel kapcsolatos negatív élményekről.

Úgy tűnik továbbá, hogy az adatközlők túlnyomó többsége (69%) nem ismer olyan nyelvi jogszabályokat, melyek a munkaerőpiacon támogatnák a különböző nyelvek ismeretét. Az ide kapcsolódó nyílt kérdésre adott válaszok arra utalnak, hogy a nyelvek szerepe a munkaerőpiacon nem az egyéni egyenlőség vagy egyenlő elbánás kérdése, hanem az egyes nyelvek értékétől függ.

26. Ábra: Létezik-e olyan jogszabályzat az Ön országában, amely támogatja a különféle nyelvek ismeretét a munkaerőpiacon?

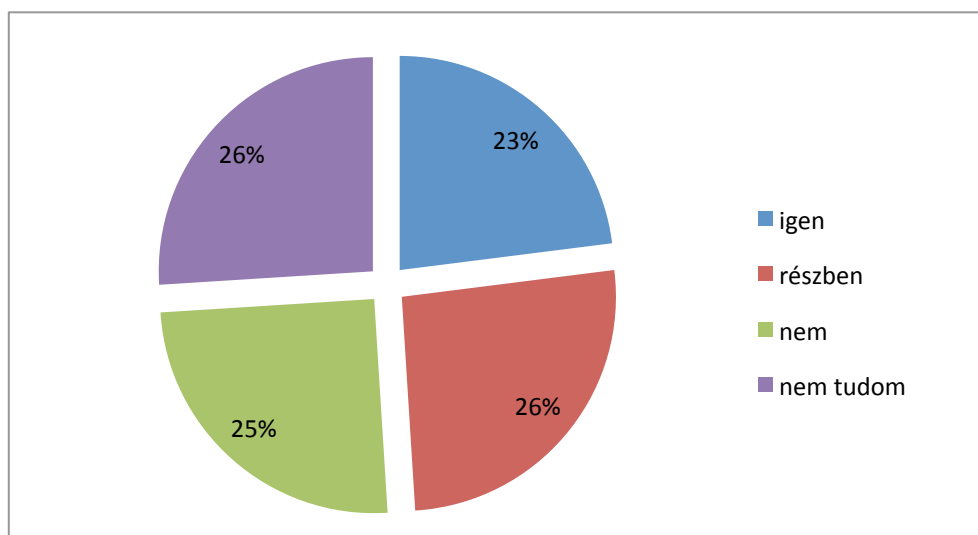
A kontrollcsoport hasonlóan foglalt állást a kérdésben, viszont a megjegyzések inkább a német nyelv ismeretének fontosságát hangsúlyozták. Ebből arra következtethetünk, hogy a többségi csoport számára a német nyelvtudás önmagában fontosabb, mint a többnyelvűség, valamint arra, hogy a német nyelv ismerete az integráció fontos komponense.

Összegzésképpen elmondható, hogy az adott összefüggésekben a megkérdezettek leginkább semleges véleménnyel vannak a többnyelvűség támogatásáról: vagyis a többnyelvűséget (nyelvhasználatot és nyelvtanulást egyaránt) nem akadályozzák a jogszabályok, de nem is támogatják. Nagy általánosságban több nyelv ismerete pozitív, de nem minden nyelv rendelkezik azonos presztízzsel. Egyértelmű különbséget lehet tenni a jogilag elismert és a jogi státusz nélküli nyelvek között, valamint a több, illetve kevesebb beszélővel rendelkező migráns nyelvek között. Az előbbieket egyértelműen előnyben részesítik az utóbbiakkal szemben.

Ami a nyelvek sajátosságait illeti, a magyar ajkúak a magyar nyelvet pozitívan értékelik, míg a statisztikák szerint a kontrollcsoport inkább semleges véleménnyel van a nyelvről. Emellett a többségi csoport úgy véli, a jogilag elismert kisebbségi nyelvek több joggal rendelkeznek más nyelvekkel szemben, viszont a német nyelv ismeretét egyéb nyelvek ismerete fölé helyezik az integrációban betöltött fontos szerepe miatt.

3.3.3.3 A nyelvhasználat jogi támogatása és tiltása

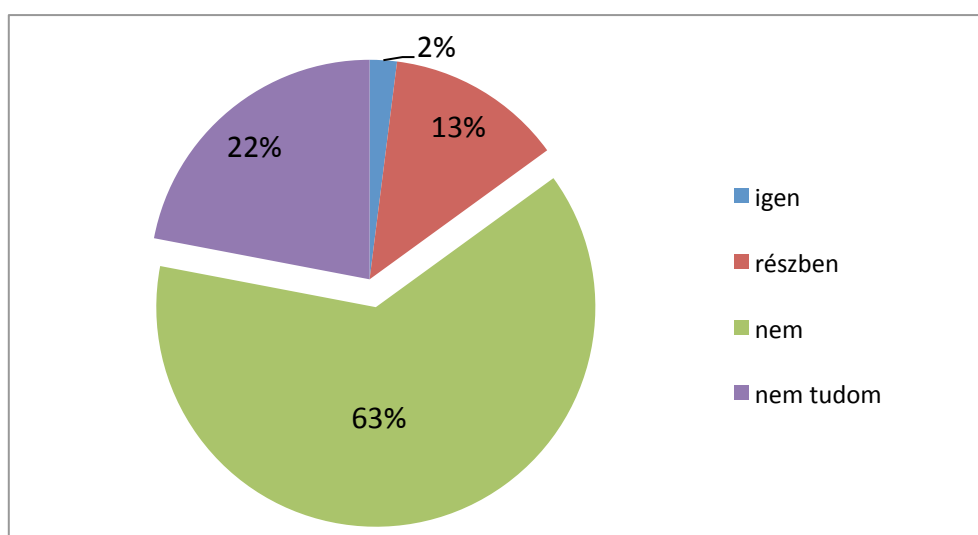
Arra a kérdésre, hogy az adatközlők megítélése szerint a törvényhozás támogatja-e a magyar nyelv használatát, nem kaptunk egyértelmű választ, hiszen ahogyan azt az alábbi ábra is jól mutatja, a vélemények teljesen megoszlanak.

27. Ábra: Véleménye szerint a törvényhozás az Ön országában támogatja a magyar nyelv használatát?

Ha összességében összevetjük a burgenlandi és a bécsi adatközlők válaszait, megállapítható, hogy a burgenlandi magyarok sokkal jobban ismerik a nyelvet érintő jogszabályokat, mint a bécsiek. A burgenlandi adatközlők 70%-a tudja, hogy Ausztriában a törvény a magyar nyelvhasználatot legalább részben támogatja. Ezzel szemben Bécsben az adatközlők mindössze 37% volt azonos véleménnyel. Amellett, hogy ez a két csoport közötti különbségre utal, egyben a regionális és országos törvényhozás közötti különbségre is egyértelműen felhívja a figyelmet (lásd Zwitter 2012 és Csiszár 2012).

Arról, hogy a törvényhozás Ausztriában gátolja-e a magyar nyelv használatát, szintén eltérőek a vélemények. A megkérdezettek 63%-a nemleges választ adott, még 13%-uk úgy vélte, léteznek ilyen előírások (lásd a 28. ábrát lenn).

28. Ábra: Véleménye szerint a törvényhozás az Ön országában gátolja a magyar nyelv használatát?

A kérdéshez fűzött megjegyzések rossz fényben tüntetik fel az osztrák törvényhozást, illetve a meglevő törvények gyakorlati megvalósítását. Egyesek azzal érveltek, hogy mivel Ausztria német nyelvterület, a német nyelv ismerete kötelező. Mások arra hívták fel a figyelmet, hogy

a kisebbségek jogai a gyakorlatban teljesen eltérnek attól, ami törvény szerint adott lenne, például:

- *Hivatalokban, ahol fontos a precíz kifejezés, nem adnak mindig segítséget.*
- *Wird nicht ausreichend unterstützt.* [A támogatás nem elegendő]
- *Hivatalokban is joga van az ügyfélnek a nyelv használatára, de a lehetőség nem mindig adott.*

Emellett többször említettek asszimilációs kísérleteket is.

Fontos továbbá megjegyezni, hogy ez esetben is eltért a burgenlandi és a bécsi adatközlők véleménye. Meglepő, hogy amíg Burgenlandban senki, addig Bécsben a megkérdezettek 3%-a úgy gondolja, valóban léteznek a magyar nyelv használatát megakadályozó és esetleg tiltó törvények.

A fenti eredmények összegzése arra enged következtetni, hogy az ausztriai magyarok nem ismerik a nyelvhasználatot illető jogukat, illetve a megkérdezettek nagy része nem érdekelt a dologban. Emellett az is szinte egyértelmű, hogy az adatközlők nem, vagy csak nehezen tudnak különbséget tenni az absztraktabb törvények, valamint az egyéb intézményes támogatás, és a pozitívan vagy negatívan diszkriminatív személyes élményeik között. Mindent egybevetve megállapítható, hogy jelentős eltérés van a bécsi és a burgenlandi adatközlők között, hiszen az adatok arra utalnak, hogy a burgenlandiak jobban ismerik a jogukat, és több tapasztalatuk van azok gyakorlati megvalósításában.

3.3.4 Többszínű nyelvhasználati minták

Az adatközlők önértékelt nyelvi kompetenciáit és a nyelvhasználati mintákat figyelembe véve úgy tűnik, hogy az ausztriai magyarok a helyzettől és szinttől függően eltérő többszínű nyelvhasználati mintákat követnek. Annak ellenére, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége a magyart adta meg anyanyelveként (lásd a 3.3.1.1 fejezetet, csupán tízből egy vallotta magát kétnyelvűnek), rendkívül jó német nyelvi kompetenciával rendelkeznek. Az adatközlők angol nyelvtudása különböző szinteknek felel meg, az aktív és passzív nyelvhasználatban egyaránt. Mindemellett többen adtak meg egyéb (idegen) nyelveket.

Az adatok szinte egyértelműen azt mutatják, hogy a hivatalos kommunikációban, illetve egyéb nyilvános színtereken kevés lehetőség adódik a németen kívül más nyelv(ek) használatára. Ebből kifolyólag, amíg a német az írott kommunikációban és a nyilvános színtereken dominál, a magyar nyelvet inkább a privát színtereken, illetve szóban használják. Ennek ellenére a magyar ajkú lakosság minden alkalmat megragad a magyar nyelv használatára, és igyekszik a nyelvet más beszélőkkel használni. A megkérdezettek mind rendkívül pozitívan állnak a többszínűséghez. Az többszínű kompetenciát előnynek tekintik, hiszen az egyén személyes sokoldalúságához járul hozzá.

A magyar és a német nyelvhasználat részben fedi egymást, viszont ez semmiképp sem jelenti azt, hogy az egyik nyelv használata megakadályozná a másikat. Éppen ellenkezőleg.

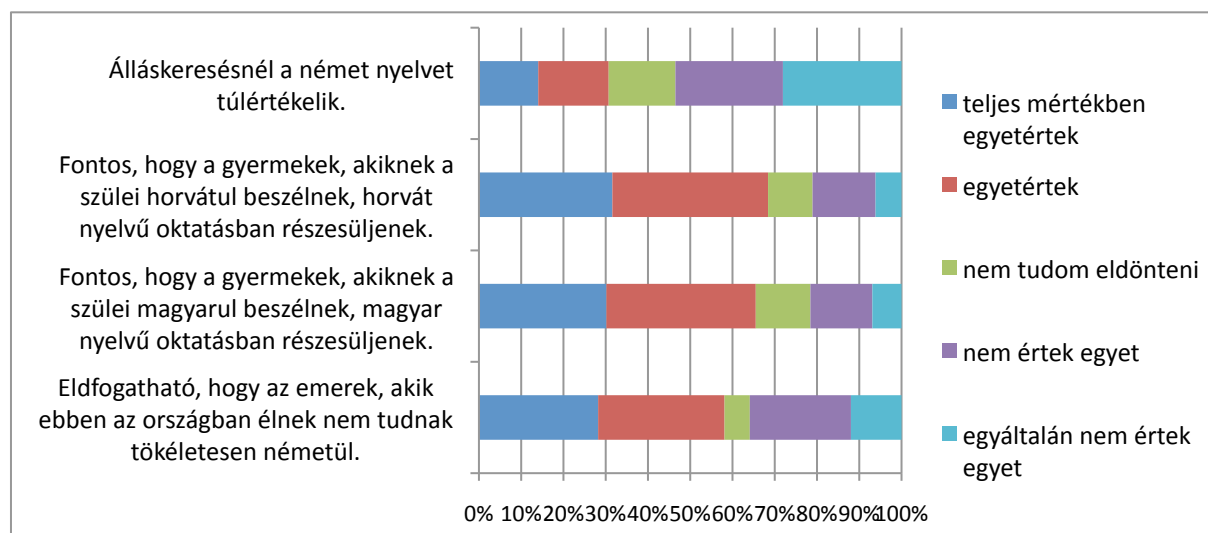
Mindemellett azt is figyelembe kell venni, hogy a nyelvhasználat, melyről az adatközlők beszámoltak, személyes véleményükön és a helyzet általuk való megélésén alapul. A többnyelvű nyelvhasználat esetében a gyakorlatban nem az számít, melyik nyelvet használják gyakrabban, vagy melyik nyelv gyakoribb az egyes színtereken. A többnyelvű nyelvhasználat esetében a legfontosabb az a kérdés, hogy a beszélők melyik nyelvet használják az egyes összefüggésekben és az egyes beszédpartnerekkel.

3.3.4.1 A többségi adatközlők attitűdje

A kontrollcsoport válaszai és megjegyzései semmilyen jellegű ellenséges magatartásra nem utalnak a magyarok vagy a magyar nyelv iránt. A megkérdezettek véleménye vagy semleges, vagy mérsékelt pozitív a magyarokkal való szociális interakcióról és a magyarokról általában.

Ezzel szemben a célcsoport, vagyis a magyarul beszélők csoportja több esetben számolt be negatív élményekről, olyan esetekről, amikor a magyar nyelv használata nem volt megengedett vagy elfogadott (tanárok vagy egynyelvű élettársak, illetve családtagok részéről). A kérdőívben szereplő megjegyzések és az interjúk is azt bizonyítják, hogy számos Ausztiában élő magyar került már olyan helyzetbe, melyben valamilyen módon negatívan reagáltak a magyar nyelv használatára. Ahogyan azonban megállapítható, itt nem a magyarokról, vagy kifejezetten a magyar nyelvről van szó. Az ellenséges hozzáállás inkább általánosan a „külföldiek” vagy bevándorlók felé irányul. Nagy valószínűséggel ezek miatt az attitűdök miatt kívánnak az Ausztriába érkező magyarok gyorsan beilleszkedni, németül tanulni, és minden áron elkerülni, hogy „külföldinek” vagy „idegennek” bélyegezzék meg őket. Emellett a magyarok nem szeretnének udvariatlanok lenni azzal, hogy olyan nyelven társalognak, amit mások nem értenek.

A kontrollcsoport nagyrészt pozitívan áll a többnyelvű nyelvhasználatához. Ahogyan a célcsoport tagjai, a német nyelvtudás a kontrollcsoport megkérdezettjei szerint is döntő fontosságú a munkaerőpiacon. Az alábbi ábra összegzi a kontrollcsoport megkérdezettjei által adott válaszokat.

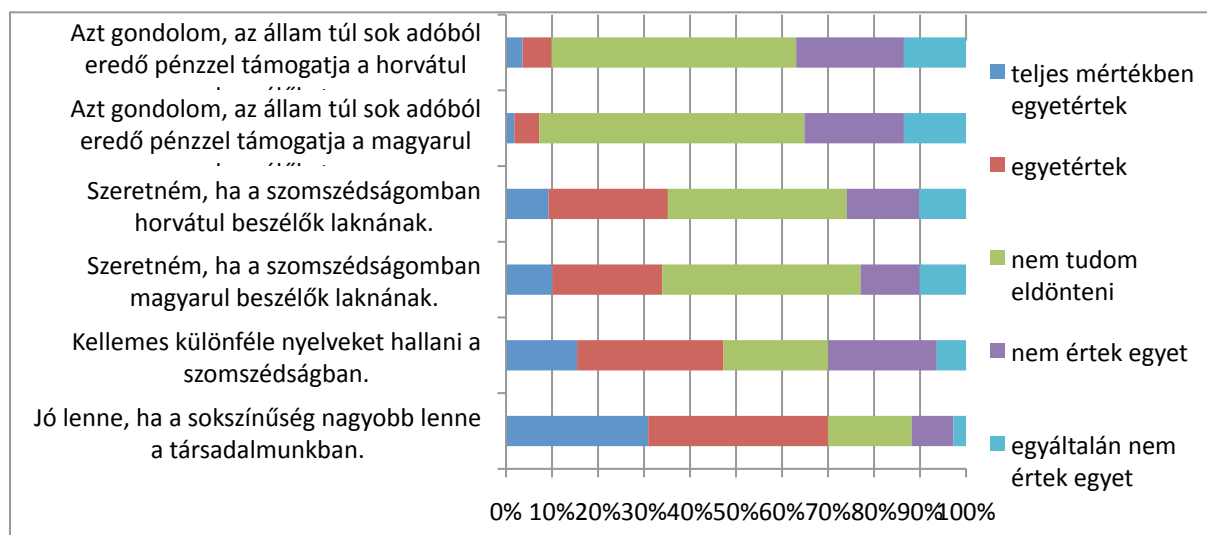

29. Ábra: Kontrollcsoport válaszai a nyelvhasználatról

A kontrollcsoport megkérdezettjeinek túlnyomó többsége (90%) azt állította, nem tud a magyarul, horvátul vagy németül beszélőket kinézetük alapján megkülönböztetni. Ennek ellenére az adatközlők megjegyzési arra engednek következtetni, hogy mégis rendelkeznek bizonyos előítéletekkel. Egyesek szerint például a magyarul és horvátul beszélő egyének „külföldi kinézetűek”. Mások megjegyezték: a magyarokat az akcentusukról, a német névelők keveréséről és a sötétebb bőrszínről lehet felismerni. Az adatközlők szerint horvátul beszélőket ezzel szemben a kemény kiejtésükről és a világosabb vagy sötétebb bőrszínről lehet felismerni. Véleményük szerint a németül beszélők bőrszíne világosabb.

A nyelvtanulásról eltérő véleménnyel voltak az adatközlők. A kontrollcsoport közel fele vélte úgy, hogy egyes nyelveket könnyebb megtanulni, 45%-uk volt ellenkező véleménnyel. Itt a megkérdezettek az angolt, az olaszt, a spanyolt, a franciát, a hollandot és a svédet említették. Érdekes módon az eszperantó is helyet kapott a listán. A megkérdezettek 37%-a gondolta azt, hogy a magyar nyelvet különösen nehéz megtanulni. Emellett a finn, a horvát, a kínai és a japán nyelvet gondolták nehéznek.

Ami a társadalom sokszínűségét illeti, a kontrollcsoport megkérdezettei pozitív véleménnyel vannak, viszont egyértelműen nem szeretnék, ha ezzel saját környezetükben kellene együtt élniük. A megkérdezettek csupán egyharmada örülne, ha egy magyarul beszélő egyén költözne a szomszédságába, 43%-uk semleges választ adott, míg 23%-uk ellene volt. Mindez arra utal, hogy az osztrákok leginkább közömbösek a magyarokkal szemben. Az ide vonatkozó kérdésekre adott válaszok részletes megoszlását az alábbi ábra mutatja.

30. Ábra: A kontrollcsoport véleménye a társadalmi sokszínűségről

3.3.5 Törvényhozás

Nagy általánosságban a célcsoport és a kontrollcsoport megkérdezettjei egyaránt közömbösek a törvényhozással szemben. Az adatközlők keveset tudtak arról is, milyen kihatással vannak a jogszabályok a nyelvek fenntartására és megőrzésére. Emellett úgy tűnt, nem tudnak egyértelműen különbséget tenni a törvényhozás, más intézményes struktúrák, a politika és a társadalmi gyakorlatok között. Ahogyan azt előzőleg is említettük, ebből a szempontból jelentős különbség van a burgenlandi és a bécsi adatközlők között. A válaszokból úgy tűnt, hogy a burgenlandi magyarok jobban ismerik a jogait, valamint tudatosabbak a törvényhozással kapcsolatban, jobban ismerik a jogszabályok hatását, illetve tudnak az intézményes támogatási formákról. A két régió közötti jogi különbség egyértelmű: Burgenlandban a magyar nyelvű oktatás és a magyar nyelv hivatalos szervekkel való használata törvényileg szabályozott, míg Bécsben nem léteznek ehhez hasonló jogok.

3.3.5.1 A nyelvhasználat jogi támogatása és megakadályozása

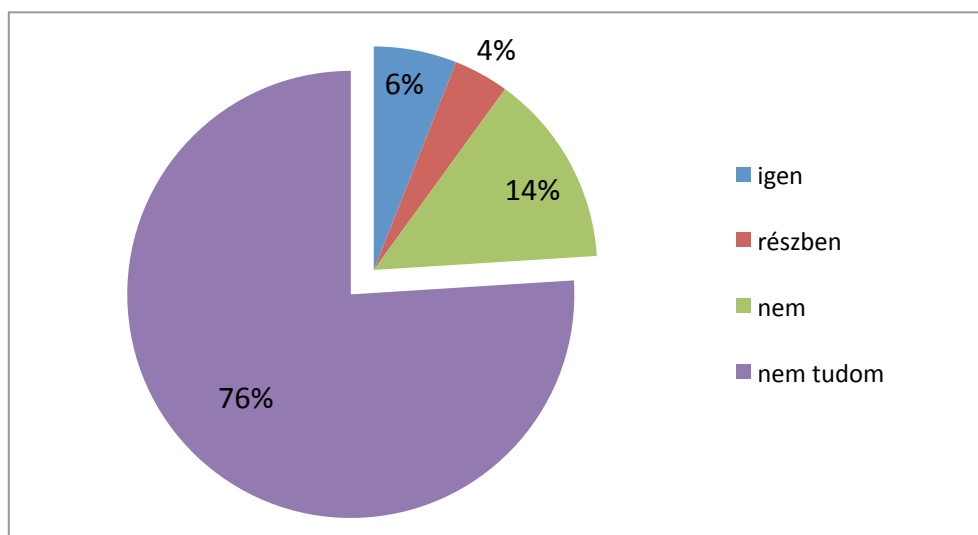
Arra a kérdésre, hogy az osztrák törvényhozás támogatja-e a magyar nyelv használatát, a megkérdezettek a magyar nyelvű médiát, a kultúregyletek aktivitásait és támogatását említették meg. Ez szintén azt mutatja, hogy az adatközlők nagy része nem tud különbséget tenni az eltérő intézményes formák és a törvényhozás között. Ezzel szemben mások az oktatás, a többnyelvű óvodák és a magyar mint választott tárgy tanulásának lehetőségét említették példaként. Megint mások a magyar nyelv támogatásának hiányára hívták fel a figyelmet. A létező támogatást „minimálisnak” vagy „nem megfelelőnek” látják. Néhány adatközlő a magyar nyelv használatának csekély lehetőségét is megemlítette. Mindennek ellenére csak kevesen látják úgy, hogy Ausztriában a magyar nyelv használatát bármilyen módon is gátolnák.

Összességében a válaszok és a megjegyzések arra engednek következtetni, hogy a törvényhozás kevesek számára ismert, illetve csak kevesen foglalkoznak a témával. Ennek

ellenére mindkét megkérdezett csoport úgy gondolta, hogy létezik valamilyen „kisebbségi törvény” vagy nemzetközi egyezmény a kisebbségek védelmére. Sokak beszámoltak olyan egyéni tapasztalatokról is, melyek azt bizonyítják, hogy a törvényhozás nem mindig működik a gyakorlatban (például, annak ellenére, hogy a Burgenlandban élő magyarok jogosultak magyar nyelvű ügyfélszolgálatra a helyi hivatalokban, ez sokszor nem valósul meg, mert nincsenek magyarul beszélő hivatalnokok).

3.3.5.2 Jogi szövegek hozzáférhetősége

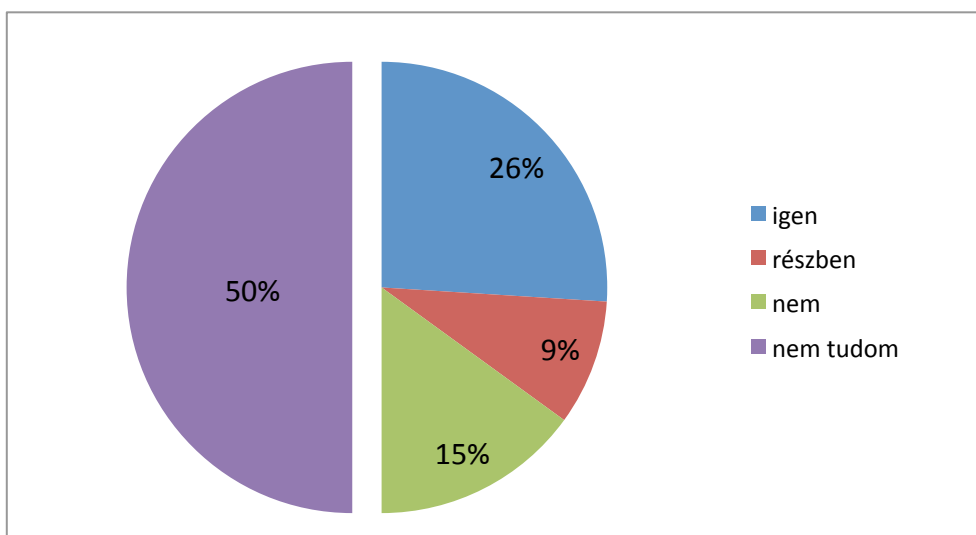
Úgy tűnik, az adatközlőket nem érdekli, hogy az ország törvényei magyar nyelven hozzáférhetőek-e. A megkérdezettek háromnegyede (76%) nem tudta megmondani, hogy a német nyelvű törvények olvashatóak-e magyarul is. Ez arra is utal, hogy a magyar nyelvűeknek nem okoz gondot a törvényeket eredeti formájukban olvasni és értelmezni.

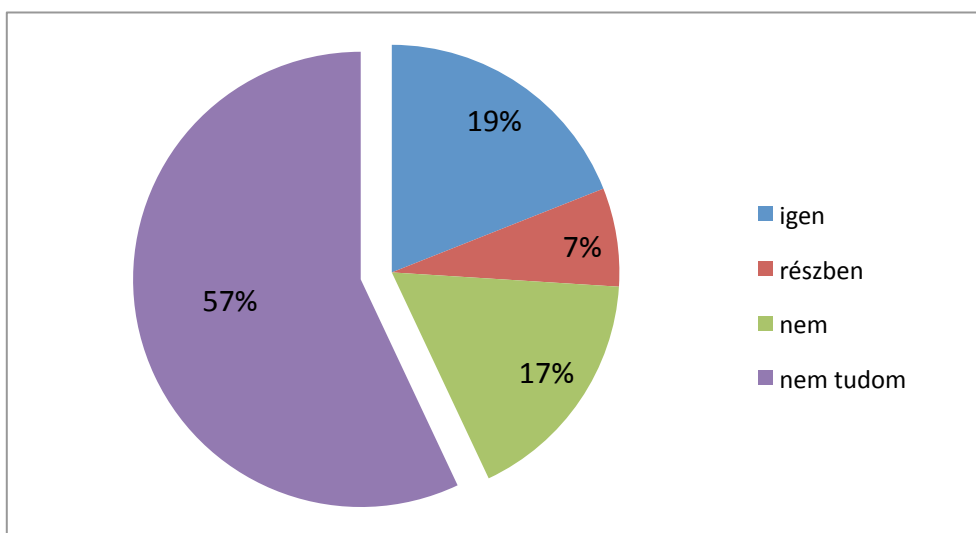
31. Ábra: Léteznek az ország törvényei magyar nyelven is?

3.3.5.3 Törvényhozás az oktatásban

Az adatközlőket arról is megkérdeztük, létezik-e az osztrák törvényhozásban olyan jogszabály, mely a magyar nyelv tanítását, illetve a magyar nyelvről való oktatást szabályozza. Amint azt a 1.3. fejezetben már említettük, Burgenlandban létezik anyanyelvű oktatás, így a magyar kisebbségnek is. A szövetségi tartomány szintjén a magyart mint „második modern idegen nyelvet” lehet az iskolában felvenni. Ahogyan azt a következő ábra is mutatja, a megkérdezettek fele nem tudja, létezik-e a nyelvoktatást érintő törvények. Az adatközlők másik felének véleménye megoszlott az „igen”, „nem” és a „részben” válaszlehetőségek között.

32. Ábra: Létezik olyan jogszabály, amely a magyar nyelven történő oktatást szabályozza az iskolákban?

33. Ábra: Létezik olyan jogszabály, amely azt szabályozza az iskolákban, hogy a magyar nyelvről mit kell tanítani?

A kérdéshez fűzött megjegyzések meglepően sok esetben utalnak bizonytalanságra, vagy mutatnak rá hibás információra. Az első kérdés a magyar nyelvű, illetve anyanyelvű oktatásról kérdezte az adatközlőket, míg a második a magyar nyelven tanított tantárgyakról. Elképzelhető, hogy a megkérdezettek nem tudtak különbséget tenni a két kérdés között, ami magyarázatot adna a nagyarányú „nem tudom” válaszra.

3.3.6 Média

3.3.6.1 Média- és kultúrtermékek konzumációja

A magyar nyelvű médiatermékek, melyek Ausztriában egyébként is nehezen elérhetőek, a domináns német nyelvű termékek mellett csupán másodikkak a rangsorban. A megkérdezettek számára a magyar nyelvű média Ausztriában a Magyarországon és a Magyarországnak termelt médiatermékeket jelenti. Az írott és audiovizuális (rádió, televízió,

filmek, zene) médiatermékek területén a német nyelv egyaránt domináns, hisz az adatközlők túlnyomó többsége német nyelvű lapokat olvas, illetve műsorokat követ. A megkérdezettek csupán nagyon kis százaléka fogyaszt magyar nyelvű médiatermékeket, és azt is kizárólag az anyaországgal való kapcsolat ápolása érdekében teszi. Ez nem csupán a nyelv megőrzését szolgálja, hanem egyben a származási országgal való kapcsolat fenntartásának szándékát is mutatja.

Az eredmények azt is mutatják, hogy a magyarországi média az Ausztriában élő magyarok számára csak nehezen elérhető. Talán ez is oka annak, hogy a megkérdezettek többsége német nyelvű napilapokat olvas, és csak 20%-uk olvas rendszeresen magyar nyelvű lapokat. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez kizárólag a magyar nyelvű média nehéz elérhetőségéből fakad, és nem a megkérdezettek hiányos vagy gyenge nyelvi kompetenciáiból. Szintén fontos megjegyezni, hogy Ausztriában nincsenek magyar nyelvű újságok, magazinok vagy napilapok, csupán hírlapok vagy értesítések.

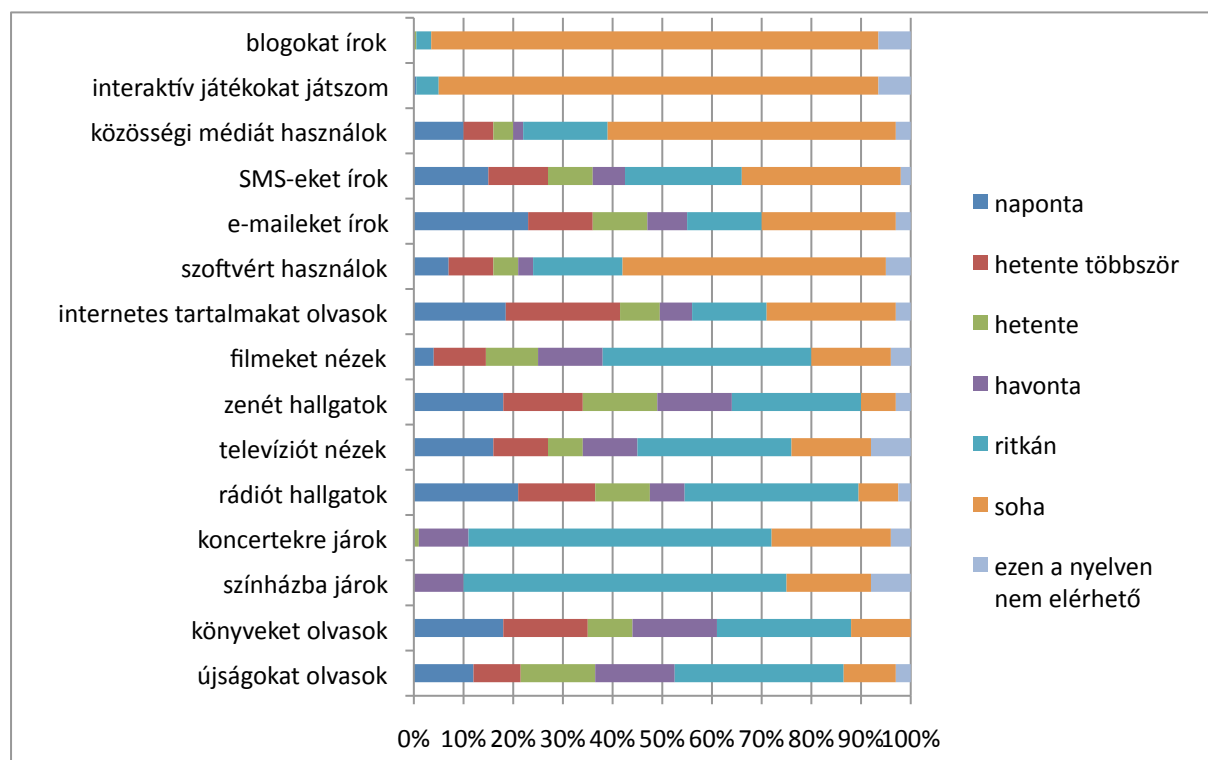
A megkérdezettek többsége az audiovizuális média esetében is főleg német nyelvű termékeket fogyaszt. Magyar nyelvű audiovizuális médiát egy csekély kisebbség követ. Ausztriában nincs magyar nyelvű rádió- vagy televízióadó, de technikailag lehetséges magyar adókat követni (kevesen állították, hogy ezek a médiaformák nem elérhetők Ausztriában).

Érdekes, hogy magyar ajkúak gyakrabban néznek német nyelvű filmeket vagy hallgatnak német nyelvű zenét, mint a kontrollcsoport megkérdezettjei. Az eredmény elképzelhetően az egyenlőtlen kor szerinti megoszlásra vezethető vissza a két csoportban. A célcsoport adatközlői inkább az idősebb korosztályhoz tartoztak, míg a kontrollcsoport a korosztály szempontjából sokkal kevertebb volt, így lehetséges, hogy a kontrollcsoport fiatalabb egyénei több angol nyelvű filmet néznek.

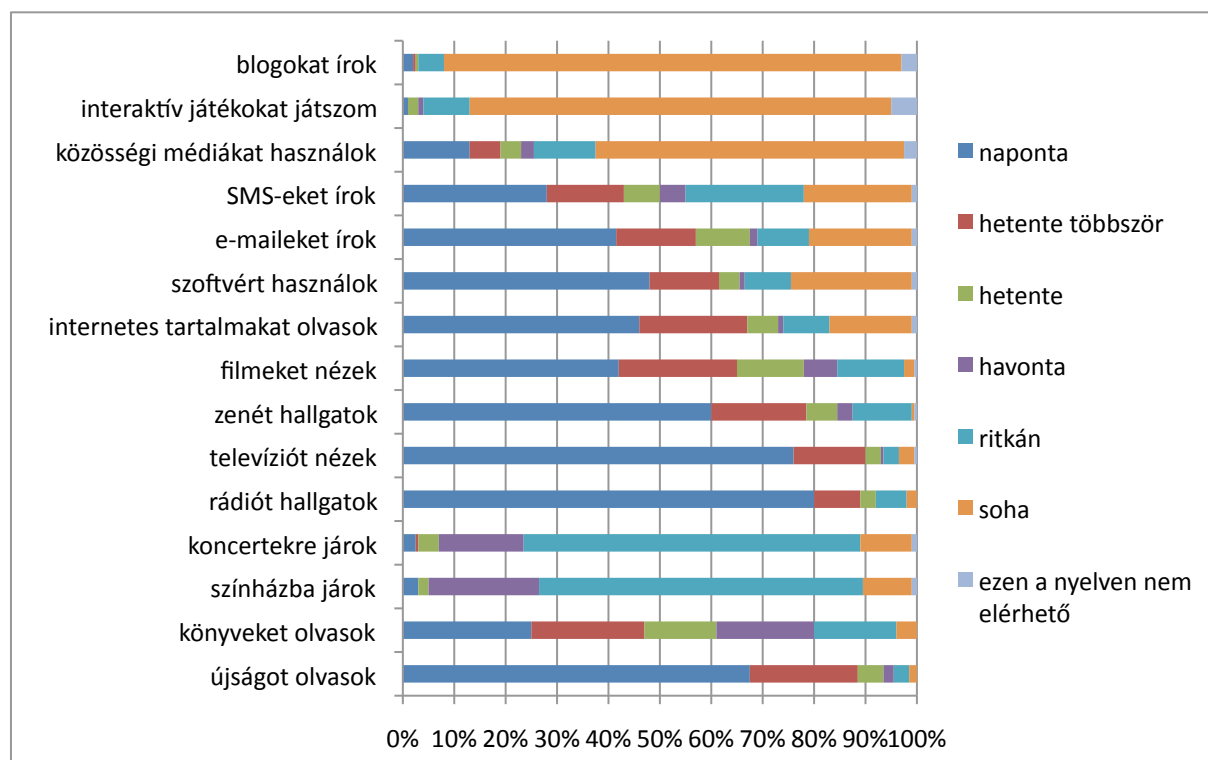
A magyar nyelvű internetes tartalmak könnyebben elérhetők az ausztriai magyarok számára, mint a tradicionális nyomtatott médiatermékek. A megkérdezettek közel fele használ magyar nyelvű webtartalmakat legalább egyszer hetente, míg az adatközlők közel háromnegyede teszi ezt német tartalmakkal ugyanilyen gyakorisággal. A megkérdezettek egynegyede sohasem használ magyar nyelvű webrartalmakat, viszont elképzelhető, hogy ez a csoport egyáltalán nem használ internetet.

Az elektronikus kommunikációval kapcsolatos kérdések a megkérdezettek csupán egy része számára tűnnek relevánsnak. Az adatközlők 27%-a például soha nem ír e-mailt. Ezzel szemben 50%-uk hetente folytat e-mailes kommunikációt magyar nyelven. A megkérdezettek valamivel több mint egyharmada ír heti rendszerességgel szöveges üzenetet (SMS) magyar nyelven. A német nyelvű kommunikáció ezen a téren is egyértelműen domináns, hiszen a megkérdezettek nagyobb százaléka főként német nyelven ír e-mailt vagy szöveges üzenetet. Ebben az összefüggésben is fontos megjegyezni, hogy a kor szerinti megoszlás erősen kihat az eredményekre. Az idősebb korosztályok esetében egyértelműnek tűnik, hogy azok az egyének, akik nem folytatnak e-mailes kommunikációt magyarul, azt más nyelven sem teszik.

Az elektronikus média használói és nem használói közötti éles határ még egyértelműbbé válik a közösségi médiával kapcsolatos kérdések esetében. Míg a megkérdezettek 20%-a magyarul, 23%-a pedig németül használja ezeket a hálózatokat hetente legalább egyszer, addig közel 60%-uk soha nem használt ilyen médiát, sem magyarul, sem pedig németül. A megkérdezettek túlnyomó többsége nem játszik semmilyen interaktív játékot, és az adatközlőknek csak egy nagyon kis százaléka ír blogot. A célcsoport megkérdezettjei tradicionális kulturális rendezvényeket (színház és koncert) szinte alig látogatnak, ami szinte teljesen megegyezik a kontrollcsoport eredményeivel. A válaszok részletes megoszlását az alábbi ábra foglalja össze.

34. Ábra: Magyar nyelvű médiatermékek fogyasztása

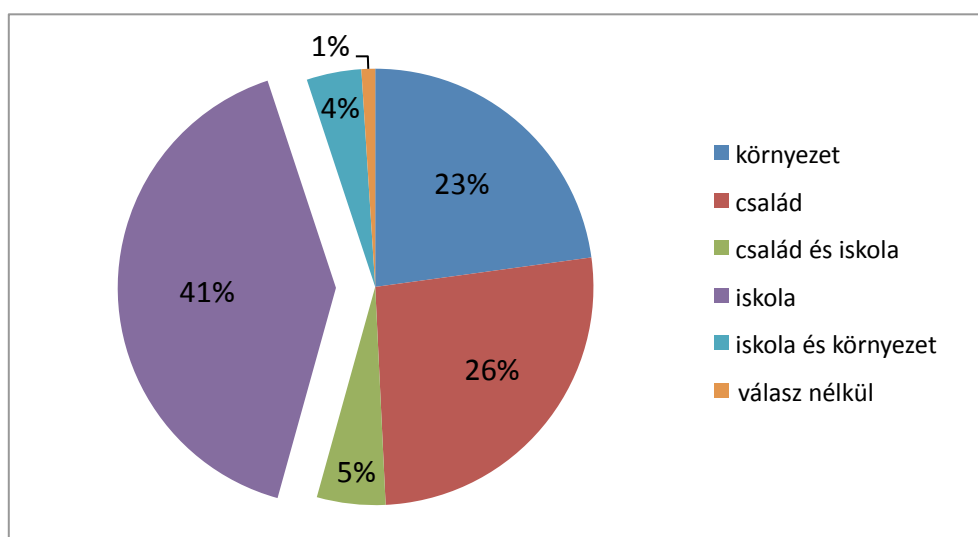
35. Ábra: Német nyelvű médiatermékek fogyasztása

3.3.7 Oktatás

3.3.7.1 Nyelvelsajátítás/nyelvtanulás

A legtöbben (90%) a családon belül sajátították el a magyar nyelvet, a szülőktől, gyakran az édesanyától, a családtól, és esetenként a nagyszülőktől. Csak 2,5%-uk tanulta meg a magyar nyelvet az iskolában vagy nyelvtanfolyamokon. 6,5%-uk adta meg mindkét színhelyet: az otthont és a formális oktatást is.²³

²³ A magyarul feltett kérdés „Hol és kitől tanult meg először magyarul?” egyértelműen az első nyelvkontaktusra kérdezett rá, így a legtöbben a családon kívül nem adtak meg egyéb forrást.

36. Ábra: A német nyelv elsajátításának szinterei

A személyes (családi) háttértől függően a megkérdezettek különböző körülmények között és eltérő életszakaszokban tanultak meg németül. Az adatközlők 26%-a gyermekkorában a családon belül tanulta meg a németet, további 23%-uk Ausztriába érzésük után a német nyelvű környezettől, míg 41%-uk valamilyen formális oktatás során sajátította el a nyelvet. Az utóbbi esetben iskolákról, óvodákról vagy valamilyen nyelvtanfolyamról van szó.

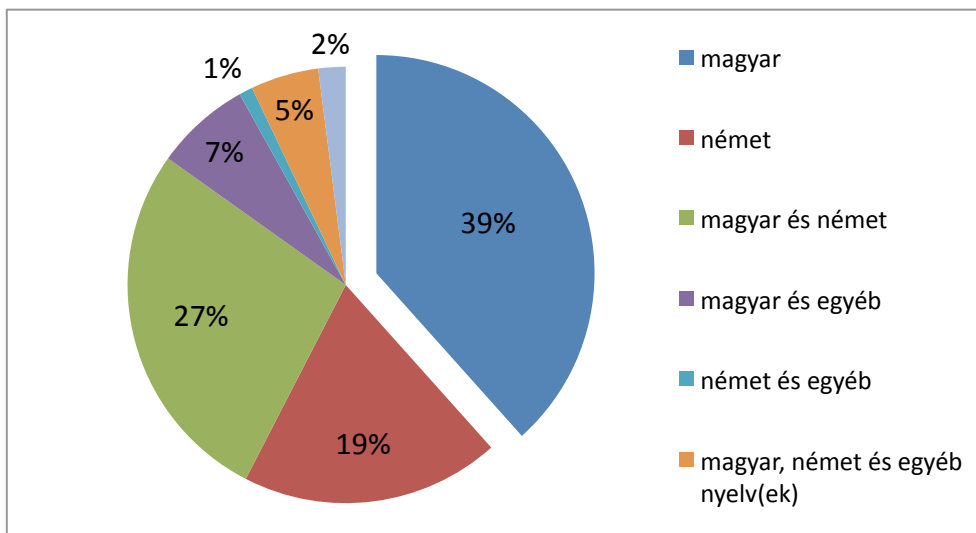
3.3.7.2 Az oktatás nyelve

A célcsoport megkérdezetteit két nagyobb csoportba tudjuk osztani annak alapján, milyen nyelvű oktatásban részesültek. A Magyarországon született és később Ausztriában letelepedett ún. első generációs magyar bevándorlók magyar nyelvű iskolákba jártak, míg az Ausztriában született magyarok nem részesültek ilyen oktatásban, így a nyelvet leginkább otthon, formáságtól mentes környezetben sajátították el. Amint azt az előzőekben már említettük, az osztrák oktatási rendszerben a magyarnak meglehetősen marginális szerepe van, így kevesen részesülnek magyar nyelvoktatásban. Az Ausztriában született Bécsi Egyetemen tanuló magyar ajkú egyetemisták közül szinte senki sem részesült formális magyaroktatásban (Csire 2008: 142).

A megkérdezettek 40%-a magyar iskolába járt. Ezek az egyének tartoznak az imént megnevezett első csoportba. Ezzel szemben közel 20%-uk német nyelvű oktatásban vett részt, míg 2%-uk valamilyen más nyelven folytatta tanulmányait (angol, orosz, norvég, illetve szlovák nyelven). A többi adatközlő eltérő nyelvkombinációkat adott meg, a legtöbb esetben mégis a magyar és a német valamilyen variációja dominál, ami sok esetben az iskolás évek során történt bevándorlásra utal.

Mindent összegezve: a megkérdezettek közel 80%-a részesült legalább részben magyar nyelvű oktatásban. Ez az eredmény a bevándorlók magas százalékát tükrözi (lásd a 3.3.1.1 fejezetet), és egyben az önértékelt nyelvi kompetenciák (lásd a 3.3.1.3 fejezetet) magas értékeit is alátámasztja.

Fontos megjegyezni, hogy a kérdőívben feltett kérdések némi félreértést okoztak az adatközlők számára, hiszen nem volt számukra világos a magyar nyelven történő és a magyar nyelvről szóló oktatás közötti különbség, aminek eredményeként esetenként például a latint vagy a franciát adták meg az oktatás nyelveként, holott ezeket csupán idegen nyelvként tanulták az iskolában.

37. Ábra: Az oktatás nyelve az iskolában

A többség részben magyar iskolába járt, így ezáltal anyanyelvű oktatásban is részesült. 71%-uk tanult magyarul ausztriai általános iskolában (*Volksschule*), 64%-uk részesült magyar nyelvoktatásban a középiskolában (*Mittelschule*), míg a megkérdezettek 41%-a tanult magyarul valamilyen iskola előtti intézményben.

4 Esetspecifikus nyelvi vitalitást mérő barométer

Az ELDIA projekt végterméke, melyet az esetspecifikus riportok és analízisek alapján dolgozunk ki, a az EuLaViBar nyelvi vitalitást mérő barométer (*European Language Vitality Barometer*). Minden esettanulmány eredményeit egy radar formájú ábrában foglalunk össze. A barométer ötlete és kivitelezése, valamint a radar formájú ábra az ELDIA konzorcium számos tagja által folytatott megbeszélések, az általuk végzett munka és erőfeszítéseik eredménye. A barométer ötlete Jarmo Lainiótól, a radar formájú összegzés ötlete és előzetes vázlata pedig Sia Spiliopoulou Åkermarktól származik. A radar mai formája, különösképpen a kérdőív kérdéseinek besorolás, legnagyobb részt az Anneli Sarhimaa és Eva Kühhirt által kidolgozott adatelemzésen alapul. A kérdőívek eredményei alapján a Kari Djerf és Eva Kühhirt által kidolgozott radar az ausztriai magyarok nyelvi vitalitását mutatja a következő négy fókuszterületen: **kapacitás** (capacity), **lehetőség** (opportunity), **akarat** (desire), és **nyelvi termékek** (language products) (részletes leírás a 2.6.3. fejezetben található). A kérdőív minden releváns kérdését egy vagy több fókuszterülethez és dimenzióhoz rendeltük, és a válaszokat egy 0-tól 4-ig terjedő skálán pontoztuk. A pontértékeket a következő módon definiáltuk:

- 0 **A nyelvmegtartás súlyosan és kritikusan veszélyeztetve van.** A nyelvre „emlékeznek” ugyan, de a spontán és aktív kommunikációban nem használják. Intézményesen sem használatát, sem átadását nem védik, nem támogatják. A gyermekeket és a fiatalokat nem bátorítják a nyelv megtanulására vagy annak használatára.
→ Sürgős és hatékony revitalizációs intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a nyelv teljes kihalása megelőzhető legyen, illetve a nyelv visszakerüljön a használatba.
- 1 **A nyelvmegtartás erőteljesen veszélyeztetve van.** A nyelvet használják ugyan az aktív kommunikációban – legalábbis bizonyos kontextusokban –, de olyan súlyos gondok merülnek fel a használatkor, támogatásakor és/vagy átadása során, hogy az előrelátható jövőben várható a nyelvhasználat megszűnése.
→ Azonnali, hatékony intézkedések és revitalizáció szükséges a nyelv és a nyelvmegtartás támogatására és előmozdítására.
- 2 **A nyelvmegtartás fenyegetett helyzetű.** A nyelv használata és átadása visszaszorulóban vagy megszűnőben van, legalábbis bizonyos kontextusokban vagy egyes beszélőközösségekben. Amennyiben ez a tendencia tovább folytatódik, az a nyelv teljes eltűnéséhez vezethet a távolabbi jövőben.
→ Hatékony intézkedések szükségesek a nyelv használatának és átadásának ösztönzésére.

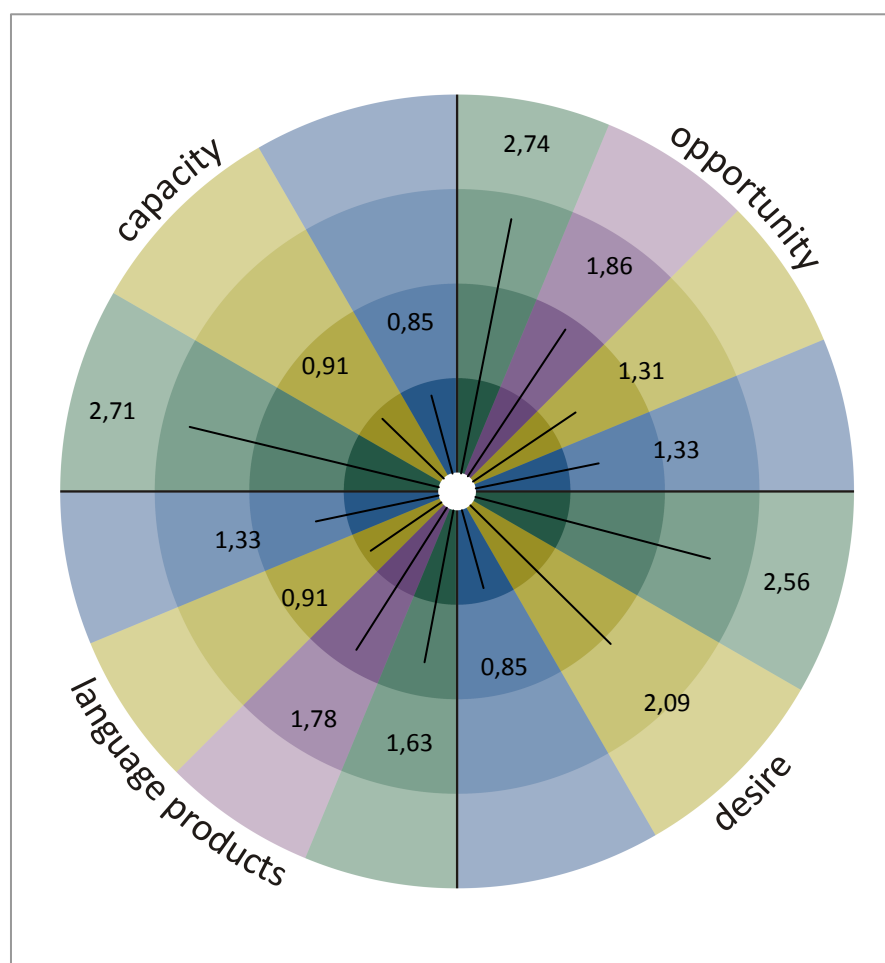
- 3 **A nyelvmegtartás bizonyos mértékig biztosítva van.** A nyelvet intézményesen támogatják és számos kontextusban és funkcióban használják (a legalapvetőbb – családi – szintén kívül is). Gyakran átadják a következő generációnak, és úgy tűnik, hogy a legtöbb nyelvhasználónak megvan mind az akarata, mind a képessége arra, hogy fejlessze a többnyelvűség fenntartható struktúráit.

→ A nyelvmerőrzést támogató intézkedések sikeresnek tűnnek; fenntartásuk és folytatásuk szükséges.

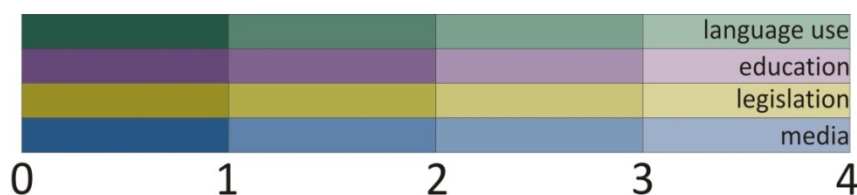
- 4 **A nyelv fenntartható ebben a pillanatban.** A nyelvet sokféle kontextusban használják és támogatják. Nem tűnik fenyegetett helyzetűnek: semmi sem utal arra, hogy (jelentős számú) beszélő felhagy a nyelv használatával és azzal, hogy átadja azt a következő generációknak, amíg a nyelv társadalmi és intézményes támogatása a jelenlegi szinten marad.

→ Hosszú távon azonban szükséges a nyelv ellenőrzése és támogatása.

A fentiek alapján az ausztriai magyarok esettanulmányát a következő radar foglalja össze.

nyelvhasználat
oktatás
jogszabályzás
média

38. Ábra: Radarértékek: az ausztriai magyarok nyelvi vitalitásának összefoglalása a kérdőívek eredményei alapján

Az egyes dimenziókat eltérő színekkel jelöltük, ahogy azt a jelmagyarázat is mutatja. A színek világosabb, illetve sötétebb árnyalata a nyelvi vitalitás különböző fokozatait jelzi: a világosabb árnyalat felel meg az erősebb vitalitásnak. A kapacitás (capacity) és akarás (willingness) fókuszterületein kihagytuk az oktatást (education) a variánsok közül.

Kapacitás (Capacity)

A kapacitás fókuszterülete különböző értékeket mutat a nyelvhasználat (középérték: 2,71), a jogszabályzás (középérték: 0,91) és a média (középérték: 0,85) dimenzióiban. Ennél a fókuszterületnél a következő kérdéssorokat vettük figyelembe: anyanyelv, generáción belüli és generációk közötti nyelvhasználat, önértékelt nyelvi kompetenciák és a magyar nyelv használata az egyes szintereken (privát és nyilvános szinterek). Ide tartozott még a szülők támogatása (támogatják-e a szülők a magyar nyelv használatát és elsajátítását), a jogszabályok elérhetősége magyarul, a magyar nyelv használhatósága eltérő helyzetekben, a médiafogyasztás és a média aktív használata.

A **nyelvhasználat** pozitív értékei valószínűleg annak tudhatók be, hogy a megkérdezettek legnagyobb részt első generációs bevándorlók, így a magyart magyar nyelvű környezetben sajátították el, szorosan kapcsolódnak anyanyelvükhöz, és teljesen megbíznak nyelvi készségeikben. Amennyiben a második generációs bevándorlók, illetve a burgenlandi magyarok eredményeit külön számítanánk ki, az eredmények valószínűleg teljesen mást mutatnának.

A **jogszabályozás** alacsony eredményei a magyar nyelvű jogszabályok csekély mennyiségére mutatnak, illetve az adatközlők közömbösségét és érdektelenségét tükrözik (lásd a 3.3.5. fejezetet). A magyar nyelvű média- és kultúrtermékek alacsony pontszáma részben a számítási technikák és a kérdőív szerkezetének tudhatóak be. A magyar nyelvű média- és kultúrtermékek fogyasztásának középértéke sokkal magasabb volt (1,33), mint ugyanezen termékek aktív termeléséé (0,44) (az utóbbi például színházi előadásra vagy irodalmi szövegek írására vonatkozott). Emellett az utóbbi esetben alig található eltérés a magyar és a német nyelvű médiatermékek előállításában, vagyis: a legtöbben nem írnak irodalmi szövegeket vagy készítenek hasonló kulturális anyagokat. Mindezt összefoglalva: nem minden nyelvhasználati terület egyaránt fontos az egyes nyelvhasználóknak, és egyáltalában nem azonos mértékben fontos a nyelvmegőrzés szempontjából, ami egyben azt jelenti, hogy egy mechanikusan kiszámított átlagérték eltorzítja a képet.

Mindemellett a média kifejezetten alacsony értékei a kapacitás fókuszterületen belül szintén eltorzítja a mintát. Egy kérdés az internet alapú közösségi médiára, interaktív játékokra és blogok írására kérdez rá. A mintavételi lehetőségeinkből kifolyólag adatközlőink nagyrészt az idősebb korosztályhoz tartoznak, és ez a korosztály nagy általánosságban kevesebbet használ újabb elektronikus médiaformákat. Ahogyan arra már előzőleg is utaltunk, nincs jelentős különbség a magyar és a német nyelvű elektronikus média használatában: azok, akik nem élnek ezekkel a lehetőségekkel magyarul, azt németül vagy más nyelven sem teszik.

Egy olyan minta, melyben több fiatal adatközlő szerepel, más eredményeket adott volna. Azonban az alacsony értékek részben valóban tükrözik az ausztriai helyzetet, mégpedig kifejezetten a tradicionális média (újság, televízió és radio) esetében. A magyar nyelv gyenge jelenléte a médiában a helyi magyar média hiányának eredménye: Ausztriában nem jelennek meg magyar nyelvű napi- vagy hetilapok, és a magyar nyelvű televíziós vagy rádiós adások is rendkívül ritkák.

Lehetőség (Opportunity)

A lehetőség fókuszterülete a nyelvhasználat (középérték 2,74), az oktatás (középérték 1,86), a jogszabályozás (középérték 1,31) és a média (középérték 1,33) dimenzióit foglalja magába. A következő kérdéssorokat vettük figyelembe az értékek kiszámításánál: nyelvelsajátítás (a magyar és a német nyelv elsajátítása), a nyelvhasználat jogi támogatása vagy megakadályozása, az oktatás nyelve(i), nyelvtervezés és intézményes támogatás, valamint a magyar nyelvhasználat lehetőségei az egyes szintereken.

Ahogy a kapacitás esetében is, a legmagasabb értékek a **nyelvhasználat** dimenziójában találhatók. Itt néhány kérdés egyértelműen pozitív eredményeket adott, például sokan ismertek olyan intézményeket, amelyek a magyar nyelvet támogatják (középérték 3,86), illetve csak nagyon kevesen emlékeztek olyan helyzetekre gyermekkorukból, amelyekben a magyar nyelv használata nem volt megengedett (3,66). Ez utóbbi azonban egyértelműen annak tudható be, hogy a megkérdezettek nagy része Magyarországon nőtt fel. Ezt a pozitív eredményt azonban negatívan befolyásolta az a kérdés, ami a nyilvános szinterek korlátozott nyelvhasználati lehetőségeire mutat rá (középérték: 1,22). Az **oktatás** középértéke négy kérdésen alapult. A pontszám meglepően alacsony, figyelembe véve, hogy a megkérdezettek több mint háromnegyede részesült valamilyen magyar nyelvű oktatásban (lásd a 37. ábrát a 3.3.7.1 fejezetben). Egyértelmű, hogy az eredményeket a bevándorlás befolyásolta, hiszen az adatközlők egynegyede részben magyar, részben német nyelvű oktatásban részesült (sokan iskolás éveik során érkeztek Ausztriába). Mindenesetre az eredményeket nagyban eltorzítja a nem megválaszolt kérdések magas aránya, és az egyértelmű félreértések a kérdések megválaszolásában. Ahogy azt a 3.3.7. fejezetben részleteztük, a megkérdezettek nem tudtak különbséget tenni az oktatás nyelve és az oktatott nyelv között. A **jogszabályozás** eredményei a magyar nyelv használatának csekély lehetőségeit mutatják. A középérték, melyet öt kérdésből számítottunk ki, csupán 1,31 pont. Az egyes kérdések értéke 0,91 és 2,41 pont között mozog. Csupán egy kérdés volt jelentősen magasabb,

mégpedig az, amely arra kérdezett rá, hogy vannak-e a magyar nyelv használatát gátló jogszabályok. A legtöbben nemleges választ adtak (középérték: 3,54), és nem hisznek a szisztematikus jogi diszkriminációban. A **média** eredménye egy kérdés középértékén alapul, és meglehetősen alacsony. Ahogyan a kapacitás esetében is, az alacsony érték itt is az új média relatív alacsony pontjain alapul, ami viszont a korosztályok aránytalan megoszlásának eredménye (az idősebb korosztályok dominanciája).

Akarás (Desire)

A fókuszterület kiszámításához a következő kérdésköröket vettük figyelembe: megadott anyanyelv, generációkon belüli és generációk közötti nyelvhasználat, a nyelvhasználat támogatása és megakadályozása, önértékelt nyelvi készségek, nyelvhasználat a különböző szintereken, a beszélőkhöz való hozzáállás, a magyar nyelv használata és használhatósága nyilvános/hivatalos szintereken.

A nyelvhasználat dimenziója igen magas pontszámot ért el, a középérték 2,56. Az eredményt befolyásoló pozitív tényezőket könnyű felismerni, hisz egyértelműen az önértékelt nyelvi kompetenciák magas értéke (3,78) és a nyelvvel való azonosulás hatott ki a középértékre. Más szavakkal: a megkérdezettek a magyart tartják anyanyelvüknek, és nagy magabiztossággal használják azt. Ezzel szemben a magyar gyenge használhatósága és használata a nyilvános/hivatalos szintereken negatív hatással van az eredményre.

A jogszabályozás mérsékelt, 2,09-es középértéke az ellentmondásos helyzetre és a kisebbségpolitika áttekinthetetlenségére utal. Csak kevesen gondolják úgy, hogy a jogszabályozás lehetőséget ad a direkt diszkriminációnak (középérték: 3,54), sokan szkeptikusak, közömbösek és érdektelenek a magyar nyelv intézményes támogatásával szemben (középérték: 1,94). Ennek ellenére a jogszabályozás értéke az akarat esetében magasabb volt, mint bármely más területen.

A média esetében a pontszám rendkívül alacsony volt (középérték: 0,85), ahogyan a kapacitás területén is. Emellett az érték alacsonyabb, mint a másik két fókuszterületen. Ez az eredmény valószínűleg a magyar nyelvű médiatermékek gyenge jelenlétének és az egyenlőtlen kor szerinti megoszlásnak tudható be. Mindemellett a saját számítási módszereink is részben hibásak, hiszen túl nagy jelentőséget tulajdonítottak az médiatermékek aktív termelésére.

Nyelvi termékek (Language products)

A számításokhoz a következő kérdéscsoportokat vettük figyelembe: oktatás, a magyar nyelv használata a nyilvános/hivatalos szintereken, jogszabályok elérhetősége magyar nyelven, magyar nyelvű médiatermékek fogyasztása.

A pontszámok rendkívül alacsonyak voltak minden dimenzió esetében. Az oktatás relatív magas közéértéke (1,78) csupán annak a ténynek köszönhető, hogy a megkérdezettek közül sokan bevándorlók, és így legalább részben részesültek magyar nyelvű oktatásban. Negatív kihatással voltak az eredményre a félreértések és az alacsony válaszadási arány. Hasonlóképpen a nyelvhasználat közéértéke a magyar nyelv privát szférákban betöltött stabil szerepét, illetve a nyilvános színtereken való hiányát tükrözi. A média területén elért pontszám (1,33) a magyar nyelvű média hiányára utal, és az elektronikus médiák gyér használatára az idősebb korosztályoknál, habár a média értéke itt magasabb, mint a kapacitás és az akarat területén, mert a médiatermékek aktív termelése nem tartozott ebbe a kérdéscsoportba.

A jogszabályozás kifejezetten alacsony értéke (0,91) egyetlen kérdésen alapul, így helytállósága kérdéses, azért is, mert az adatközlők nagy része közömbös vagy érdektelen volt. Ahogy a 3.3.5. fejezetben is említettük, a megkérdezettek 50%-a nem tudta, létezik-e magyar nyelvű jogszabályozás Ausztriában, a válaszadási arány alacsony volt, és a megjegyzésekből egyértelművé vált, hogy az adatközlők nem értették a kérdést.

Következtetések: nyelvspecifikus barométer

A fenti számítások szerint a magyar nyelv Ausztriában minden fókuszterületen 1-es szint felett van (tehát nem veszélyeztetett), de mindig a 3 alá esik (elégséges nyelvhasználat, nyelvmegőrzés). A tanulmány tehát azt mutatja, hogy a magyar nyelv Ausztriában részben veszélyeztetett. A kapacitás és az akarat fókuszterületein érte el a radar a legmagasabb pontszámokat (mindkettő közéértéke 2,43), míg a lehetőség (2,06) és a nyelvi termékek (1,46) egyértelműen gyengébbek voltak. Általánosan elmondható, hogy ezek az eredmények a magyar nyelv ellentmondásos helyzetét tükrözik Ausztriában: a beszélők erős akarata arra nézve, hogy a privát színtereken használják és továbbadják a nyelvet, valamint jó nyelvi készségei szemben állnak a magyar nyelv gyenge szerepével a nyilvános színtereken, illetve a magyar nyelv a gyenge és ellentmondásos jogi és intézményes státuszával.

Ennek ellenére a kvantitatív adatok érvényessége bizonyos mértékig bizonytalan. A mintavétel formája és valószínűleg az összetett és nehezen érthető kérdőív eredményeként a minta egyértelműen nincs egyensúlyban a korosztály és az oktatás szempontjából, hiszen adatközlőink főleg idősebb és magasabb oktatási szinttel rendelkező egyének voltak. Emellett legtöbbjük egyben aktivista is, ami azt jelenti, hogy valószínűleg átlagon felül érdeklődnek a többnyelvűség, az etnopolitika, a nyelvek és a kultúrához kapcsolódó témák iránt. Más mintavételi technikák talán még negatívabb képet festettek volna az ausztriai magyarok helyzetéről. Mindemellett egyes kérdések nehezen érthetőek vagy ellentmondásosak voltak, ami az alacsony válaszadási arányokban, illetve az igen magas "nem tudom" válaszok arányában mutatkozik meg. Tehát a tanulmány statisztikai eredményeit nem lehetséges a kvalitatív adatok nélkül elemezni és értelmezni.

Különös figyelmet kell fordítani a kvantitatív eredmények értelmezésére, illetve arra, hogy az eredményeket ne a beszélők egyetlen heterogén csoportjára vonatkoztassuk. Ahogyan azt az adatelemzés során is kiemeltük, gyakran mutatkoztak meg eltérések az őshonos burgenlandi és az újabb bevándorló bécsi magyar közösség között. A nyelvi vitalitás azonos paraméterekkel való mérése problematikus lehet az őshonos és a bevándorló kisebbségek esetében. Az eredmények esetenként nem hasonlíthatók össze: a bevándorló egyének esetében a gyermekkori tapasztalatokat érintő kérdések nem adnak információt a befogadó ország társadalmáról.

Az ELDIA konzorcium hangsúlyozza, hogy a nyelvi vitalitást mérő barométert sohasem szabad olyan konklúziók levonására alkalmazni, amelyek szerint egy nyelv “nem érdemel” intézményes és/vagy pénzügyi támogatást. A barométert nem lehet és nem is szabad egy nyelv sorsának megjóslására használni. A barométer a törvényhozóknak és más érdekelteknek szolgál segítségül azon tényezők és helyzetek felismerésében, amelyek egy adott nyelv fenntartását veszélyeztetik vagy segítik, illetve azon tényezők és helyzetek felismerésében, amelyek fejlesztésre szorulnak a meglevő nyelvi diverzitás fenntartása érdekében. A barométer segítségével több figyelmet lehet fordítani azokra a területekre és tényezőkre, amelyek alacsony értéket mutatnak.

5 Összefoglaló

A fent bemutatott adatok alapján számos következtetés vonható le. Az esettanulmány világosan kimutatja a következőket:

- Az ausztriai magyarok pozitívan állnak a többnyelvűséghez. A magyar és a német nyelvet egyaránt elsajátítják (gyakran ugyanolyan magas szinten), használják és fenntartják, ami a különböző többnyelvű nyelvhasználati mintákban mutatkozik meg. Vagyis: az ausztriai magyarok egyértelműen többnyelvűnek mondhatóak.
- A magyar nyelvet főként a családon belül, illetve a magánszférában tartják fenn. Emellett azonban jól kimutatható különbségek vannak a bécsi és a burgenlandi magyar ajkúak között a magánszférán kívüli nyelvhasználatban. Az eltérések egyrészt a magyar nyelv presztízseiből, másrészt az erősen eltérő jogi keretektől erednek.
- Az ausztriai magyarok fontosnak tartják a beilleszkedést és a német nyelv magas szintű ismeretét. A magyarok igyekeznek „beilleszkedni”, nyíltan különbséget téve önmaguk és az ún. „rossz migránsok” között, akik nem tudnak beilleszkedni, és németül sem kívánnak megtanulni.
- Az ausztriaiak általában keveset tudnak a jogi szabályozásokról és annak fontosságáról a nyelvi sokszínűség szempontjából. A két célcsoport közül a burgenlandi magyarok egyértelműen jobban ismerik nyelvi jogait. Ez arra is utal, hogy a kisebbségi nyelv láthatósága a mindennapokban, illetve a nyelv szerepét meghatározó szabályzatok az oktatás terén döntő fontossággal bírnak.
- A törvény szerint a magyarok Burgenlandban és Bécsben egyaránt népcsoport (*Volksgruppe*) státusszal rendelkeznek, ami meghatározott, részben nyelvi jogokkal jár. Ennek ellenére jogi szempontból a burgenlandi és a bécsi magyarok egyenlőtlen helyzetben vannak, hisz az utóbbi csoport nyelvhasználati jogokkal nem rendelkezik. Mivel Ausztriában részletesebb kisebbségi jogszabályozás csak tartományi szinten létezik, az ország más területein (Bécsen és Burgenlandon kívül) élő magyar ajkúak nyelvi jogait egyáltalán nem ismeri a törvény.
- Az osztrákok tudnak a magyar nyelv és a magyar kultúra létezéséről, valamint annak jellemzőiről, viszont ezeket csupán Magyarországgal hozzák összefüggésbe, és csak nagyon ritkán tekintik őket az osztrák kultúra, illetve történelem részének.
- A magyarok Ausztriában egy jól ismert migráns csoport, viszont „láthatóságukra” árnyékot vet a számukban sokkal nagyobb és kulturális szempontból feltűnőbb bevándorló csoportok jelenléte.
- A tanulmány alapján nincs vagy csak nagyon kevés jele van bármilyen kifejezetten a magyarok elleni nyílt ellenségeskedésnek. A többségi csoport adatainak elemzéséből inkább úgy tűnik, hogy a magyarság képe Ausztriában meglehetősen pozitív. Ennek ellenére sok magyar osztott meg olyan személyes tapasztalatokat,

melyek a többségi csoport külföldiekhez, ill. bevándorlókhoz való negatív vagy diszkriminatív viszonyulására utalnak.

Az itt felsorolt megfigyelések mind azt bizonyítják, hogy az ausztriai helyzet rendkívül összetett és egyben ellentmondásokkal teli. A többnyelvűség azonban kétségtelenül fontos szerepet tölt be az Ausztriában élő magyarok életében, s egyben a beszédközösség egyik legjellemzőbb tulajdonsága is.

Az ELDIA Európában az egyetlen olyan nemzetközi projekt, mely a finnugor nyelvi közösségeket a többnyelvűség és a nyelvi diverzitás szempontjából vizsgálta, s az általa nyert adatok elemzése értékes felismerésekhez vezetett, hozzájárulva ezzel a fogalmak jobb megértéséhez. Természetesen a projekten beüli tanulmányok, s ezzel a jelen összefoglalóban bemutatott esettanulmány is csupán néhány kérdésre ad választ, ezért további kutatásokra van szükség, melyek a nyelvi sokszínűség tárgykörén belül jobban összpontosított témákat igyekeznek mélyrehatóbban megközelíteni.

Felhasznált irodalom

- Baumgartner, Gerhard** (1989). „Idevalósi vagyok” – „Einer, der hierher gehört”. Zur Identität der ungarischen Sprachgruppe des Burgenlandes. In: Baumgartner, Gerhard – Müllner, Eva – Münz, Rainer (eds.). *Zur Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland / Identitás és életkörülmények. Etnikai, vallásos és kulturális sokféleség Burgenlandban / Identitet i okolnosti žitka. Etnička, vjerska i kulturna šarolikost u Gradišću*. Eisenstadt: Prugg, 69-85.
- Baumgartner, Gerhard** (1993). Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer. In: Holzer, Werner (ed.). *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien: Passagen Verlag.
- Baumgartner, Gerhard** (1995). *6 x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen*. (Ursula Hemetek für die Initiative Minderheiten) Klagenfurt/Celovec: Drava Verlag.
- Baumgartner, Gerhard** (2000). Die burgenländischen Sprachminderheiten 1945-1999. In: Widder, Roland (ed.). *Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945. Burgenland*. Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 15-53.
- Baumgartner, Gerhard – Müllner, Eva – Münz, Rainer** (eds.) (1989). *Identität und Lebenswelt – Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland*. Eisenstadt: Prugg.
- Bericht der Republik Österreich** gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten. Wien, am 30. Juni 2000.
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_SR_Austria_de.pdf
- Bodó, Csanád** (2005). Hungarian in Austria. In: Fenyvesi, Anna (ed.). *Hungarian language contact outside Hungary - Studies on Hungarian as a minority language*. (Impact: Studies in Language and Society 20.) Amsterdam: Benjamins, 241-263.
- Brenner, Edina** (2008). Ungarischunterricht im Burgenland. In: Laakso, Johanna (ed.). *Teaching Hungarian in Austria – Perspectives and Points of Comparison*. (Finno-Ugrian Studies in Austria 6.) Wien: LIT Verlag, 128-138.
- Cserján Károly – Győri Vilmos – Szabó Mátyás** (1999). *A magyar köznyelvet beszélő népesség demográfiai és társadalomgazdasági ismertetőjelei. Az 1991-es népszámlálás különkiértékelése Népcsoportok számára, akik a német, horvát, cseh ill. magyar köznyelvet jelölték meg, valamint a magyar állampolgárok számára, az Ausztriai Központi Statisztikai Hivatal által*. Bécs: Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet. (Kézirat.)
- Csire, Márta** (2008). Ungarisch-deutsche Zweisprachige im Sprachunterricht: Über die Problematik einer speziellen Zielgruppe. In: Laakso, Johanna (szerk.). *Teaching Hungarian in Austria – Perspectives and Points of Comparison*. (Finno-Ugrian Studies in Austria 6.) Wien: LIT Verlag, 138-153.
- Csiszár Rita** (2007a). *Magyar nyelv és magyar közösségek Ausztriában: A nyelvcseré és nyelvmegőrzés vizsgálata a bécsi migráns és az alsóőri őshonos kisebbségek körében*. PhD disszertáció, Pécs.
- Csiszár Rita** (2007b). Gondolatok a burgenlandi őshonos és a migrációs eredetű bécsi magyar kisebbség anyanyelvi oktatásáról a jogi szabályozás és a gyakorlat tükrében. *Iskolakultúra* 6-7/2007, 136-149.
- Csiszár Rita** (2007c). A kétnyelvű családi kommunikáció különböző típusai a migráns eredetű bécsi magyar diaszpóra és az alsóőri (Burgenland) őshonos magyar kisebbség körében. *Kisebbségkutatás* 16(2), 262-289.
- Csiszár Rita** (2008a). Társadalmi szervezetek és kisebbségi anyanyelvhasználat Bécsben és Alsóőrben (Unterwart). *Nyelvünk és Kultúránk* 38(152), 52-74.
- Csiszár Rita** (2008b). Vendégnyelvi elemek az Ausztriában élő magyarok beszédében. *Nyelvünk és Kultúránk* 38(154), 73-88.
- Csiszár, Rita** (2011). *Hungarian in Austria: an overview of a language in context*. (Working Papers in European Language Diversity 1.) Mainz &c.: ELDIA. <https://phaidra.univie.ac.at/o:80724>

- Dávid, Ágnes** (2008). Ungarisch in Österreich: eine neue Sprechergeneration des Ungarischen. In: Laakso, Johanna (szerk.). *Teaching Hungarian in Austria – Perspectives and Points of Comparison*. (Finno-Ugrian Studies in Austria 6.) Wien: LIT Verlag, 154-178.
- Deák, Ernő** (1982). Die Ungarn in Wien: eine unsichtbare Volksgruppe? In: *Ethnische Gruppen in der Bundeshauptstadt Wien*. (Integratio XV.) Wien, 115-132.
- Deák, Ernő** (2000). Die Wiener Ungarn in Geschichte und Gegenwart. *Beheimatet in Österreich – zwanzig Jahre Zentralverband ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich*. Wien: Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich, 9-38.
- Éger, György** (1994 [1991]). *A burgenlandi magyarság rövid története*. Budapest: Anonymus.
- Éger, György – Szesztay, Ádám** (2002). *Alsóőr*. (Száz Magyar Falu Könyvesháza Sorozat.) Budapest: Száz Magyar Falu Könyvesháza.
- Fenyvesi, Anna** (2005). Introduction. In: Fenyvesi, Anna (szerk.). *Hungarian language contact outside Hungary - Studies on Hungarian as a minority language*. (Impact: Studies in Language and Society 20.) Amsterdam: Benjamins, 1–9.
- Fishman, Joshua A.** (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Fishman, Joshua A.** (szerk.) (2001). *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: A 21st century perspective*. Clevedon, UK, Multilingual Matters Ltd.
- Funk, Bernd-Christian** (2000). Einführung in das österreichische Verfassungsrecht. 10. Auflage, Leykam Kurzlehrbücher, Wien.
- Gal, Susan** (1978). Peasant men can't get wives: language change and sex roles in a bilingual community. *Language in Society* 7, 1-16.
- Gal, Susan** (1979). *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. New York – San Francisco – London: Academic Press.
- Gal, Susan** (2006). Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. In: Mar-Molinero, Clare – Stevenson, Patrick (szerk.). *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and the Future of Europe*. Hampshire – New York: Palgrave Macmillan, 13-27.
- Gal, Susan** (2008). Hungarian as a minority language. In: Extra, Guus – Gorter, Durk (szerk.). *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 207-232.
- Gazzola, M. – Grin, F.** (2007). Assessing efficiency and fairness in multilingual communication. *AILA Review* 20, 87-105.
- Grin, F.** (2006). Economic considerations in language policy. In: Ricento, Thomas (szerk.). *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Oxford: Blackwell, 77-94.
- Győri Szabó Róbert** (2000). A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában. <http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/0001/m000115.html>
- Haslinger, Peter** (1997). Zur Frage der ungarischen Flüchtlinge in Österreich 1956-1957. In: Seewann, Gerhard (ed.). *Migrationen und ihre Auswirkungen. Das Beispiel Ungarn 1918-1995*. München: R. Oldenbourg, 147-162.
- Holzer, Werner – Münz, Rainer** (1993). Landessprachen: Deutsch, Kroatisch und Ungarisch im Burgenland. In: Holzer, Werner – Münz, Rainer (szerk.). *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien: Passagen, 18–84.
- Imre Samu** (1971). *A felsőőri nyelvjárás. Nyelvtudományi Értekezések 72*. Budapest.
- Imre Samu** (1973). *Felsőőri tájszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Imre, Samu** (1977). Der ungarische Dialekt der Oberen Wart. In: Triber, L. (ed.). *Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der oberen Wart im Jahr 1327*. Oberwart, 301-308.
- Járosi Katalin** (2005). Nagyváros, politika és reprezentáció a Berlinben élő magyarok etnicitásának tükrében In: Kovács Nóra (szerk.). *Tanulmányok a diaszpóráról. Magyar világok*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 87-95.
- Jelentés 2006 = 2006. évi jelentés az ausztriai magyarok helyzetéről.* (http://www.nek.gov.hu/id-325-2006_evi_jelentes_az_ausztriai.html.)
- Kelemen László** (2001). A burgenlandi magyar kisebbség helyzete és jövőképe. In: *Kis nemzetek és nemzetiségek a harmadik évezred Európájában*. Jakabffy Napok, Kárpát-medencei tudományos tanácskozás. Szatmárnémeti Kölcsey Kör. Szatmárnémeti.

- Kontra, Miklós** (1990). *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Lichtblau, Albert** (1987). *Die „magyarischen“ Sprachgruppen in Burgenland und Wien unter besonderer Berücksichtigung der Volkszählungsergebnisse 1981*. Unpublished manuscript, University of Linz.
- Magyar Nemzetpolitika. A Nemzetpolitika stratégiai kerete.*
(<http://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf>)
- Messner, Adél** (1998). *Volksgruppenpolitik in Mitteleuropa – Dargestellt am Beispiel der ungarischen Volksgruppe in Österreich und der deutschen Volksgruppe in Ungarn*. Unpublished M. A. thesis, University of Vienna.
- Mühlgaszner, Edit** (2002). Minderheitenschulwesen im Burgenland – zwischen Tradition und Vision. In: *Erziehung und Unterricht 9-10/02*. Wien: ÖBV HPT.
- Pathy, Livia** (2007). Fremdsprache oder Muttersprache? Ungarischunterricht in inhomogenen Lerngruppen im Burgenland. *WEBFU 1/2007* (<http://webfu.univie.ac.at/>)
- Pathy, Livia** (2009). Ungarischunterricht im Zweisprachigen Bundesgymnasium Oberwart. In: Szoták, Szilvia (szerk.). *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak – Über Warter Ungarn für Warter Ungarn*. Kőszeg/Alsóőr: Városkapu Kiadó/Magyar Média és Információs Központ.
- Purkarthofer, Judit – Rainer, Maria – Rappl, Anita** (2005). Medienlandschaft der autochthonen Minderheiten. *Wiener Linguistische Gazette 72*, Universität Wien, Institut für Sprachwissenschaft.
- Racz, Andreas** (1994). Die zweisprachige Volksschule in Unterwart/Alsóőr. In: Holzer, Werner – Pröll, Ulrike (szerk.). *Mit Sprachen leben: Praxis der Mehrsprachigkeit*. Klagenfurt/Celovec: Drava Verlag, 147-159.
- Rindler Schjerve, Rosita – Weber, Peter J.** (2003). Schlussfolgerungen. In: Rindler Schjerve, Rosita – Nelde, Peter H. (szerk.). *Der Beitrag Österreichs zu einer europäischen Kultur der Differenz. Sprachliche Minderheiten und Migration unter die Lupe genommen*. (Plurilingua 26.) St. Augustin: Asgard, 268–270.
- Somogyi László** (2004). *A burgenlandi magyarság. Történelem-földrajz-településforma-etnikum-szociálökönómia*. Oberschützen/Felsőlövő: Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája.
- Strubell, Miquel** (1996). Language planning and classroom practice in Catalonia. *Journal of Multilingual & Multicultural Development 17*(24), 262-275.
<http://www.multilingualmatters.net/jmmd/017/0262/jmmd0170262.pdf>
- Strubell, Miquel** (2001). Minorities and European Language Policies. Minorités et l'aménagement linguistique. *Plurilingua XXII*, 45-58. http://www.geocities.com/m_strubell/viena.htm.
- Szegő, Johann** (1998). *Ungarisches Wien – eine rotweißgrüne Spurensuche*. Wien: Ueberreuter.
- Szépfolusi István** (1992). *Lássátok, halljátok egymást! – Mai magyarok Ausztriában*. (2nd, enhanced edition). Budapest: Magvető Kiadó.
- Szoták Szilvia** (szerk.) (2008). *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Kőszeg-Alsóőr: Városkapu Kiadó/ Magyar Média és Információs Központ – Imre Samu Nyelvi Intézet.
- Szoták Szilvia** (2003). Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre. In: Nádor Orsolya – Szarka László (eds.). *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 202-220.
- Szoták Szilvia** (2004a). A burgenlandi magyarság nyelvi jogai. In: P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (eds.). *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 278-291.
- Szoták Szilvia** (2004b). Veszélyeztetett nyelvek. A magyar nyelv Burgenlandban. *Kisebbségkutatás 1/2004*, 37-51.
- Szoták Szilvia** (2009). "Ha burgenlandi magyarral beszélek, úgy beszélek, ahogy Önök írták. Magyarországi magyarral úgy, ahogy én írtam." Kontaktusjelenségek vizsgálata a burgenlandi magyarság nyelvében. In: Szoták, Szilvia (szerk.). *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak – Über Warter Ungarn für Warter Ungarn*. Kőszeg/Alsóőr: Városkapu Kiadó/Magyar Média és Információs Központ.

- Thomason, Sarah Grey** (2005). Typological and theoretical aspects of Hungarian in contact with other languages. In: Fenyvesi, Anna (ed.). *Hungarian Language Contact outside Hungary – Studies on Hungarian as a minority language*. (Impact: Studies in Language and Society 20.) Amsterdam: Benjamins, 11-28.
- Varga István** (1903). *Felsőőrvidék népe és nyelve* (Nyelvészeti Füzetek IX.)
- Végh József** (1959). *Őrségi és Hetési Nyelvatlasz*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vörös Ottó** (2002). Nyelvtörvények és nyelvhasználati valóság – főként a magyar nyelvhatár délnyugati térségében. In: Kontra Miklós – Hattyár Helga (szerk.). *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 53-59.
- Wodak, Ruth** (1993). The Discourses of Sympathy, Tutelage/Condescension and Justification. In: H.Dörrenbacher, K.Kramer, S.Baughman: *The Stanford Berlin Symposia on Transition in Europe. Migration in Europe: Challenges and Opportunities, June 3-5, 1993*. Stanford Program in Berlin, 96-116.
- Zelliger Erzsébet** (1995). A magyar nyelv Ausztriában. *Magyar Nyelv* (3), 361-64.
- Zsifkovics, Martin** (2006). Das zweisprachige Bundesgymnasium Oberwart – Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium Felsőőr – Dvojezična savezna gimnazija Borta. Prinzipien bilingualer Ausbildung. (Kézirat)
- Zwitter, Deva** (2012). *Legal and Institutional Framework Analysis: Hungarian in Austria*. (Working Papers in European Language Diversity 13.) Mainz &c.: ELDIA.
<http://phaidra.univie.ac.at/o:105397>